

Видавництво
АТЛАНТ

UKRAJNA ÉS A VILÁG:

BEVEZETÉS A TÖRTÉNELEMBE
ÉS AZ ÁLLAMPOLGÁRI
ISMERETEKBE

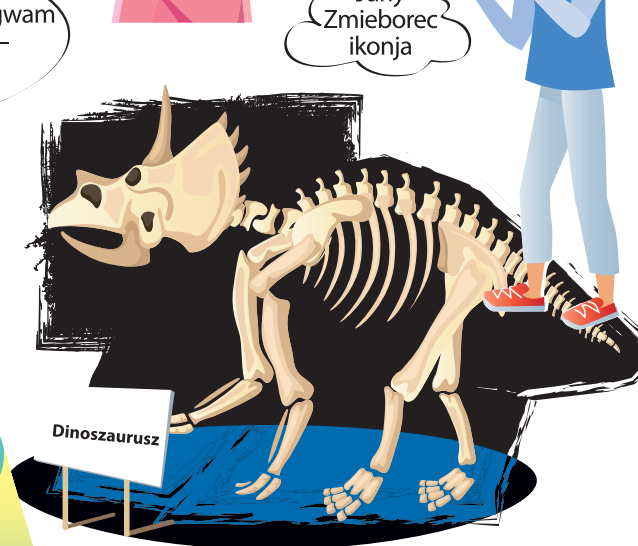
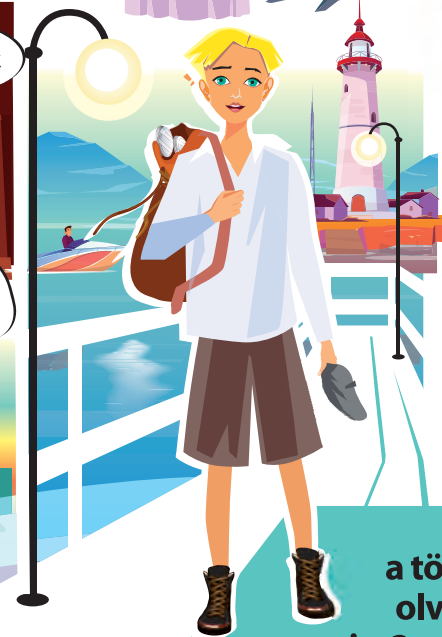

Hogy ismerik meg a történelmet?

Az én történetem a Történelemről
Csatlakozz a történetmesélési maratonhoz!
A megszerzett tudásokat és a képregény tartalmát felhasználva, írd egy izgalmas történetet a tankönyv minden egyes fejezetének témájáról!
Sok sikert kívánunk!

A múlt és a jelen megismerésének forrásai

Ismerjétek meg a történetmesélés titkait — olvassátok be a QR-kódot, ami a 2. számú belső borítón található

UKRAJNA ÉS A VILÁG:

BEVEZETÉS A TÖRTÉNELEMBE ÉS AZ ÁLLAMPOLGÁRI ISMERETEKBE

Integrált tantárgy tankönyve
az általános oktatási
rendszerű magyar tannyelvű
középiskolák 5. osztálya számára

Ajánlotta Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma

Київ
Видавництво «Атлант»
2023

УДК 94*кл5(075.3)

Щ96

Перекладено за виданням:

Щупак І. Я. Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти : підр. інтегр. курсу для 5 класу закл. заг. серед. освіти / І. Я. Щупак,

Н. С. Власова, В. О. Кронгауз, В. А. Павловська-Кравчук,

Д. О. Секиринський. — Київ : УОВЦ «Оріон», 2023. — 176 с. : іл.

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.02.2022 № 140)

Видано за рахунок державних коштів.

Продаж заборонено

A tankönyv az „Ukrajna és a világ: bevezetés a történelembe és az állampolgári ismeretekbe. 5—6. osztályok (integrált tantárgy)” című mintatanterv alapján készült (a tanterv szerzői közössége: Vlaszova N. Sz., Zseliba O. V., Kronhauz V. O., Szekirinszkij D. O., Scsupak I. J.).

A tankönyv szerzői közössége:

Ihor Scsupak, Natalija Vlaszova, Vladiszlav Kronhauz,

Viktória Pavlovszka-Kravcsuk, Dmitro Szekirinszkij.

Щупак І. Я.

Щ96

Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти : підр. інтегр. курсу для 5 класу з навч. угорською мовою закл. заг. серед. освіти / І. Я. Щупак, Н. С. Власова, В. О. Кронгауз, В. А. Павловська-Кравчук, Д. О. Секиринський ; переклад Ю. Ю. Чотарі, Б. Г. Кейс, І. І. Самборовскі-Нодь. — Київ : Вид-во «Атлант», 2023. — 176 с. : іл.

ISBN 978-617-8159-20-7 (угор.)

ISBN 978-966-991-207-7 (укр.)

УДК 94*кл5(075.3)

ISBN 978-617-8159-20-7 (угор.)

ISBN 978-966-991-207-7 (укр.)

© Щупак І. Я., Власова Н. С., Кронгауз В. О., Павловська-Кравчук В. А., Секиринський Д. О., 2023

© УОВЦ «Оріон», оригінал-макет, художнє оформлення, 2023

© Чотарі Ю. Ю., Кейс Б. Г., Самборовскі-Нодь І. І., переклад угорською мовою, 2023

TARTALOM

BEVEZETÉS

1. §. Ófelsége, a történelem.	6
---------------------------------------	---

1. FEJEZET. A TÖRTÉNELEM MEGISMERÉSE

2. §. Az idő mérése a történelemben	13
3. §. A történelem korszakolása	19
4. §. Hogyan számítják a történészek az időt?	25
5. §. Kronológia — tudomány az időről. Mit jelent az idő múlása?	30
6. §. <i>Gyakorlati munka.</i> Kronológiai bemelegítés	36
7. §. Földrajzi és történelmi tér. Azok ábrázolásának eszközei	39
8–9. §. Ukrajna története és a világtörténelem a térképeken. Hogyan változtak a térképek a történelem során?	45
10. §. A történelmi-földrajzi táj	53
11. §. <i>Gyakorlati munka.</i> A kontúrtérkép	57
12. §. <i>Összefoglaló óra az 1. fejezethez.</i> A tanult eredmények ellenőrzése és javítása.	60

2. FEJEZET. A MÚLT ÉS A JELEN MEGISMERÉSÉNEK FORRÁSAI

13. §. Az információ forrásai. A történelem tanulmányozását segítő tudományok	63
14. §. Tárgyi források — a múlt legrégebbi tanúi. Régészeti kutatások.	70
15. §. Írásos források — a múlt legfontosabb tanúi	75
16. §. Miről mesélnek a szóbeli források?	81
17. §. A látható és hallható történelem. Történelmi információ a világhálón	88
18. §. Néprajzi források — a néphagyományok kincstára	96
19. §. Hol és hogyan őrzik a történelmi forrásokat?	102
20. §. <i>Gyakorlati munka.</i> Útmutató a múltba. Az információ forrásai.	108
21. §. <i>Összefoglaló óra a 2. fejezethez.</i> A tanult eredmények ellenőrzése és javítása	112

3. FEJEZET. AZ ENGEM KÖRÜLVEVŐ TÖRTÉNELEM

22. §. Hol lehet „meglátni” a történelmet?	114
23. §. Történelem a címekben és nevekben	120
24. §. Történelem a földrajzi nevekben	124
25. §. Történelmi emlékezet és történelmi emlékek.	130
26. §. Építészeti és művészeti emlékek.	135
27. §. Történelmi honismeret	145
28. §. <i>Gyakorlati munka.</i> Összeállítunk egy turista útvonalat	149
29. §. <i>Összefoglaló óra a 3. fejezethez.</i> A tanult eredmények ellenőrzése és javítása	152

4. FEJEZET. A TÖRTÉNELEM KUTATÓI

30. §. Hogyan kutatja az ember a múltat?	154
31. §. Hogyan kutatja az ember a múltat?	159
32. §. Miért van szükség a történelemre?	164
33. §. A történelem „lényege”. A történelem sokoldalúsága	168
34. §. <i>Gyakorlati munka.</i> Családunk történetét kutatjuk	172
35. §. <i>Összefoglaló óra a tantárgyból</i>	174

Egyezményes jelek

Érdeemes megjegyezni!

Gondolkodjunk el rajta!

Tény vagy hamisítás?

Történelmi apróságok

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Egy percnyi érdekesség

KEDVES ÖTÖDIKES LÁNYOK ÉS FIÚK!

Ti most nem egy egyszerű tankönyv első oldalait kezdtétek el forgatni, hanem egy olyan útmutatóét, amely az emberiség történetének és az állampolgári alapismereteknek a világába kalauzol majd benneteket. Utazásotok során megismerkedtek a világgal, elmerültök a múlt történéseiben és megtanulhatjátok, hogyan válhattok korunk társadalmának polgáraivá. Az „Ukrajna és a világ. Bevezetés a történelembe és az állampolgári ismeretekbe” című tantárgy tanulása során számos érdekes felfedezés vár rátok.

Mindenekelőtt megtanuljátok, hogyan ismerhetitek meg önmagatokat, miközben tanulmányozzátok a múltatokat, családokat és közösségeitek történetét. Elmélyültök országunk és az egész világ történetének tanulmányozásában. Megtudjátok, milyenek voltak az emberi közösségek a múltban, illetve milyen az a társadalom, amelyben most élünk. Legfőképpen azt, mi szükséges ahhoz, hogy ennek a társadalomnak a teljes jogú tagjaivá válhassatok, valamint hogyan működhetünk együtt a többi emberrel?

Ehhez meg kell ismernetek, hogyan rendezték be az emberek az életmódjukat a múltban, és miként teszik ezt napjainkban. Megértitek, hogy a történelem nemcsak a régmúltat jelenti, hanem az is hozzá tartozik, ami napjainkban történik velünk. Megtanuljátok önállóan értelmezni a történelmi és a mai társadalmi eseményeket, jelenségeket. Ezen kívül megismeritek a történészek munkáját, hogyan alakulnak ki a múltról szóló elképzelések, és hogyan segít ez az embereknek megérteni napjainkat és benne önmagukat.

Mindebben segítségetekre lesznek az oktatási és ismeretterjesztő szövegek, illusztrációk, a hozzájuk kapcsolódó kérdések és feladatok. Fordítsatok figyelmet a szövegdobozokra, az új fogalmakra és az ismeretlen szavakra! Feltétlenül tanuljátok meg ezek jelentését, és jegyezzétek meg őket!

Hogy jobban eligazodjatok az adott témában, végezzétek el a gyakorlati és az alkotói feladatokat — akár önállóan, akár osztálytársaitokkal csoportokat alkotva!

Készen álltok? Akkor kezdődjék az utazás!

Sok sikert kívánunk!

Tisztelettel — a szerzők

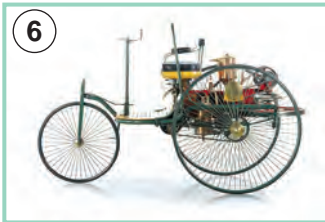
BEVEZETÉS

1. §. ÖFELSÉGE, A TÖRTÉNELEM

Gondoljátok végig, mit jelentenek a „történelem” és a „múlt” kifejezések! A múlt mely történelmi eseményeiről hallottatok? Hogyan lehet kutatni a történelmet? Nevezhetjük-e a történelmet tudománynak?

1. A TÖRTÉNELEM MINT AZ EMBEREK MÚLTBAN KIFEJTETT TEVÉKENYSÉGÉT KUTATÓ TUDOMÁNY

A történelmünkhöz tartozik mindaz, amit tudunk az emberi ség múltjáról. Olyan világban élünk, amely állandóan változik. És mindaz, ami ebben a pillanatban történik velünk, valamikor szintén a történelem részévé válik, mivel a múltba tevődik át. A piramisok építése, az űrrepülés, a telefon feltalálása és az összes többi cselekmény része a történelemnek, vagyis a múltban valaha megtörtént dolgoknak.

» Határozzátok meg, milyen tényeket ábrázolnak a fenti illusztrációk? Honnan ismeritek azokat? »

Az embereket mindig is érdekelték a múlt eseményei, ezért igyekeztek azokat megmagyarázni és tanulmányozni. Ennél fogva a **történelem** olyan tudomány, amely az emberiség fejlődését és annak törvényszerűségeit tanulmányozza. Hogyan ismerhetjük meg a múltat? A különböző történelmi források segítségével, amelyek információkkal bírnak a régmúlt időkről.

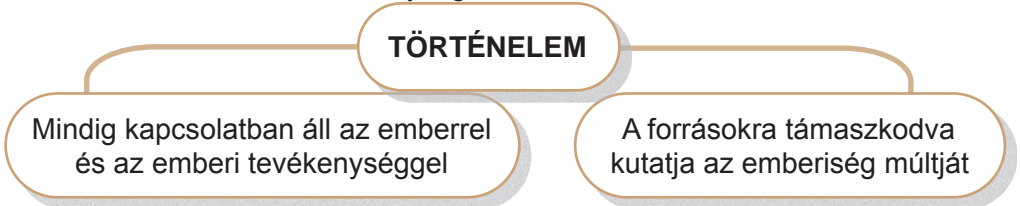
Érdemes megjegyezni!

A **történelem** — olyan tudomány, amely az emberiség fejlődését és annak törvényszerűségeit kutatja.

?

Gondolkodjunk el rajta!

Figyeljétek meg a sémát! Gondoljátok végig, milyen összefüggés van a történelem, illetve az emberi tevékenység és a múlt kutatása között.

Történelme során az ember folyamatosan hagyta hátra tevékenységének nyomait. Az ember földi létezéséről azok a tárgyak tanúskodnak, amelyek tevékenysége után fennmaradtak: a tűzhelyek, a munkaeszközök, az edények, stb. Mindezek segítik a kutatókat a múlt feltárásában, a különböző korokban végzett emberi tevékenység és életmód elképzelésében. Azokat az embereket, akik szakszerűen kutatják a múltat és tanulmányozzák a történelmet, **történészeknek** nevezzük.

?

Gondolkodjunk el rajta!

Figyeljétek meg az illusztrációkat! Gondolkozzatok el azon, mit tudnak „mesélni” az ábrázolt tárgyak a régmúlt emberének képességeiről és tevékenységéről!

1
Indián dárda és kés
(VI—XIII. század)

2
A tripiljai kultúra kerámiája
(Kr. e. V—IV. évezred)

3
Függők Rusz-Ukrajna
korából (XI—XIII. század)

4
Gramofon
(a XX. század első fele)

2. A TÖRTÉNELEM MINT TANTÁRGY

Az ötödik osztályban elkezditek a történelemnek, mint az egyik iskolai tantárgynak a tanulását. Fontos megérteni, hogy a történelem, mint tudomány sok mindenben különbözik a történelemtől, mint iskolai tantárgytól.

A *történelemtudomány* az emberiség fejlődésének különböző korszakait (időszakait) kutatja, tanulmányozza a múlt eseményeit, amelyek államunk és a világ különböző pontjain zajlottak.

A *történelem, mint tantárgy* viszont azt a feladatot kapta, hogy megismertesse a tanulókat a nagyvilág és Ukrajna történelmével, közös múltunk fontosabb eseményeivel, folyamataival, jelenségeivel.

Az 5. osztályos történelem segít nektek kialakítani az elképzeléseket a főbb történelmi eseményekről és jelenségekről, lehetővé teszi számotokra „meglátni” és „megérezni” a körülöttünk zajló történéseket.

1. Állapítsátok meg, a szófelhő mely szavai kapcsolódnak a történelemhez, és melyek más tudományokhoz!
2. Véleményetek szerint milyen más tantárgykból merített ismereteket használhatunk fel a történelem tanulásakor?

Cselekedjünk: gyakorlati percek

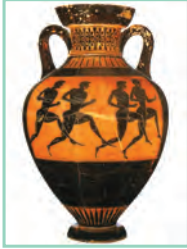
A történelem elválaszthatatlan a társadalom mindennapi életétől. Gyakran halljuk a következő szólásokat:

- *nyomot hagyni a történelemben;*
- *alakítani a történelmet;*
- *történelmet csinálni;*
- *hatást gyakorolni a történelemre.*

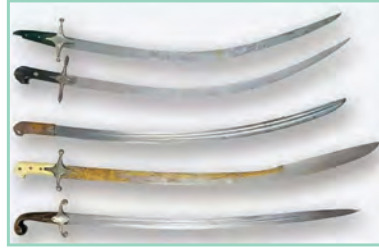
1. Szerintetek mi a valódi jelentése ezeknek a szólásoknak?
2. Alkossatok ezekkel a fogalmakkal saját életpéldák eseményeiről mondatokat!
3. Párokat alkotva gondoljatok ki egy párbeszédet, a fenti szólásokat felhasználva!

3. A TÖRTÉNELMI EMLÉKEZET ÉS ANNAK MEGŐRZÉSI MÓDJAI. A KÖRÜLÖTTÜNK ZAJLÓ TÖRTÉNELEM

Emlékezzetek vissza, milyen történelmi helyszíneken jártatok már! Hogyan értelmezték a következő mondást: „Őrizni múltunk emlékét”? Hozzatok fel erre példákat!

Ógörög amfora
(Kr. e. mintegy 500 éve)

Kozák szabalyák
(XVII—XVIII. század)

- »» 1. Figyeljétek meg az ábrázolt tárgyakat! Szerintetek hogyan használták ezeket korábban az emberek; vajon használhatók lennének-e napjainkban is?
2. Vannak-e a családokban régi tárgyak, amelyek nemzedékről-nemzedékre öröklődnek? Kérdezzétek meg a felnőtteket, mit tudnak ezek történetéről és állítsátok össze az egyik tárgy rövid történelmi leírását. »»

Az emberek régóta igyekeztek megőrizni a régi tárgyakat, érdekelte őket azok története. A szájról-szájra hagyományozódó elbeszélésekhez és legendákhoz hasonlóan a családokban nemzedékről-nemzedékre öröklődnek egyes tárgyak is. Ilyen módon őrzik meg az emberek a régmúlt idők és az őseik emlékét. Mindez alakítja az emberek elképzeléseit a múltról — ami nem más, mint a **történelmi emlékezet**.

Érdeemes megjegyezni!

Történelmi emlékezet — az emberek múltból alkotott elképzeléseinek az összessége.

A történelmi emlékezet megőrzése érdekében fontos, hogy ne veszítsük el az előző nemzedékek tudását és tapasztalatát, **ezért az emberek gondoskodnak a történelmi és kulturális emlékek megőrzéséről** — mint a nevezetes emlékhelyek (ahol jelentős események zajlottak), az építmények, a művészeti alkotások, az elődeinktől ránk maradt tárgyak. Az állam óvja a történelmi emlékeket, ennek alapját Ukrajna „A kulturális örökség védelméről” szóló törvénye alkotja.

Kherzonészosz (görögül — *félsziget*) városát több mint 2500 évvel ezelőtt görög telepések alapították a Krím-félszigeten (ma Szevasztopol városa). Tauriai Kherzonészoszt Ukrajna hét csodája egyikének tartják. A város múltja nem csupán a mai Ukrajna történetének része, de az ókori Görögország, Róma és a nomád népek történetéhez is hozzátartozik. A Kherzonészosz területén végzett ásatások során számos történelmi értékkel bíró tárgyleletet találtak, amelyeket óvnunk kell. Szevasztopolban a „Tauriai Kherzonészosz” terület múzeumi védelem alatt áll, amelynek történeti-régészeti gyűjteményeiben több mint 200 ezer ilyen tárgy található

„Tauriai Kherzonészosz”
online-vetélkedő
(ukrán nyelven)
cutt.ly/nK7uP48

1. Figyeljétek meg az illusztrációt és olvassátok el a történeti jegyzetet. Szerintetek miért kapta meg Tauriai Kherzonészosz a múzeumi-védett terület kategóriáját és miért került az állam védelme alá?
2. Gondolkozzatok el azon, miben rejlik az adott védett területen talált leletek történeti értéke?
3. Vegyetek részt a „Tauriai Kherzonészosz” online-vetélkedőn!

Mindenütt a múlt „tanúi”, a történelem hordozói vesznek körül minket. Ilyenek a művészeti alkotások és az építészeti emlékek, a földrajzi helynevek, a természeti objektumok (folyók, hegyek, erdők) nevei, a települések, utcák, terek elnevezései, stb.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

1. Fejtsétek meg, milyen szó van elrejtve a képrejtvényben, majd kíséreljétek meg annak segítségével „elolvasni” a szoborkompozíciót!
2. Nézzetek utána, miért vált híressé Antoine-Augustin Parmentier és hogyan sikerült neki változtatossá tennie az európaiak étkezését!
3. Érdeklődjétek utána, mikor jelent meg a burgonya az ukrán ételek között!

Antoine-Augustin Parmentier szoborportréja (részlet) a párizsi metróban (jelenkori fotó)

4. UKRAJNA TÖRTÉNETE MINT AZ EURÓPAI TÖRTÉNELEM RÉSZE

?

Gondolkodjunk el rajta!

1. Figyeljétek meg a fotókat és gondoljátok át, mi köti össze Ukrainát a többi európai állammal? Hogyan hatott ez a történelem menetére?
2. Mi tanúskodik arról, hogy Ukrajna európai ország?

Anna Jaroszlavna — rusz-i hercegnő, 1051—1060 között Franciaország királynéja (Franciaországban, Senlis városában álló emlékmű)

A zaporizzsjai kozákok levelet írnak a török szultánnak (Ilja Repin festménye, 1891)

Dzsamala ukrán énekesnő — a 2016. évi Eurovíziós dalfesztivál győztese

Az „Euro–2012” labdarúgó Európa-bajnokság jelképei (a lebonyolítás helyszíne Lengyelország—Ukrajna)

A különböző országok és népek történelmét **világtörténelemnek** nevezzük, **Ukrajna története** pedig annak szerves és elválaszthatatlan részét képezi.

Ukrajna Európában található, népei részt vettek az európai történelem eseményeiben, az ukránok magukénak vallják az európai közösség értékeit: az emberi jogok és az emberi méltóság tiszteletét, a döntések meghozatalának demokratikus módját.

Ahhoz, hogy az ember fejlődhessen, kiállhasson a jogaiért, komfortos és teljes értékű életet éljen a társadalomban és hasson annak fejlődésére, szüksége van bizonyos tudásra és képességekre. Éppen ezekre támaszkodva tud hatékony döntéseket hozni és felelősséget vállalni a cselekedeteiért. Ezt tanulmányozza az **állampolgári ismeretek** nevű tantárgy, mely az ember azon képességeit alakítja ki, amelyek egy demokratikus társadalomban a tevékeny élet megélésére adnak lehetőséget, tisztelve más közösségek értékeit, kultúráját, hagyományait és szokásait.

Tehát a történelem — az emberiség tapasztalatának egy sajátos kincstára, amelyet ma is mérlegelni kell a döntések meghozatalakor. A mindennapi életben való hatékony részvételünket pedig a történelemtudomány nővére — az állampolgári ismeretek nevű tantárgy tanulmányozza.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

- Határozzátok meg a következő fogalmakat: „történelem”, „történelmi emlékezet”, „történelmi emlék”!
- Jelöljétek meg, mely események kötődnek Ukrajna történetéhez, és melyek a világtörténelemhez! Töltsétek ki a füzetben a táblázatot: a rubrikákba sorszámozva írjátok be az alábbi történelmi eseményeket! **Legyetek figyelmesek:** egyes események ugyanúgy meghatározók Ukrajna történetében, mint a világtörténelemben!
 - az írásbeliség megjelenése, 2 — a pénzek forgalomba hozása,
 - Kijev megalapítása, 4 — Rusz-Ukrajna megkeresztelése,
 - a nyomdagép megalkotása, 6 — a Zaporizzsjai Szics megalapítása,
 - az Európai Unió létrejötte, 8 — Ukrajna függetlenségének kikiáltása.

Ukrajna története	Világtörténelem

II. Beszéljétek meg csoportokban!

Hozzatok létre csoportokat! Készítsetek el egy történelmi beszámolót az ábrázolt emlékről! Magyarozzátok meg annak történelmi jelentőségét!

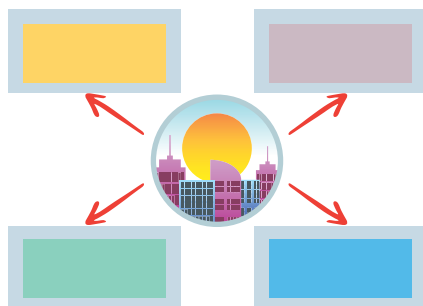
A Hortycja szigetén található „Zaporizzsjai Szics” történelmi-kulturális komplexum (Zaporizzsja városa, mai fotó)

A krími kán palotája Bahчиссарaj városában (Krími AK, mai fotó)

III. Alkotó módon gondolkodom

Képzeljétek el, hogy a saját közösségetek tanulmányozó kutatók vagytok! Készítsetek, vagy töltsétek le a világhálóról fotókat azokról az emlékekről, amelyek a ti lakóhelyetek múltjáról tanúskodnak! Készítsetek ezek egyikéről rövid leírást! Mutassátok be a munkátok eredményét egy infografika segítségével (a mellékelt minta alapján)!

1. FEJEZET. A TÖRTÉNELEM MEGISMERÉSE

2. §. AZ IDŐ MÉRÉSE A TÖRTÉNELEMBEN

Gondolkozzatok el azon, mi is az „idő”! Miért fontos az embereknek az idő mérése?

1. AZ IDŐ MÉRÉSÉNEK EGYSÉGEI

Mint már tudjátok, a történelem a múltat kutatja, ezért szoros kapcsolatban áll az idővel. A történelem választ ad számos kérdésre. Az egyik így hangzik — „Mikor?”. A kutatók megállapítják, mikor folytak a háborúk, mikor építették a piramisokat vagy mikor repült fel az első ember az űrbe. Ahhoz, hogy megértsük, milyen régen mentek végbe a történelmi események, meg kell ismerkednünk az idő méréseinek módjaival.

?

Gondolkodjunk el rajta!

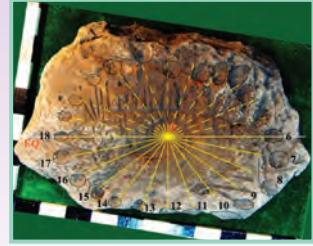
1. Csoportokat alkotva gondoljátok végig, hogyan változott a történelem folyamán az emberek elképzelése az időről! Hogyan hat az idő a társadalom fejlődésére?

2. Figyeljétek meg az alábbi órákat! Próbáljátok meg meghatározni azok fajtaikat és rakjátok őket időrendi sorrendbe!

* **Egy percnyi érdekesség**

Az ukrainai Donyeck városa közelében a régészek egy ősi napórát találtak, amelyet a Kr. e. XIII. század körül alkottak. Az órát egy nagy kőből faragták ki, amely valószínűleg vízszintesen helyezkedett el. A feltételes „számlap” közepére egy kis árnyékvető pálca volt erősítve. A műszer félóránként mérte az idő múlását — ez egy ritkán alkalmazott beosztás volt. Hasonló napórát találtak a régészek az egyiptomi Királyok Völgyében.

A Donyeck városa mellett talált óra
(Ukrajna, mai fotó)

Valószínűleg az emberek először a napot (24 órát) kezdték megkülönböztetni. Fontos volt számukra, hogy tudják, mennyi idejük van hátra még a vadászatra a sötétség beálltaig. Az első óra egy pálca lehetett, melynek árnyéka mutatta a hozzávetőleges napszakaszt. Hogy megkönnyítsék az idő mérését, a napot szakaszokra osztották, amelyeket még kisebb időközökre tagoltak. Így alakultak ki az órák, a percek és a másodpercek.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Ismerkedjete meg a történelmi időszámítás mértékegységeivel! Nevezzétek meg azt az évet, évszázadot és évezredet, amelyben most élünk!

A történelmi időszámítás mértékegységei

Egy nap — az az idő, amely alatt a Föld megfordul tengelye körül. Vagyis a nappal és az éjszaka egyszer váltja egymást. Egy nap pontosan 24 órából áll.

Év — az az időegység, amely megközelítőleg egyenlő a Földnek a Nap körüli keringési idejével. Az év 12 naptári hónapból áll és rendszerint 365 napig tart.

Évszázad — 100 évből álló időegység.
A nulladik évszázad nem létezik.

Évezred — ez az időegység 1000 évből áll.

2. A NAPTÁR ÉS A NAPTÁRRENDSZEREK

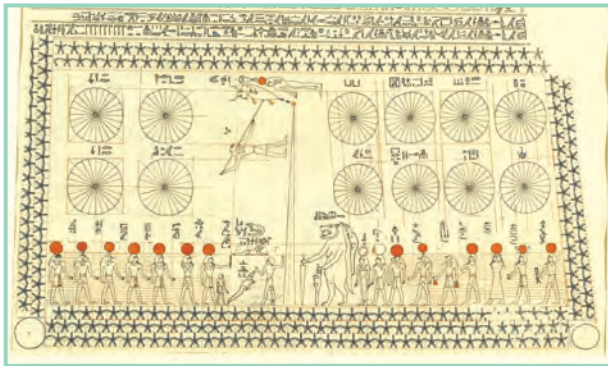
Az állattenyésztés kialakulásával az embereknek tudniuk kellett meghatározni, mikorra várják a háziállataik utódait, ezért szükség lett a napnál nagyobb mértékegységekre is. E mértékegységek alapjául a Hold szolgált, amely a Földet mintegy 28 nap alatt kerüli meg. Így jöttek létre a hónapok. Az éveket az emberek a növénytermesztés elterjedésével kezdték számolni. Fontos volt ugyanis megkülönböztetni az évszakokat, mivel ezek nagyban befolyásolták a gazdasági tevékenységet. Így alakult ki az éves **naptár**.

Érdeemes megjegyezni!

Naptár — időszámítási rendszer, az év napjainak számontartási módja.

Naptári rendszerek — a világ népeinek és kultúráinak saját, megszokott időszámítási rendszerei.

Úgy tartják, hogy az első naptárt az ókori Egyiptomban állították össze. E szerint a naptár szerint a 365 napig tartó év 12 hónapból állt, mindegyikben 30 nappal. Az év végét öt ünneppal toldották meg. A régmúltban az ukrainai földeken az év március 1-jén kezdődött a „természet ébredésével”, a naptár 13 hónapból állt, amelyek megegyeztek a 28 napos holdfázisokkal.

Óegyiptomi naptár, amelyet Szenenmut, egy Kr. e. XV. században élt építész sírjában találtak

1. Figyeljétek meg az ábrázolt naptárt! Az egyiptomi tudománynak milyen fejlettségi szintjéről tanúskodik?
2. Gondolkozzatok el azon, miért volt szükségük az ókori egyiptomiaknak az idő pontos mérésére?

Különböző időkben és különböző népeként a naptáraknak bizonyos eltéréseik és sajátosságaik voltak. Az ősi nomád népek a **holdnaptárt** használták, amelynek alapját a holdciklus fázisai képezték. Amikor az emberek áttértek a letelepedett életmódra és földműveléssel kezdtek foglalkozni, elkezdték keresni a vetés, aratás, szüret ideje kiszámításának pontosabb módszereit. Így jelent meg a **szoláris** (naphoz kötött) naptár.

Izraelben máig a **zsidó naptárt** használják (az egyházi és világi életben egyaránt), mely szerint az időszámítás kezdetének a Világmindenség megteremtését tartják. Így például a 2022. év a zsidó naptár 5783. évének felel meg.

Kínában, Japánban, Koreában, Kambodzsában, Vietnamban és Ázsia más országaiban a **keleti (kínai) naptár** van használatban. A kínai naptár éveinek nevük van, ezek minden 60 évben megismétlődnek.

A muszlimok holdnaptára szerint az év 10—11 nappal rövidebb, az időszámítást pedig a 622. évvel kezdik — ez a dátum Mohamed próféta életéhez kötődik.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Alkossatok csoportokat és játsszatok történelmi lottót! Kössétek össze az ábrán látható naptári rendszereket a nekik megfelelő országokkal és ünnepekkel! Készítsetek kutatási terveket a különböző naptári rendszerekről!

Ramadan	Zsidók	Zsidó naptár
Purim	Keresztények	Muzulmán naptár
Húsvét	Muszlimok	Gergely-naptár

Európában és az ukrán földeken hosszú időn át (a X. százdtól, Rusz-Ukrajna megkeresztelésétől) a **Julianus-naptárt** használták. Ezt az ókori Rómában dolgozták ki és Kr. e. 45-ben vezették be, hogy a naphoz kötött szoláris évnél rövidebb holdév

okozta „lemaradásokat” felszámolják. A rómaiak már tudták, hogy az év hozzávetőleges hossza $365 \frac{1}{4}$ nap. Gaius Julius Caesar római uralkodó végérvényesen megreformálta a római naptárt, amelyet róla neveztek el Julianus-naptárnak.

Gondolkodjunk el rajta!

Gaius Julius Caesar római császár udvarában szolgált egy Szoszigenész nevű görög csillagász és matematikus. Ő javasolta az uralkodónak a naptári reform végrehajtását és ő dolgozta ki a Julianus-naptárt. Szoszigenész az egyiptomi szoláris naptárt vette alapul (a holdnaptár helyett), amihez hozzáadta az úgynevezett szökőévet (ilyenkor az év 365 helyett 366-ból áll).

Gondolkozzatok el azon, hogy miért éppen a csillagász és matematikus Szoszigenész lett a kidolgozója a naptári rendszer reformjának Rómában! Milyen ismeretekre volt szüksége a tudósnak, hogy létrehozza a naptárt?

Jelenleg a világban a legelterjedtebb a **Gergely-naptár**, amelyet XIII. Gergely római pápa vezetett be 1582-ben (róla nevezték el a naptárt is). Ő reformálta (változtatta) meg a naptárt, hogy felszámolja a Julianus-naptár bevezetése óta felhalmozódott 10 napos „lemaradást”. A Gergely-naptárt először Itáliában, Franciaországban, Spanyolországban, Portugáliában és a Rzecz Pospolítában vezették be (ez utóbbi kötelékéhez tartozott akkoriban az ukrán földek többsége is).

A Gergely-naptár 400. évfordulójára kibocsátott német postai bélyeg (1982)

Történelmi apróságok

A XVII—XVIII. században az ukrán földek nagyobb részét Moszkóviához csatolták, ahol a Julianus-naptár továbbra is használatban maradt. Így Ukrajna teljes területén a Gergely-naptár 1918. február 25(12)-én került újra bevezetésre. Ekkor lett február 15-éből március elseje, az órákat pedig 1 óra 8 perccel visszahúzták.

Számoljátok ki, hány év telt el a Gergely-naptár kidolgozásától annak Ukrajnában történő bevezetéséig!

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

Kössétek össze az eseményeket a nekik megfelelő országokkal!

1 Az első naptár megjelenése

A Róma

2 Gaius Julius Caesar naptár-megújítása

B Egyiptom

3 A keleti naptár használata

C Izrael

4 A zsidó naptár használata

D Kína

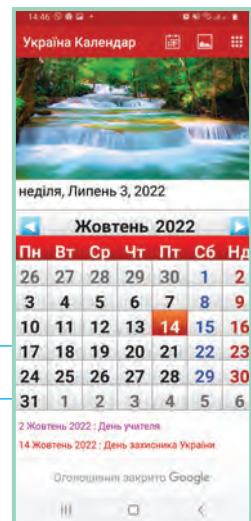
II. Beszéljétek meg csoportokban!

- Alkossatok két csoportot! Próbáljátok meg az „idő” fogalmát rajz formájában ábrázolni! Mutassátok be a csoportok munkáit és beszéljétek meg az egész osztállyal! Mondjátok el a véleményeiteket arról, hogy milyen szerepet játszik az idő az ember életében!
- Fordított keresztrejtvény.** Tegyetek fel kérdéseket az osztálytársaitoknak a keresztrejtvény mindegyik szavával kapcsolatban!
- Naptári dátumok.**

Bizonyára észrevettétek, hogy a hónapok azonos napjai (például szeptember elseje) minden évben a hét más-más napjára esnek. Szerintetek miért van ez így? Csapatokat alkotva soroljatok fel dátumokat és adjátok ki feladatként a másik csapatnak, hogy határozzák meg, a hét melyik napjaira estek ezek a megadott években. Ehhez használjátok a számítógép naptárát!

Az „Ukrajna. Naptár”
mobil alkalmazás képernyőfotója

III. Alkotó módon gondolkodom

Alkossatok kutatói csoportokat és készítsetek egy tervet „A világ különböző népeinek naptári rendszerei” címmel. Mutassátok azt be az osztály előtt!

3. §. A TÖRTÉNELEM KORSZAKOLÁSA

Az idő mérésének mely egységeit ismeritek? Mikor és miért vált szükségessé a történelem korszakolása? Milyen körülmények voltak meghatározók mindegyik történelmi kor esetében?

1. A TÖRTÉNETI KOROK ÉS TÖRTÉNELMI DÁTUMOK

A történelem során az emberek élete folyamatosan változott. Az őskorban az emberek megtanulták felhasználni a tüzet. Idővel rájöttek a földművelés nyitjára és megszelídítették a vadállatokat. Így alakult ki a növénytermesztés és az állattenyésztés. Később az emberek erődöket és városokat kezdtek el építeni, még később pedig repülőgépeket, űrhajókat, számítógépeket alkottak. A történelemnek tehát mindegyik korban voltak bizonyos sajátosságai.

A tudósok az emberiség történetét korszakokra osztották fel. Így jött létre a **történelmi periodizáció (korszakolás)** — a történelem általánosan elfogadott felosztása bizonyos időszakokra, az adott kor (időszak) sajátosságainak figyelembe vételével.

Gondolkodjunk el rajta!

1. Szerintetek miért osztották fel a történelmet bizonyos periódusokra?
2. Vajon rendelkeznek-e a különböző országok és népek saját történelmi periodizációval?
3. Hogyan különböztetik meg a történészek a történelmi korszakok kezdetét és végét?

A történelmi korszakolás szorosan kapcsolódik a történelmi időhöz és annak tartalmi meghatározásához. A periódusok elhatárolása céljából a kutatók konkrét **történelmi dátumokat** vesznek alapul. Így például a tudósok szerint az emberi történelem legősibb korszaka az első emberek megjelenésétől (mintegy 2—2,5 millió évvel ezelőtt) az óegyiptomi állam létrejöttéig (Kr. e. mintegy 3000) tartott.

Érdeemes megjegyezni!

Történelmi periodizáció — a történelem felosztása bizonyos időszakokra, amelyek az országok és népek társadalmi vagy kulturális fejlődésének történelmi szakaszai, amelyek mindegyikét meghatározó események és jelenségek jellemzik.

Történelmi dátum — a történelmi események pontos naptári időpontja.

A különböző történelmi korokat az új munkaeszközök vagy társadalmi jelenségek választják el egymástól. A korszakolás alapját képezhetik fontos történelmi események, államok, vallások születése és bukása, stb.

Figyeljétek meg az emberiség őskori (ősközösségi) történelmének periodizációját! Nevezzétek meg azokat a jelenségeket és technológiákat, amelyek e korszakolás alapját képezik!

PALEOLITIKUM

(őskőkor)

közel 2 millió év — 10 ezer évvel ezelőtt

MEZOLITIKUM

(középső kőkor)

10—7 ezer évvel ezelőtt

NEOLITIKUM

(újkökor)

7—4 ezer évvel ezelőtt

ENEOLITIKUM

(rész-kőkor)

4—3 ezer évvel ezelőtt

BRONZKOR

Kr. e. 2. évezred eleje —
Kr. e. 1. évezred

VASKOR

Kr. e. 1. évezred —
Kr. e. mintegy 340 éve

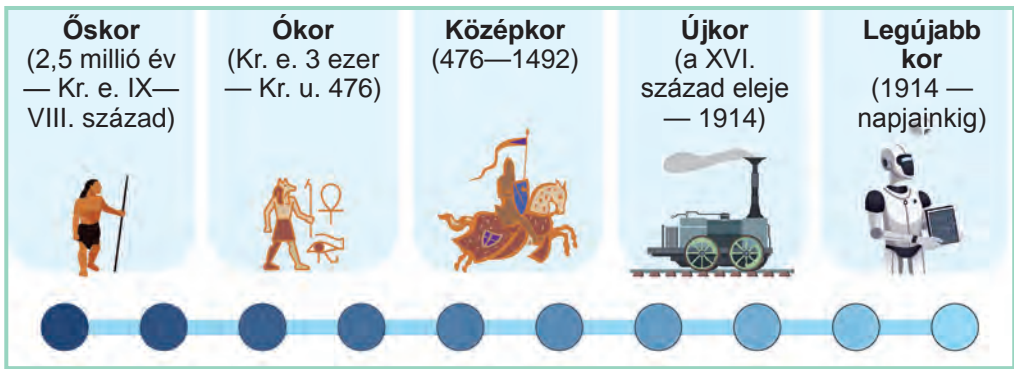

2. UKRAJNA TÖRTÉNETE ÉS A VILÁGTÖRTÉNELEM KORSZAKOLÁSA

„A történelem periodizációja”
online-gyakorlat
(ukrán nyelven)
cutt.ly/vK7idrC

A világtörténelem és Ukrajna története periodizációja közös vonásokkal rendelkezik. A tudósok a világtörténelem következő nagyobb periódusait különítették el: őskor, ókor (azon belül az antik kor, amely az európai kultúra alapját képező ógörög és római vívmányok összessége), középkor, újkor (ezt kettéosztják kora újkorra és újkorra), valamint legújabb kor.

1. Gondoljátok végig, mi készítette a kutatókat arra, hogy így nevezzék el ezeket a korszakokat!
2. Véleményetek szerint mely történelmi jelenségek és folyamatok jellemezték e korszakok mindegyikét.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

A szófelhőt felhasználva javítsátok ki „a világtörténelem korszakolása” című feladatban elkövetett hibákat! Pótoljátok azokat más történelmi eseményekkel!

Feladat: „A világtörténelem korszakolása”

Történelmi korszak	A periódus időrendi határai	Események
Őskor	Az ember megjelenése — Kr. e. 3000	Két világháború, melyek súlyos következményekkel jártak
Ókor	1914 — napjainkig	Nagy földrajzi felfedezések, műszaki fejlődés
Középkor	476—1492	A munkaeszközök feltalálása és tökéletesítése
Újkor	1492—1914	Az első államok megjelenése. A városok a kézművesség, kereskedelem, kultúra és hatalom központjaivá váltak
Legújabb kor	Kr. e. 3000 — Kr. u. 476	Az antik birodalmak széthullása. Államok létrejötte Európában, Ázsiában és Afrikában

Ukrajna történetének periodizációját először Mihajlo Hruszevszkij ismert ukrán történész próbálta megalkotni. A tudós által összeállított korszakolást idővel az őt követő történészek egészítették ki. Ukrajna történetének jelenkori, a világtörténelmi minta alapján összeállított periodizációja, öt korszakot különböztet meg. *Ennek a periodizációnak az alapját a kronológiai elv képezi.*

Történelmi kor	Események
Ukrajna ókori története (közel 1 millió éve — V. század)	<ul style="list-style-type: none"> Az első emberek megjelenése a mai Ukrajna területén A szlávok széttelepedése Az első szláv államalakulatok megjelenése
Ukrajna középkori története (V—XV. század)	<ul style="list-style-type: none"> Kijev megalapítása Rusz-Ukrajna állam létrejötte Az ukrán földek idegen államok általi meghódítása
Ukrajna újkori története (XV—XIX. század)	<ul style="list-style-type: none"> A kozák állam létrejötte és fejlődése az ukrán földeken Az ukrán földek betago­lódása az orosz és az osztrák birodalomba
Ukrajna legújabb kori története (a XX. századtól kezdetétől napjainkig)	<ul style="list-style-type: none"> Az ukrán földek az első és a második világháború éveiben Ukrajna betago­lódása a Szovjetunió kötelékébe A független Ukrajna időszaka

Ugyanakkor elég népszerű az a *periodizáció is, melynek alapját az ukrán államiság kialakulásának szakaszai alkotják.*

Az V. századig

A kimmerek, szkíták és szarmaták államai

VI—XV. század

Középkor — Rusz-Ukrajna, a Rusz Királyság és a Rusz-Litván Fejedelemség fennállása

XVI—XVIII. század

Ukrajna kora-újkori története — az ukrán kozák állam fennállása

XIX. század

Az ukrán földek az orosz és az osztrák birodalom kötelékében

1917—1921

Az ukrán forradalom időszaka

1921—1991

Az ukrán földek különböző államok kötelékében. A szovjet Ukrajna időszaka

1991 — től napjainkig
A FÜGGETLEN UKRAJNA IDŐSZAKA

1 Kozákok
(XVI—XVIII. század)

2 Mamut-agyar karkötők
(Mizin falu)

3 A Lvivi vasúti pályaudvar
(XIX. század)

4 Felvonulás Ukrajna
függetlensége
kikiáltásának napján
(Kijev, 1991.
augusztus 24)

5 Ukrajna-Rusz
megkeresztelése
(988)

6 A Pereszopnicjai
Evangélium
(1556—1561)

Tanulmányozzátok az illusztrációkat a képaláírásokkal együtt!
Határozzátok meg, melyik történelmi korszakhoz tartoznak.

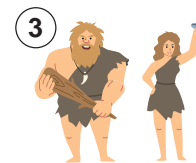
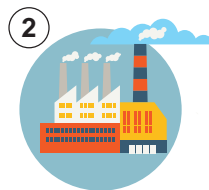
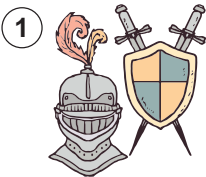
Cselekedjünk: gyakorlati percek

1. A lecke tananyagát felhasználva töltsétek ki az „Ukrajna történetének periodizációja” című táblázatot (a vázlatot a QR-kódban találjátok, ukrán nyelven).

2. Figyeljétek meg az illusztrációkat! Szerintetek mely történelmi időszakokat ábrázolják? Készítsetek saját „ikon”-ábrázolásokat a fő történelmi korok jellemzésére.

„A történelem
periodizációja”
táblázat (ukrán nyelven)
cutt.ly/7K7iVhu

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Határozzátok meg a fogalmakat: „történelmi periodizáció”, „történelmi dátum”.
2. Nevezzétek meg a következő történelmi korok főbb jellemvonásait: őskor, ókor, középkor, újkor, legújabb kor.
3. Figyeljétek meg a képrejtvényeket! Nevezzétek meg Ukrajna történetének bennük kódolt korszakait! Rendezzétek őket időrendi sorrendbe (ukrán nyelven).

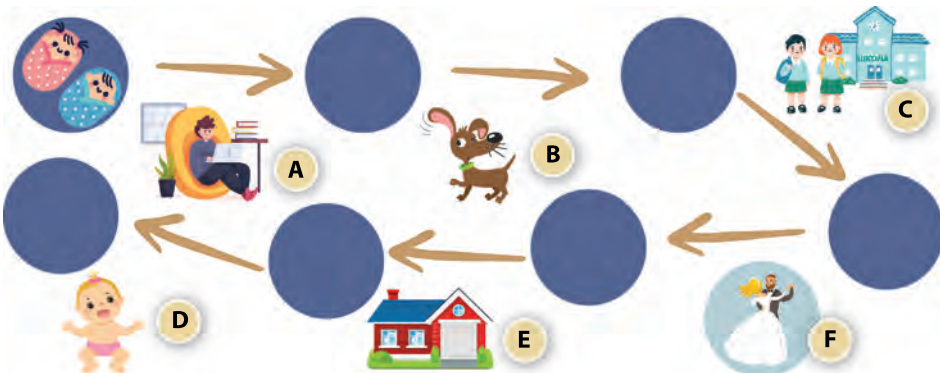

II. Beszéljétek meg csoportokban!

1. Alkossatok csoportokat és szervezzétek versenyt! Felváltva próbáljátok kitárolni egy-egy történelmi eseményről, hogy mely korszakot képviseli.
2. Vessétek össze a világtörténelmi korszakolást Ukrajna történetének periodizációjával! Hasonlítsátok össze az Ukrajnában történt eseményeket a világtörténelmi eseményeivel! Állapítsátok meg a hasonlóságokat és az eltéréseket.

III. Alkotó módon gondolkodom

1. Képzeld el, hogy kutató vagy, aki a saját családja történetét tanulmányozza! Javasolj néhány változatot a családtörténeted korszakolására.
2. A vázlat alapján próbáld meg elmesélni egy kitalált család történetét! Egészítsd ki a vázlatot más eseményekkel is.

4. §. HOGYAN SZÁMÍTJÁK A TÖRTÉNÉSZEK AZ IDŐT

Emlékezzetek vissza, hogyan mérték az emberek az időt a történelem folyamán! Nevezzétek meg az általatok ismert naptári rendszereket! Véleményetek szerint hogyan hasznosítják az emberek az időről szerzett ismereteiket a mindennapi életben?

1. A NAPTÁRI IDŐ

Mi a különbség a szoláris naptár és a holdnaptár között? Melyiket választották alapul a Gergely-naptár megalkotásakor?

Az idő mérésének igénye az embereknél már az őskorban megjelent. Amint már tudjátok, az idő mérésekor az emberek a napokat vagy az égitestek (a Hold és a Nap) mozgását vették kiindulópontul, emellett megfigyelték az évszakok váltakozását is. Fokozatosan alakult ki egy olyan számolási rendszer, amelynek alapját a periódusok (napok, hetek, hónapok, évek) képezték. Az idő számításának ezt a rendszerét (amely évszakokon, napokon és éveken alapul) **naptári időnek** nevezzük.

Érdeemes megjegyezni!

Naptári idő — egy sajátos számolási rendszer, melynek alapját a bizonyos időszakokra történő felosztás képezi.

A naptárak általában tükrözik a gazdasági tevékenység ciklikusságát, a szokásokat és a hagyományokat. Erről tanúskodnak a hónapok megnevezései is. Például az augusztus hónap ukrán megnevezése (szerpeny) a „sarló” (szerp) szóból származik, régen ezzel a szerszámmal aratták a gabonát. Az október lengyel elnevezése „paździerze” (ejtsd: *pazsdzsesze*) — *kóc* (a rostos növények része). Ugyanis ebben az időszakban törték és puhították az emberek a lent, elválasztva a rostokat a törektől, kóctól.

A szlávok már jóval a kereszténység felvétele előtt kidolgozták a naptári rendszerüket, melynek alapját a holdfázisok alkották. Emellett létezett egy „*népi kalendárium*” is — az év folyamán sorban következő népi ünnepek és szertartások számon tartásának hagyományos rendszere. Számos rituálé és szokás a mai napig fennmaradt.

Ukrán népi kalendárium

Téli ünnepek

Szent Miklós (Mikulás),
Újév, Karácsony,
Vodohrescsa (Vízkereszt),
Masznicja (Húshagyó)

Tavaszi ünnepek

Sztritennya
(Boldogasszony),
Blahovicsennya
(Angyali Üdvözlét),
Virágvasárnap,
Húsvét, Provodi
(ébredtők, búcsúk)

Nyári ünnepek

Zöld ünnep (Pünkösöd),
Ivan Kupala
(Keresztelő Szent János
ünnep),
Makoveja (Makabeus
ünnep, aug.13.)
Jablucsnijsz Szpasz
(Gyümölcsáldás, aug.19.)

Őszi ünnepek

Obzsinki
(aratás vége),
Pokrova
(Istenszülő oltalma),
András és
Katalin nap

1. Egészítsétek ki a kalendáriumot más, általatok ismert népi ünnepekkel.
2. Szerintetek mihez kötődnek az ukrán népi kalendáriumban látható időszámítás ünnepei és szokásai.

A hetet úgy választották külön a hónaptól, hogy a hónapot négy részre (fázisra) osztották fel. E folyamat során a 7-es szám bűvös jelentést kapott. Sok nép úgy tartja, hogy a világ teremtése hat napig tartott, míg a hetediket Isten a pihenésre szánta.

A hét napjai
különböző nyelveken
cutt.ly/dwy9Jfja

Tény vagy hamisítás?

Hanna Cserkasszka nyelvtudós a hét napjainak megnevezéseiről

Valaha élt hét testvér — a napok. Vasárnapot követően született meg a hét-fő. Ez igen nehéz nap volt. A kedd viszont könnyű és boldog volt. Szerdán böjtös ételeket ettek. Csütörtökön mostak. Pénteken böjtöt tartottak. Szombaton dolgoztak. Vasárnap pihentek.

Szerintetek a fent közölt információt tekinthetjük-e ténynek — valós, nem kitalált történelmi eseménynek?

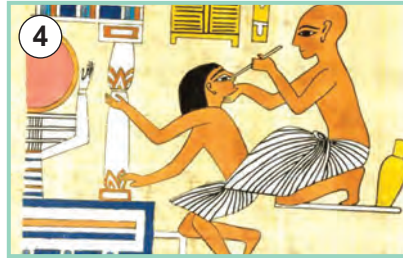
2. A TÖRTÉNELMI IDŐ

Minden ember számára világos, hogy van múlt, jelen és jövő, mint az idő három árnyalata, amelyek sajátos vonásokkal bírnak.

Érdeemes megjegyezni!

Történelmi idő — ez az emberiség létezésének időszaka.

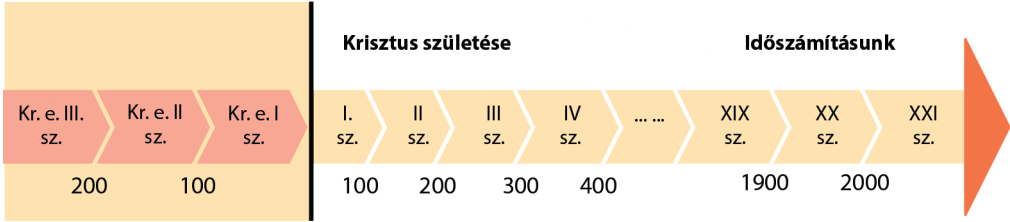
Figyeljétek meg az illusztrációkat! Állapítsátok meg, melyek tartoznak a múlthoz, melyek — a jelenhez és melyek — a jövőhöz! Mi tette lehetővé, hogy ilyen következtetéseket vonjatok le? Feleleteteket támasszátok alá érvekkel.

Mindegyik nép időszámítása kezdetéül a számára legfontosabb eseményt választja. Így például az ókori rómaiak az évet legfontosabb városuk, Róma alapításától kezdték számolni. A muszlimok azt az eseményt választották kiindulópontul, amikor vallási prófétájuk, Mohamed Mekkából Medina városába költözött. A keresztények az időszámítás kezdetéül Jézus Krisztus születését választották.

Európa, Amerika és a világ legtöbb országának történetében Jézus születése egy *új kor (Kr. u. vagy i. sz.)* kezdete, vagyis az emberiség fejlődésében ekkor egy új időszámítás kezdődött. Mindaz, ami addig történt, ennek megfelelően *időszámításunk előtt (Kr. e. vagy i. e.)* történt. Az időszámításunk kezdete előtti időt szintén Jézus Krisztus születésétől számítják, csak fordított sorrendben. Például a Kr. e. 5. év korábban volt, mint a Kr. e. 3. év, a Kr. e. 10. év viszont később, mint a Kr. e. 50. év. Így jött létre az *időszámítás* — az idő nagy léptékű számítása. Hogy jobban elképzelhessük a történelmi események időben való elhelyezkedését, a történészek egy „*időszalagnak*” nevezett sémát használnak. Ezen sorban helyezkednek el az évek, évszázadok és évezredek.

IDŐSZALAG

Érdeemes megjegyezni!

Időszámítás — az idő években történő számítása egy feltételesen elfogadott történelmi pillanattól kezdve.

A bizánci időszámítás szerint az újév kezdete szeptember 1-jére esett, a zsidó és a muzulmán időszámítás szerint viszont minden évben más napra.

Időszámítás	Az idő számolása	A kezdő év	Milyen évet írnak ma (2022-ben)
Bizánci	A világ teremtésétől	Kr. e. 5508.	7530
Zsidó	A világ teremtésétől	Kr. e. 3761	5783
Ógörög	Az első olimpiai játékoktól	Kr. e. 776	2798
Keresztény	Jézus Krisztus születésétől	—	2022
Muzulmán	Mohamed próféta Medinába költözésétől	662	1360

» A táblázatot felhasználva állapítsd meg, milyen évet fognak írni öt, illetve ötszáz év múlva a különböző naptári rendszerek alapján. »

Az egész történelmi időszak Jézus születése előtti részét így nevezik: „Krisztus előtt” (Kr. e.) vagy „időszámításunk előtt” (i. e.). Az időszámításunk kezdete utáni éveknél leggyakrabban már nem írjuk, hogy „időszámításunk szerint”. Meg kell jegyeznünk az új fogalom, az „éra” (korszak) jelentését.

Érdeemes megjegyezni!

Éra (korszak) — nagy terjedelmű időszakasz.

5. §. KRONOLÓGIA – TUDOMÁNY AZ IDŐRŐL. MIT JELENT AZ IDŐ MÚLÁSA

Emlékezzetek vissza, milyen összefüggés van a történelem és az idő között? Hogyan fogja fel az ember az élete során az időt? Milyen lehetőségei vannak az idő mérésének?

1. A KRONOLÓGIA MINT TUDOMÁNY

A múlt kutatása összetett és felelősségteljes folyamat, mivel az emberiség története olyan eseményekkel van tele, amelyek meghatározott időben és térben mentek végbe, illetve bizonyos sorrendben követték egymást. Hogy segítségére legyen a történészeknek a történelmi események helyes (pontos) idejét meghatározni, megszületett egy speciális tudomány — a **kronológia**.

A kronológia az *időszámítási rendszereket*, az időmérési rendszerek kialakulását tanulmányozza, segít *megállapítani és ellenőrizni a történelmi dátumokat*. Ezért a kronológiát *sajátos történelmi tudományágnak* is tartják.

A tudós csillagászok már régóta foglalkoztak az idő számításával. Ti már tudjátok, hogy az időszámítás alapjául három mértékegység szolgált: a nap, a hónap és az év. Az időszámítást már az ókori Asszíriában, Babilonban, Kínában, Görögországban és Rómában is vezették. Idővel a tudósoknak gondot okozott a történelmi források helyes datálása, illetve a történelmi események dátumának meghatározása. Például az ukrán földek különböző korokban olyan államok kötelékébe tartoztak, amelyek különböző naptárt használtak. Ennélfogva a különböző történelmi események helyes dátumának meghatározása bizonyos nehézségekbe ütközött.

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

Nézzetek utána, mely államalakulatok kötelékébe tartoztak földjeink a történelem során? Tudjátok meg, melyik időszámítási rendszert használták ezek az államok.

A kronológia egyik fő feladata a *különböző időszámítási rendszerek és naptárak dátumainak átszámítása a jelenlegi időszámításra*. Manapság általában arab számokkal írjuk a dátumokat, viszont az évszázadokat és évezredekét hagyományosan *latin (római) számokkal* jelöljük, amelyeket a rómaiak használtak az időszámítási rendszerükben.

Római és arab számok

I.....	1
II.....	2
III.....	3
IV.....	4
V.....	5
VI.....	6
VII.....	7
VIII.....	8
IX.....	9
X.....	10

XI.....	11
XII.....	12
XIII.....	13
XIV.....	14
XV.....	15
XVI.....	16
XVII.....	17
XVIII.....	18
XIX.....	19
XX.....	20
XXI.....	21

Ismerkedjék meg a római és arab számok táblázatával! Írjátok le a római számokkal a családok szempontjából fontos dátumokat.

* Egy percnyi érdekesség

Tudósaink találmányaival az egész világon találkozhatunk. Rakjátok időrendbe a fotókon látható ukrán találmányokat.

1 Az „Ilja Muromec”
nevű első teherszállító
repülőgép
(Ihor Szikorszkij, 1913)

2 Látássérülteknek
készült kesztyűk
(Ivan Szeleznyov, 2013)

3 Villamos
(Fegyir Pirotszkij, 1882)

Tehát a történelemben az évszázadokat és évezredekét általában római számokkal jelölik, az éveket pedig arab számokkal. A harmadik évszázadot röviden így írják: III. sz., a négyszázhar-

mincharmadik évet pedig így: 433. Az évszázadok jelölésekor be kell tartani a szabályokat: ha a négyjegyű évszám két nullára végződik, akkor az első két számjegy az évszázadnak felel meg: 1300 — tizenharmadik század (XIII. sz.), 1200 — tizenkettedik század (XII. sz.). Ugyan így a három számjegyű dátumoknál: 800 — nyolcadik század, de a 801. év már a kilencedik század.

Érdeemes megjegyezni!

Hogyan határozzuk meg az évszázadot? Az évszázad nem 1800, 1900 vagy 2000-rel kezdődik, hanem a következő évvel — 1801, 1901, 2001. Az az év, amely két nullára végződik, még az előző évszázadhoz tartozik.

Tehát 1900 — a tizenkilencedik század (XIX. sz.) utolsó éve, az 1901 és 2000 közötti évek pedig a huszadik századot (XX. sz.) alkotják.

A lívi városháza toronyórája

A római számokat nemcsak a történelemben alkalmazzák. Napjainkban találkozhatunk velük az órák számlapjain, a könyvek oldalszámolásánál, az uralkodók neveiben (például VIII. Lajos király) stb. Római számokat használnak a zenében, a számítástechnikában, a gyógyszergyártásban, sőt a fényképészetben is. Számos európai országban a római számokat a dátumok írásakor is használják: a hónapot római számmal jelölik, a napot pedig arabbal. Ez utóbbit használja a magyar nyelv is, például a VI. 5. annyit tesz, mint június 5.

1. Szerinted kézenfekvő ennek az órának a használata? Hány órát mutat?
2. Alkossatok kutatói csoportokat és válogassatok össze a mechanikus órákról érdekes tényeket.

Történelmi apróságok

A XIX. században a római számok rendszere részben megváltozott. Ekkoriban tiltották meg, hogy ugyanazt a számot negyedszer is leírják (vagyis a IIII helyett IV-et kezdtek írni). Ennek ellenére a régi szövegekben találkozhatunk például IIII és VIIII írásával is a IV és IX helyett. Hasonlóképpen előfordul a régi könyvekben XIIX vagy IIXX írása a XVIII. helyett.

Üzlet kirakata, melyen a hét napjait római számokkal ábrázolják. Vilnius, Litvánia fővárosa (mai fotó)

A merülési mélységet jelző számok a XIX. században épített „Cutty Sark” hajó tatján (ma hajómúzeum, Nagy Britannia)

1. Csoportokra osztódva beszéljétek meg, hogy az írás és olvasás szempontjából egyszerűbb arab számok miért nem szorították ki teljesen a római számokat?
2. Kiegészítő információk forrásokból tudjátok meg, hol használnak még napjainkban római számokat.

2. AZ IDŐ MÚLÁSA A TÖRTÉNELEMBEN

Nehéz arra a kérdésre válaszolni, „Mi az idő?”. Ugyanis az idő az, amit nem lehet megérinteni, látni vagy hallani. **A történelem szempontjából az idő visszafordíthatatlan és múltékony.** Az emberek a középkorban kezdték **értékelni az időt**, az emberi élet gyors lefolyását. A filozófusok és bölcsek is megpróbálták megmagyarázni az időt. Ma a tudósok egyetértenek abban, hogy **az idő csakis egy irányba halad**, az időben csak előre lehet mozogni, hátrafelé nem.

Az emlékezet állandósága (Salvador Dalí festménye, 1931)

1. A feltételezések szerint mit akart ábrázolni a művész a festményével? A kép a festőnek az időhöz történő milyen hozzáállásáról tanúskodik?
2. Hozzatok fel bizonyítékokat az idő visszafordíthatatlanságára és múltékonyására.

A történelemben valamennyi eseményt az idő köti össze, ezeknek van kezdetük és végük, okuk és következményeik. Mindaz, ami a jelen pillanatban megtörténik, a következő másodpercben már a múlthoz, a történelemhez fog tartozni. Nem véletlenül találtak ki az emberek számos szólást és szófordulatot az időről és annak múlékonyságáról.

* Egy percnyi érdekesség

Hogyan dolgozik a „belső óránk”

Michel Siffre francia mérnök és geológus gyerekkora óta rajongott a barlangokért. Barlangok százait kereste fel, míg végül elhatározta, hogy elvégez egy kísérletet: hogyan érzékeli az ember az időt külső tényezők nélkül? 1962-ben bezárkózott egy barlangba könyvekkel, élelemmel ellátva, még a telefont is bevezette, hogy azon át jelezze a külső munkatársainak, mikor kel fel, mikor fekszik le aludni, illetve szerinte hány óra van az adott pillanatban. Ugyanis Michel Siffre tudatosan nem vitt magával órát a barlangba. A kísérlet akkor ért véget, amikor Michel szerint a külvilágban augusztus 20. volt, viszont kiderült, hogy a valóságban szeptember 14-ét írtak. A tévedés három hetet tett ki. Ezek az eredmények megmutatták, hogy külső információk nélkül az idő folyását másképpen érzékeljük, mivel az emberi agyban nincs olyan zóna, amely ezt ellenőrizné.

1999 végén Michel Siffre harmadszor is megismételte az „időn kívüli” kísérletet, ekkor 20 ezer órát töltött a föld alatt.

Michel Siffre a kísérlet ideje alatt a barlangban, 1962

Gondolkodjunk el rajta!

Ismerkedjete meg a fenti információval! Hozzatok fel példákat a saját életetekből, amikor az idő vánszorgott és fordítva, amikor pillanatok alatt elsuhant. Beszéljéte meg csoportokban, hogyan hat a hangulatunk az idő hosszának érzékelésére.

A tudósok megállapították, hogy amikor az ember valami új dologgal találkozik vagy pedig több időre van szüksége az új információ tanulmányozására, akkor úgy tűnik számára, hogy az idő lassan telik. Éppen ezért tűnik hosszabbnak az ismeretlen helyre vezető út, mint a hazafelé tartó. Így van ez a kedvelt időtöltésünkkel is: amikor elmerülünk benne — az idő repül, de amikor valami új dologgal találjuk szemben magunkat — az idő lelassulni látszik.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

- Határozzátok meg a következő fogalmakat: „kronológia”, „az idő múltékony-sága”!
- Végezzétek el a számításokat:
 - Írjátok le a füzetbe arab számokkal: VII, XIII, XIX, LIII, DCCIL;
 - melyik évszázadokhoz tartoznak a következő évek: 236, 764, 1000, 1245, 1301, 1897.
- Találjátok meg a hibákat a történelmi szövegben és szóban javítsátok ki őket:

„Az MDCXXXVIII. évben megszületett XIV. Lajos király. Ez a francia uralkodó a „napkirály” néven került be a történelembe. XIV. Lajos nem csak politikusként vált híressé, de mint a művészetek és a tudományok támogatója is. Őt tartják a 17. századi Franciaország egyik legismertebb és legkiválóbb uralkodójának.”

Kronológiai küldetés
(ukrán nyelven)
cutt.ly/iK7i0Fp

Beszéljétek meg csoportokban

- Jane Austen írta: „Az az ember, aki nem tudja, hogy mit kezdjen a saját idejével, szegyetelenül elrabolja a másokét”. Beszéljétek meg a csoportban a mondás fő gondolatát.
- Olvassátok el az idővel kapcsolatos szólásokat! Magyarozzátok meg azok tartalmát a mai ember szemszögéből nézve.
 - Ha egy órát késel — az egész rokonsággal sem éred utol.
 - Egy óra késést — egy év alatt sem pótolsz be.
 - Az idő telik, és nem tér vissza.
 - A víz folyik — az évek telnek.
 - A boldog időt észre sem veszik.

III. Alkotó módon gondolkodom

A XX. század derekán Dwight Eisenhower amerikai elnök érdekes módot talált saját ügyeinek felosztására, mikor időben azokat négy csoportra különítette: „sürgősek”, „nem sürgősek”, „fontosak”, „nem fontosak”.

„Eisenhower doboza” alapján tervezzétek meg a saját heteteket! Mutassátok be azt osztálytársaitoknak!

A fontos ügyek ritkán sürgősek, a sürgős ügyek pedig ritkán fontosak.

Dwight Eisenhower

	SÜRGŐSEK	NEM SÜRGŐSEK
FONTOSAK	Elvégezni Most elvégezni	Eldönteni Időt jelölni ki az elvégzésére
NEM FONTOSAK	Átruházni Ki tudja ezt nektek elvégezni?	Törölni Kihúzni a listáról

Eisenhower doboza

6. §. GYAKORLATI MUNKA. KRONOLÓGIAI BEMELEGÍTÉS

Emlékeztek vissza, mit kutat a kronológia mint tudomány! Mikor és milyen okokból kifolyólag született meg az igény az idő számítására? Milyen időszámítási rendszereket ismertek? Mit neveznek történeti periodizációnak?

1. KRONOLÓGIAI LOTTÓ

Figyeljétek meg az Ukrajna történetéhez kapcsolódó kronológiai lottó „szelvényeit”! Rajzoljatok a füzetbe időszalagot és tüntessétek fel rajta az ábrázolt eseményeket.

Leonyid Kadenyuk
űrrepülése (1997)

Ukrajna
függetlenségének
kikiáltása (1991)

A Pereszopnicjai
Evangélium
(1556—1561)

A kozákok győzelme
Zsolti Vodínál
(1648)

Tarasz Sevcsenko
„Kobzos”-ának első
kiadása (1840)

Rusz-Ukrajna
megkeresztelése
(988)

2. ÖSSZEKEVERT ESEMÉNYEK

A 37. oldalon található szöveg mindegyik eseménye összekeveredett. Állítsátok helyes sorrendbe azokat! A szöveg történelmi dátumainak felhasználásával szerkesszék a füzetbe időrendi táblázatot (az alábbi példa alapján).

Dátum	Esemény
1615	A Kijev-Mohilai Akadémia megalapítása

Ukrajna — nem szokványos állam, amely híres dallamos nyelvről a tudomány és kultúra jeles személyiségeiről, a történelmi emlékeiről és gyönyörű természetéről. Az eredetire maximálisan hasonlító kiadvány Kijevben jelent meg 1964-ben és 1974-ben. Az első ábécéskönyv, amit Ukrajnában kiadtak, az Ivan Fedorovics nyomdaalapító által 1574-ben Lvivben nyomtatott „Ábécéskönyv” volt. Eredetileg azt az űrhajók szállítására tervezték. 2022 februárjában az An-225 elégett a Kijev alatti Hosztomel repülőterének oroszok általi bombázása következtében. A „Mrija” első repülésére 1988-ban került sor. A könyv az ábécéből, a szótagok, ragozások leírásából és rövid olvasókönyvből állt. Csupán egyetlen példány maradt fenn napjainkig, ezt Rómában találták meg 1927-ben. Ezt a példányt a Harvard Egyetem könyvtárában őrzik (USA). Az ukrajnai, 1615-ben alapított Kijev-Mohilai Akadémia Kelet-Európa egyik legkorábbi oktatási intézményének számít. Az Antonov tervezőiroda dolgozta ki a világ legnagyobb teherszállító repülőgépének — az An-225 „Mrijá”-nak — a tervét.

3. KRONOLÓGIAI FELADATOK

Ismerkedjete meg az emlékeztetővel! Oldjátok meg az időrendi feladatokat.

PÉLDA A KRONOLÓGIAI FELADAT MEGOLDÁSÁHOZ

1. Olvassátok el figyelmesen a feladat feltételeit!
2. Rajzoljatok a füzetbe idővonalat és helyezétek el rajta a feladatban szereplő történelmi dátumokat!
3. Végezzétek el a számításokat és írjátok le a feleletet.

Példa az időrendi feladat megoldására:

1996-ban forgalomba hozták a hrivnya pénznemet. Hány év telt el a hrivnya bevezetésétől napjainkig?

$$2022 - 1996 = 26 \text{ (év)}$$

Felelet: 26 év telt el azóta.

1. Mihajlo Hrusevszkij ukrán történész 1866-ban született. Melyik évben emlékeztek meg születésének 150. évfordulójáról?

2. 2019-ben volt 530 éve, hogy először említették írásban az ukrán kozákokat. Melyik évtől kezdve olvashatunk a kozákokról a könyvekben?

3. 1922-ben Howard Carter angol régész felfedezte Tutanhamon sírkamráját. Hány évig hevert érintetlenül a fáraó múmiája a szarkofágban, ha a 18 éves Tutanhamon Kr. e. 1342-ben halt meg?

4. A legenda szerint Rómát Kr. e. 753-ban alapították. Hány évvel ezelőtt történt ez az esemény?

5. Az első világháború 1914-ben kezdődött és öt évig tartott. Melyik évben ért véget a háború? Hány éve történt ez az esemény?

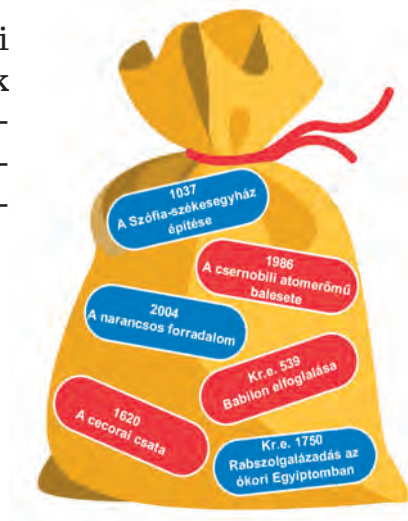
6. Hány év telt el Volodimir fejedelem trónra lépése (980) és a kereszténységnek a kijevi állam államvallásaként történő bevezetése (988) között?

7. A Kijev-Mohilai Kollégiumot 1632-ben alapították. Melyik évben fogják méltatni a megalapításának 500. évfordulóját?

8. 2018-ban volt 370 éve az ukrán kozák állam megalapításának. Melyik évben jött létre?

4. „TÖRTÉNELMI ZSÁKOCSKA”

Alkossatok csoportokat! Figyelmesen nézzétek meg a „történelmi zsákocska” dátumait! Helyezzétek őket időrendbe. Állítsatok össze két-három történelmi feladatot, és kérjétek fel azok megoldására a többi csapat tagjait.

Kronológiai feladatok on-line
(ukrán nyelven)
cutt.ly/ELzaih9

7. §. FÖLDRAJZI ÉS TÖRTÉNELMI TÉR. AZOK ÁBRÁZOLÁSÁNAK ESZKÖZEI

Milyen tudományok segítik a történészeket a múlt feltárásában? Becsüld fel, mekkora szerepet játszanak a térképek a múlt tanulmányozásában! Mit jelent a „*meglátni a múltat*” kifejezés?

1. MIT NEVEZÜNK TÉRNEK?

Bármely esemény, folyamat, jelenség időben és térben történik. Épp ezzel magyarázható a kölcsönös kapcsolat két önálló tudomány között: egyik a **történelem** — az emberiség múltjáról szóló tudomány, a másik pedig a **földrajz** — a Föld felszínét, természeti viszonyait és a népeiséget kutató tan. Ezért megkülönböztetnek **történelmi** (ezek segítenek megállapítani a történelmi események helyszínét) és **földrajzi** (a térképen kiválasztott helyszínt mutatják be) **tereket**.

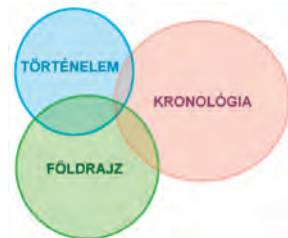
Érdeemes megjegyezni!

Történelmi tér — az a hely, ahol a történelmi események végbementek.

Földrajzi tér — földfelszíni térség, egy konkrét helyszín a térképen.

2. A TÉRKÉPEK ÉS AZOK JELENTŐSÉGE A TÖRTÉNELEMBEN

A történelmi események nemcsak egy meghatározott időben mennek végbe, de egy bizonyos helyen is. Emlékezünk arra, hol és mikor ünnepeltük a születésnapunkat, hova terveztünk utazni a szünidőben. Tehát a történelem szoros kapcsolatban áll a kronológiával és a földrajzzal. Ez segít megállapítani, mikor és hol történtek az események, nyomon követni a katonai hadjáratokat, a tengeri expedíciók útvonalait. Az ilyen információk ábrázolására használják az emberek a **térképeket**.

Érdeemes megjegyezni!

Térkép — a földfelszín, és az azon található egyes világrészek, országok, városok ábrázolása kicsinyítve.

Eleinte az ember az ismeretlen helyszín térképét rajzolta le, hogy könnyebben tájékozódjon azon. Ám az első térképek nem voltak tökéletesek, mert csak az őket lerajzoló személy értette a rajta található jelzéseket.

Idővel az emberek elképzelései a világról kiszélesedtek, új földeket és kontinenseket fedeztek fel. Az emberek megtanulták pontosabban ábrázolni a felszínt a térképen, a földrajzi objektumok és történelmi események ábrázolására pedig kidolgozták az egyezményes jelek általános rendszerét.

A mai térképeket a tudósok két nagy csoportba osztják — **általános földrajzi és tematikus térképekre**. Az általános földrajzi térképek a terep fő elemeit ábrázolják: a domborzatot, a településeket, a határokat, a közlekedési útvonalakat, a folyókat, a tavakat, a tengereket és óceánokat. A tematikus térképekhez tartoznak többek között a *politikai térképek* (a jelenlegi államokat és azok határait mutatják), a *szinoptikus térképek* (speciális térképek, amelyek alapján az időjárást jelzik előre), a *történelmi térképek* (a történelmi eseményeket és jelenségeket ábrázolják) és a *turisztikai térképek* (az építészeti és művészeti objektumokat, turista-útvonalakat tartalmazzák).

A múltban a törzsek és az államok határait a helyszín elemei alapján jelölték ki. Tájékozódási pontok voltak a folyók, hegyek, mesterséges falak és kihelyezett jelzések. Ezeket a határokat át rajzolták a papírtérképekre. Később e határok hivatalos jelentést kaptak. Így jelent meg az **államhatár** fogalma.

Érdeemes megjegyezni!

Államhatár — az államok közötti elválasztó vonal.

* Egy percnyi érdekesség

Baarle — egy közel 9 ezer fős település, melyet a Belgium és Hollandia közötti határ választ ketté. 1998-ban az államhatárt szabályozó hivatalos bizottság egy választójelet tüntetett fel. Érdekes, hogy a határ a városnegyedek, sőt a házak között halad át. Baarle lakosai és vendégei naponta többször is átlépik a határt.

Gondolkodjunk el rajta!

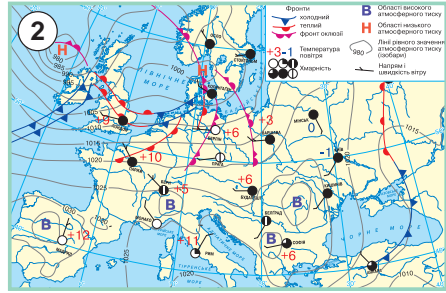
Magyarázzátok meg Ray Bradbury sci-fi író szavainak jelentését: „Hogy mennyire szeretik az emberek a térképeket! És miért? Azért mert azokon kézzel is elérhetjük északot, délt, keletet és nyugatot. Képzletben még Föld körüli utazást is tehetünk, világot láthatunk, bővíthetjük ismereteinket a múlttól és a jelenről.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

1. Figyeljétek meg a térképet! Válasszatok számukra megfelelő megnevezést a felsorolásból: „A földművelés kezdetei Ukrajna területén. A tripiljai műveltség (kultúra)”, „Ukrajna operaházainak virtuális meglátogatása”, „Az időjárás előrejelzése”, „Ukrajna természetföldrajzi térképe”, „Dareiosz hadjárata a szkíták ellen”, „Ukrajna megyéinek zászlói és címerai”!

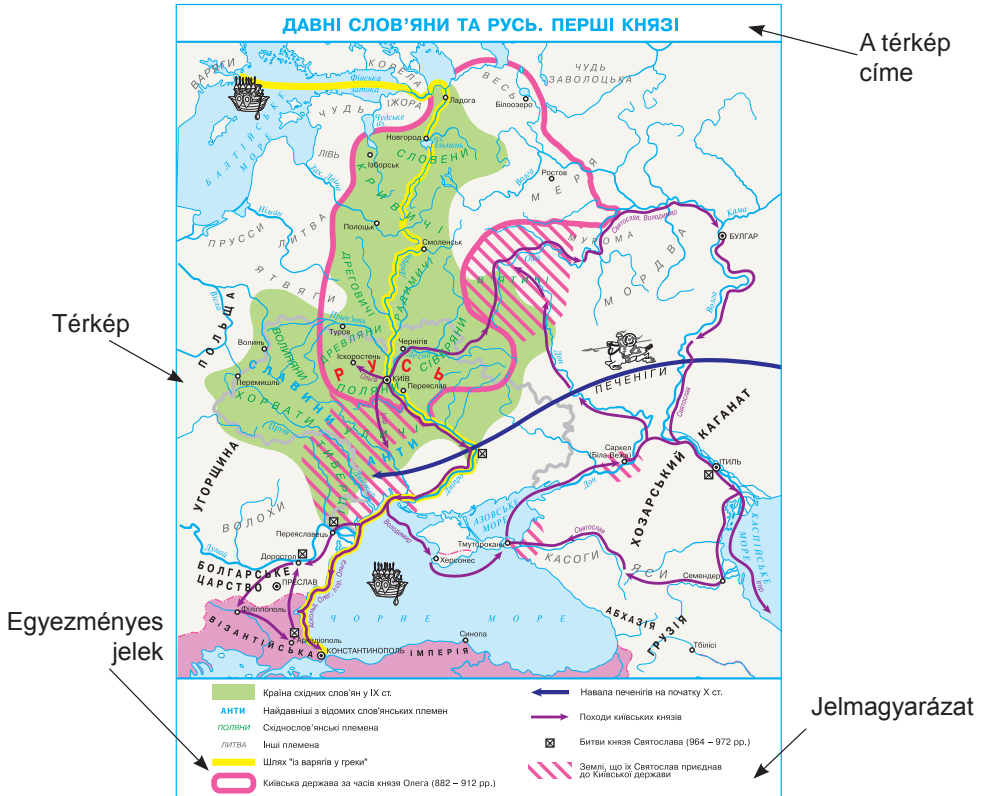
2. Állapítsátok meg, az alábbi térképek közül melyek tartoznak az általános földrajzi térképekhez, és melyek a tematikus térképekhez! Milyen információkat „közölnek” e térképek?

3. HOGYAN „OLVASSUK” A TÉRKÉPET

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Figyelmesen vizsgáljátok meg a térképet! Állítsatok össze emlékeztetőt a térképpel történő munka sajátosságairól.

A **térkép címe** azt „közli”, hogy mely történelmi eseményeknek, jelenségeknek, folyamatoknak van szentelve. A **jelmagyarázat (térképtükör)** „megfejt” a térképen alkalmazott egyezményes jeleket. Fontos, hogy figyelmesen tanulmányozzuk át a térkép jelmagyarázatát és valamennyi feliratát, hogy „el tudjuk olvasni” azt az információt, amelyet a térkép ábrázol. Néha a térképeken rövidítésekkel is találkozhatunk. A térképet feldolgozva kiegészíthetjük a tankönyvben vagy egyéb forrásokban található tananyagot.

A térképek folyamatosan megújulnak. Például a jelenlegi Ukrajna térképén a legutóbbi változásokat azért hajtották végre, mert a **dekommunizáció** politikája okán átnevezték a településeket.

Dekommunizáció — a szovjet kommunista ideológia következményeinek felszámolása. Többek között megjelenik a települések átnevezésében is.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Ukrajna közigazgatási térképét felhasználva egészítsétek ki a mondatokat.

1. Ukrajna fővárosa _____. A Kijevi terület államunk _____ részén terül el és határos Ukrajna _____, _____, _____, _____, _____ megyéivel, valamint a _____ Köztársasággal.
2. Ukrajna déli részét _____, _____, _____, _____ megyék, valamint a Krími Autonóm Köztársaság foglalják el. Államunknak kijárata van a _____ és az _____ tengerre.
3. Mi _____ megyében élünk. Ez Ukrajna _____ részén helyezkedik el és határos _____.

UKRAJNA KÖZIGAZGATÁSI TÉRKÉPE

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Határozzátok meg a fogalmakat: „térkép”, „államhatár”, „a térkép jelmagyarázata (térképtükör)”! Magyarozzátok meg, milyen összefüggés van közöttük!
2. Milyen térképajták léteznek? Melyek a sajátosságai?
3. Mi a hasonlóság és az eltérés a földrajzi és a történelmi tér között?
4. Az „Ukrajna Európában” című térképet felhasználva nevezzétek meg az Ukrajnával szomszédos országokat, határozzátok meg azok földrajzi helyzetét az államunkhoz viszonyítva.

UKRAJNA EURÓPÁBAN

II. Beszéljétek meg csoportokban

1. Hogyan hat az emberre a földrajzi környezet? Miben rejlik a kölcsönös kapcsolat a természet és a tér között?
2. Milyen információkat szerezhetünk a térképek tanulmányozásával? Helyettesítheti-e az a tankönyv anyagát?

III. Alkotó módon gondolkodom

Szerkesszétek meg egy kitalált állam térképét. Rajzoljátok meg a körvonalait (államhatárait), tüntessétek fel a fővárosát, közigazgatási felosztását (megyék, járások, kistérségek stb.), a vele határos országokat, kijáratát a tengerre vagy óceánra, a területén lakó népeket! Dolgozzátok ki az egyezményes jeleket, szerkesszétek meg a térkép jelmagyarázatát! Mutassátok be a munkátokat az osztálytársaknak.

8–9. §. UKRAJNA TÖRTÉNETE ÉS A VILÁGTÖRTÉNELEM A TÉRKÉPEKEN. HOGYAN VÁLTOZTAK A TÉRKÉPEK A TÖRTÉNELEM SORÁN

Miben különböznek egymástól Földünk földrajzi és történelmi terei? Mi az a térkép, és milyen elemekből áll? Milyen térképtípusok léteznek és mi a rendeltetésük?

1. HOGYAN VÁLTOZTAK A TÖRTÉNELMI TÉRRŐL ÉS A TÉRKÉPRŐL ALKOTOTT ELKÉPZELÉSEK

A történelmi tér ábrázolása a **történelmi térképen**, grafikai módon valósul meg. A térképet tanulmányozva történelmi eseményekről és folyamatokról kapunk információt, amelyek egy adott időben és egy konkrét helyszínen mentek végbe.

Érdeemes megjegyezni!

Történelmi térkép — egy konkrét helyszínen és egy adott idő folyamán végbement társadalmi jelenségek grafikai ábrázolása.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

1. Olvassátok el a szöveget és állapítsátok meg, hogy a különböző időszakokban azonosak voltak-e az emberek elképzelései a környező világról?
2. Jellemezzétek a térképek kinézetét!
3. Tegyetek fel a szöveghez „hét varázskérdést”.

Mi?

Hol?

Mikor?

Miért?

Mi célból?

Mik az okok?

Mik a
következmények?

Az emberek elképzelései a térről és az időről nem egyik napról a másikra alakultak ki. Fokozatosan bővítve tudásukat a világról, az emberek megtanulták rögzíteni az információkat.

Az első térképek kövekre vésett rajzok formájában maradtak fenn. A régészek ilyenekre bukkantak a Lascaux-i (ejtsd: *laszkó*, a mai Franciaország), az El Castillo- (ejtsd: *elkasztillo*, Spanyolország), a Kamjana Mohila- (Ukrajna) barlangokban. A térképek segítettek az őskori embereknek emlékezni az új területekre, és a földrajzi objektumok alapján tájékozódni a térben.

A mai értelemben vett térképek Kr. e. mintegy 7 ezer évvel ezelőtt jelentek meg. A tudósok a jelenlegi Törökország területén egy nagyszabású feltárást folytattak Catal Hüyük (ejtsd: *csatal hüjük*) településen, ahol egy újkőkori település tervrajzát ábrázoló sziklarajzra bukkantak. Hasonló térképek később is születtek, például a Kréta szigetén virágzó minószi civilizáció idején. Ugyanakkor a jelenlegi kutatások szerint az ősi térképek számos hiányosságot és hibát is tartalmaztak.

A törökországi Catal Hüyük település tervrajzát Kr. e. 6200 körülre datálják (Az egyik legkorábbi térkép elemeit John Gordon Swagger (ejtsd: *szveger*) művész rajzolta át)

A Peitinger-tábla
(a XII—XIII. századi pergamen
másolat részlete; az eredetét
a Kr. e. I. sz. és az Kr. u. V. sz.
között hozták létre)

A római kartográfiával kapcsolatos legismertebb iratnak a *Peitinger-táblát* tartják. Ez egy ókori római térkép pergamen másolata, amelyet Colmar város egyik szerzetese készített a XII—XIII. században. Ezen világosan látszanak a római útvonalak, fel vannak tüntetve a birodalom városai. A térkép 11 pergamen ívből áll, melyek együttes hossza majdnem 7 méter. A Római Birodalom mellett láthatók rajta India, a Közel-Kelet civilizációi és Kína is. Jelenleg a Peitinger-táblát az Osztrák Nemzeti Könyvtárban őrzik és az UNESCO „Világörökség” listáján is szerepel, mint kiemelt objektum.

1154-ben Mohammed al-Idriszi arab földrajztudós adta ki az első atlaszok egyikét. A tudós által megalkotott, függőlegesen megfordított világtérkép a legpontosabb volt a hasonló középkori térképek között. Észak a térkép alján van feltüntetve, Afrika pedig felül. A rajta ábrázolt világ hét világrészből áll. A térkép nemcsak Ukrajna modern területeinek körvonalazását teszi lehetővé, hanem emellett ez az egyik első térkép is, amely feltünteti Rusz államot annak fővárosával, Kijevvel egyetemben.

Mohammed al-Idriszi térképe (az 1154. évi eredetinek a XIV. századi másolata)

* Egy percnyi érdekesség

A mai térképeken az északi irány majdnem mindig fölfelé mutat. Ez mindekelőtt annak köszönhető, hogy az ókori utazók számára az észak felé mutató Sarkcsillag játszotta a legfontosabb szerepet a csillagok szerinti tájékozódásban. Másodsor, az antik időkben, amikor a nyugati civilizáció a Földközi-tenger partvidékén fejlődött, legjobban annak északi partvidékét ismerték, így a korabeli térképeken ezek a vidékek vannak a felső részen ábrázolva. Viszont az ókori Kínában a térképeken a déli irány mutat fölfelé, az arab térképeken pedig a keleti égtáj. Végérvényesen és általánosan akkor kezdték északot a térkép felső részén ábrázolni, miután széleskörűen elterjedt az iránytű, mivel annak mágneses tűje mindig észak felé mutat.

A **kartográfia (térképészet)** iránti érdeklődés a XV. század derekán, a nagy földrajzi felfedezések kezdetével növekedett meg. Miután Kolumbusz Kristóf felfedezte Amerikát, a térképeken egy új kontinens tűnt fel. Ortelius 1570. évi világtérképén már a földrajzi koordináták is fel vannak tüntetve: a földrajzi szélesség és a földrajzi hosszúság, amelyek lehetővé tették a tengerészek számára a felfedező útvonalak megtervezését.

Ortelius világtérképe (1570)

Napjainkban a térképrajzolás az emberiség műszaki vívmányainak köszönhetően rohamosan fejlődik. Lehetővé vált a Föld távolból történő megfigyelése, légi felvételek készítése, műholdak fellövése, így mindezeknek köszönhetően a Földről sokkal részletesebb információkat szerezhetünk. Különbféle térképészeti internet-alkalmazások jelentek meg, amelyeket a hétköznapi életben is használunk (például a Google-térképek).

Érdeemes megjegyezni!

Kartográfia — olyan tudomány, amely a földrajzi és történelmi terek térképeken történő ábrázolásának szabályait tanulmányozza.

2. UKRÁN FÖLDEK A RÉGI TÉRKÉPEKEN

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Figyeljétek meg, hogyan változott Ukrajna ábrázolása a régi térképeken (49–50. oldal)! Gondoljátok végig, mi okozta ezek a változások! Hogyan használhatjuk fel ezeket az információkat államunk történetének tanulmányozásakor?

Az ukrán földek egyes részeinek térképészeti ábrázolása már az őskorban elkezdődött. Értékes leletnek számít a *Mezsirics-lelőhelyről* (Cserkasszi vidéke) származó térkép. A térképet

egy mamutagyar töredékére karcolták. Rajta világosan kivehető a folyót, növényeket, kunyhókat ábrázoló helyszín, amely segítette az őseembereket a környező világ elképzelésében. Napjainkban ez az egyedülálló lelet az Ukrán Tudományos Akadémia Nemzeti Természettudományi Múzeumában van kiállítva.

Mezsirics-lelőhelyről származó térkép (őskor)

Értesüléseket találunk az ukrainai földekről a régi *kéziratos térképeken is*. Ilyen például Ptolemaiosz ógörög tudós térképe, amely Kr. e. 150 körül készült. Ez a mai napig fennmaradt, pár későbbi változtatással.

Ptolemaiosz térképe (Kr. e. 150. körül)

A Dnyepertől keletre eső ukrainai földeket, valamint a Fekete- és Azovi-tengerektől délre fekvő területeket először a *Fekete-tengeri tengeri navigációs térképen* ábrázolták, melynek szerzője Agnese Battista XVI. századi itáliai tudós volt. Ezen fel vannak tüntetve a jelenlegi Azovi- és Fekete-tengeri kijáratral rendelkező országok, valamint a jelenlegi Ukrajna területén elhelyezkedő kikötők és más települések.

A Fekete-és Azovi-tengerek navigációs térképe, Agnese Battista műve (XVI. sz.)

A XVII. században Guillaume le Vasseur de Beauplan (ejsd: *gijom levasszer de boplan*) francia mérnök-térképész megrajzolta *Ukrajna részletes térképét*. Emellett a tudós értékes feljegyzéseket hagyott hátra az ukrán népről, annak hagyományairól és szokásairól, a mindennapi élet és a gazdaság sajátosságairól. Ezeket tartalmazza a Franciaországban 1651-ben kiadott „Ukrajna leírása” című könyv. 2000-ben Kijevben kiadták e térkép faksimile (az eredetivel megegyező) másolatát.

Guillaume le Vasseur de Beauplan Ukrajna-térképe (XVII. sz.)

3. UKRAJNA TÖRTÉNETE A TÉRKÉPEKEN

A jelenlegi Ukrajna területe hosszú idő folyamán alakult ki. A középkorban itt a hatalmas Rusz-Ukrajna terült el, azt követően pedig a Halicsi-Volinyi Fejedelemség (Rusz Királyság). A XVII. század derekán, Bohdan Hmelnickij hetmansága idején született meg a kozák állam — a Zaporizzsjai Had. A XX. század elején megjelent a térképen az Ukrán Népköztársaság.

A jelenlegi Ukrajna Európa egyik legnagyobb területű állama.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

1. Nézzétek meg „Az ukrán kozák állam kialakulása” című térképet! A jelmagyarázat alapján állítsatok össze egy elbeszélést a térképen ábrázolt történelmi folyamatokról!
2. Elemeztétek a XVII—XVIII. századi ukrán városok térképvezétait! (olvassátok be a QR-kódot vagy kövessétek a hivatkozást!)
3. A térkép anyagai alapján állítsatok össze időrendi táblázatot a füzetbe vagy jegyzetbe.

Város a térképen
(ukrán nyelven)
cutt.ly/uwy9vknT

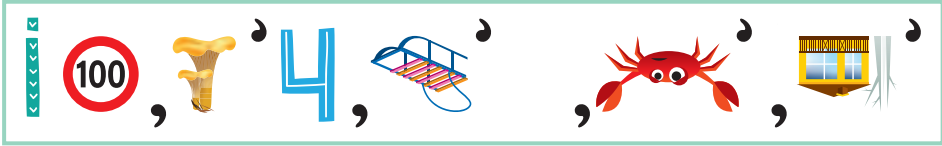
AZ UKRÁN KOZÁK ÁLLAM KIALAKULÁSA

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Fejtsétek meg a képrejtvényt és magyarázzátok meg az elrejtett fogalom jelentését (ukrán nyelven).

2. Nevezzétek meg az Ukrajna földjeit ábrázoló legismertebb régi térképeket!
3. Nevezzétek meg a legrégebb térképek fajtáit! Milyen információkat tartalmaztak?
4. Milyen információkat ábrázolt a Peitinger-tábla és Ortelius világtérképe?

II. Beszéljétek meg csoportokban

1. Mely tényezők befolyásolták az ukrán földek határainak változását a történelem folyamán?
2. Hogyan változtak meg az ember elképzelései a világról? Vajon tükröződtek-e ezek a változások a térképeken?
3. Milyen információkat szerezhetünk Mohammed al-Idriszi térképéről?
4. Gondolkozzatok el azon, mire gondolhatott Jean-Jacques Elisée (ejtsd: *zsán-zsák elizé*) francia földrajztudós, amikor azt mondta: „A történelem — földrajz az időben, a földrajz pedig — történelem az időben”.

III. Alkotó módon gondolkodom

1. Válasszatok ki az atlaszból egy történelmi térképet és mondjátok el, milyen események vannak ábrázolva rajta! Használjátok fel a jelmagyarázatot! Keressetek információkat ezekről az eseményekről más forrásokból is, és állapítsátok meg, elég információt tartalmaz-e a térkép rólu.

 A történelmi térkép információja	Más forrásokból szerzett információ

2. Készítsetek prezentációt Ukrajna területi változásairól a történelem folyamán!
3. A Google Timelapse szolgáltatás segítségével vizsgáljátok meg, milyen változások mentek végbe a Földön az utóbbi 50 évben! *(olvassátok be a QR-kódot vagy kövessétek a hivatkozást!).*
4. A Geacron szolgáltatás segítségével kísérjétek figyelemmel az új államok kialakulásának szakaszait a történelem folyamán.

<http://geacron.com/home-en/?sid=GeaCron908555>

Google Timelapse
szolgáltatás
cutt.ly/c51GaPV

10. §. A TÖRTÉNELMI-FÖLDRAJZI TÁJ

Milyen kapcsolat van a „történelmi tér” és a „történelmi térkép” fogalmak között? A térképek milyen fajtáit ismeritek? Mit nevezünk egy állam közigazgatási határának?

UKRAJNA KÖZIGAZGATÁSI ÉS TÖRTÉNELMI-FÖLDRAJZI FELOSZTÁSA

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

Dolgozzátok fel a lecke anyagát és állapítsátok meg, mi a különbség Ukrajna közigazgatási-területi felosztása és Ukrajna történelmi-földrajzi tájai között.

Már megismerkedtetek államunk **közigazgatási-területi felosztásának** sajátosságaival. Ukrajna kötelékébe tartoznak: a Krími Autonóm Köztársaság, 24 megye, valamint a különleges státusú városok (Kijev és Szevasztopol).

Ezen kívül Ukrajna **területét felosztják történelmi-földrajzi tájakra (régiókra)** is. Ezek különféle — történelmi, etnikai, földrajzi, éghajlati — tényezők hatására jöttek létre. Idővel változott a történelmi-földrajzi tájak lakosságának száma, azok elnevezése és határai is. Mindegyik tájnak saját történelme, szokásai és hagyományai vannak, eltérők a mindennapi élet és a gazdálkodás sajátosságai. 2014-ben Oroszország háborút indított Ukrajna ellen. A világ nemzetközösségének támogatásával államunk harcol az Oroszország által elfoglalt ukrán földek felszabadításáért.

Érdeemes megjegyezni!

Közigazgatási-területi rendszer — az ország közigazgatási-területi egységekre történő felosztása.

Történelmi-földrajzi táj — olyan terület, amely a történelmi sorsából és lakossága gazdasági tevékenységének sajátosságaiból kifolyólag egyedi és eredeti.

A történelmi-földrajzi földrajzi tájnak nincsenek pontos határaik és területileg nem egyeznek meg Ukrajna jelenlegi megyéinek közigazgatási határaival. A következő történelmi-földrajzi tájakat különböztetik meg: **Bukovina**, **Voliny (Volhínia)**, **Polisszja**, **Halics (Galícia)**, **Dnyepermente**, **Don-vidék**

(Donyec-vidék), Kárpátalja (Kárpátontúl), Zaporizzsja, Fekete-tenger északi partvidéke, Podólia (Pogyilja), Sziverscsina, Szlobozsanscsina, Tauria.

Halics (Galícia) magába foglalja a Lvivi, Ivano-Frankivszki és Ternopili területeket (megyéket). „Galícia” megnevezését az ősi Halics városáról kapta.

Voliny (Volhínia) magába foglalja a Volinyi, Rivnei és részben Hmelnickiji megyék területét. Megnevezése az azonos nevű, ősi Voliny városától vagy erődjétől ered.

Polisszja területét a Rivnei, Volinyi és Zsitomiri megyék, valamint a Kijevi és Hmelnickiji megyék északi járásai alkotják. Az ősök itt az „erdővidéken” (po leszám, azt jelenti — az erdő mentén) telepedtek le, innen származik az elnevezés.

Kárpátalja (Kárpátontúl) a Kárpátok lejtőin terül el. Napjainkban Kárpátalja megyét (Kárpátontúli területét) foglalja magába.

Szlobozsanscsina — a jelenlegi Harkivi és Szumi területek történelmi földjei. Neve a „szloboda” szóból származik, melynek jelentése „település” vagy „szabad földek”.

Sziverscsina — a Csernyihivi és Szumi területek történelmi földjei. Nevét a keleti szlávok egyik törzséről — sziverjánok — kapta.

Dnyepermente a Kijevi, Cserkasszi és Poltavai megyéket foglalja magába. Nevét a Dnyeper (Dnyipro) folyó adta.

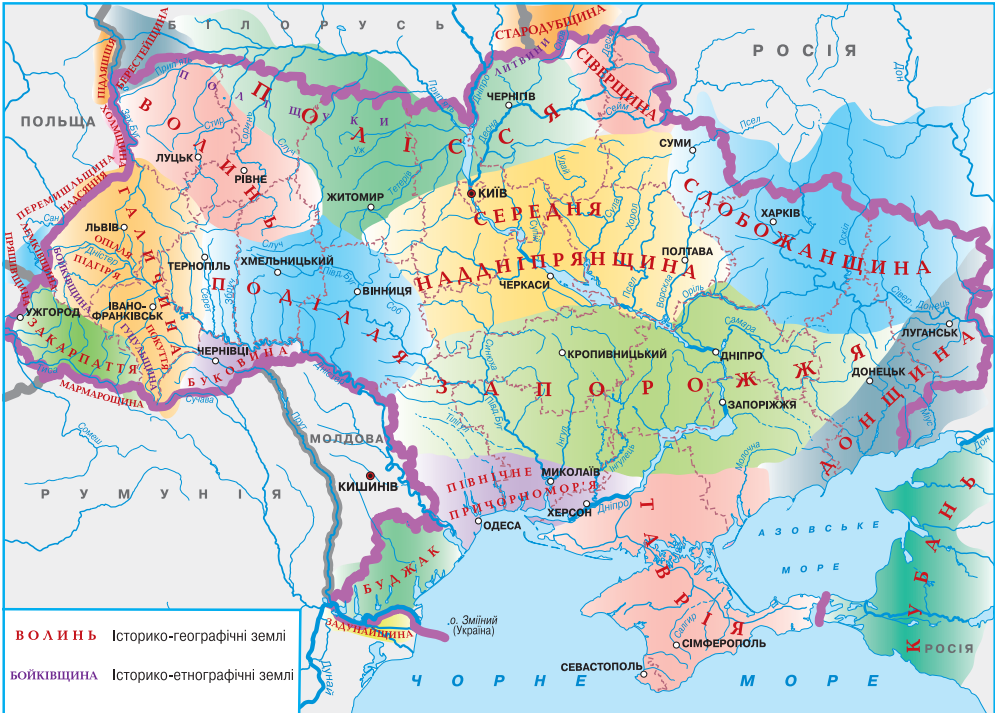
Bukovina — ez a történelmi táj a Dnyeszter, valamint a Prut és a Szeret folyók felső folyása között terül el. Csernivci megyére terjed ki. Neve a szláv „buk”(bükk) szóból származik, mivel a tájat bükkerdők borították.

Don-vidék (Donyec-vidék, Donyec-medence) a Sziverszkij Donyec folyó medencéjében terül el, amely a térség nevét is adta. Ukrajna Donyeci és Luhanszki megyéit foglalja magába.

Fekete-tenger északi partvidéke az Odesszai, Mikolajivi és Herszoni megyékre terjed ki.

Podólia (Pogyilja) régióhoz Vinnyicai és Hmelnickiji, valamint a Ternopili megye egy része tartozik. A megnevezés a szláv „po” és a „gyil” szavakból ered (alsó rész; folyóvölgyben fekvő település).

UKRAJNA TÖRTÉNELMI-FÖLDRAJZI FÖLDJEI

Cselekedjünk: gyakorlati percek

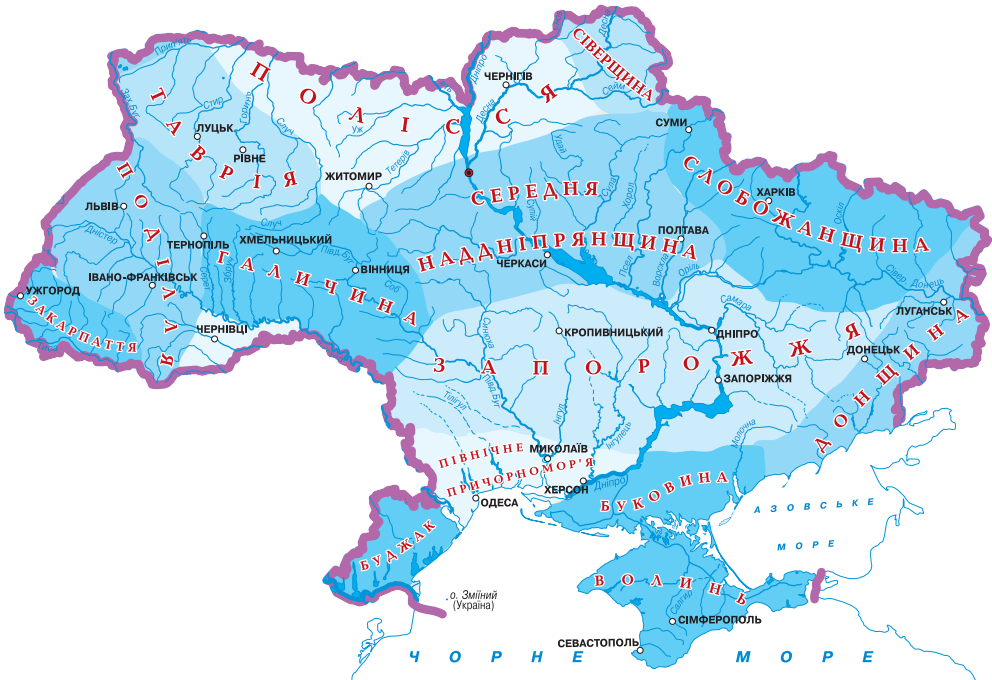
Vegyetek részt az „Ukraina történelmi-földrajzi ösvényein” című vetélkedőn! Szükség szerint használjátok a megfelelő térképeket.

1. Jellemezzétek Ukrajna közigazgatási-területi felosztását!
2. Mely megyék terülnek el Ukrajna nyugati, keleti, északi, déli és középső részén?
3. Nevezzétek meg az Ukrajnával szomszédos államokat!
4. Mutassátok meg a térképen Ukrajna történelmi-földrajzi tájait és állapítsátok meg azok földrajzi fekvését!
5. Nevezzétek meg azt a történelmi-földrajzi tájat, amelyben éltek!
6. Gondolkozzatok el azon, hogyan alakultak ki a történelmi-földrajzi tájak önnevezései!
7. Melyik történelmi-földrajzi táj elnevezése kapcsolatos: **a)** a bükkerdőkkel; **b)** folyó nevével; **c)** hegyekkel; **d)** egy keleti szláv törzs nevével?
8. Nevezzétek meg azt a történelmi-földrajzi tájat, amely a következő megyéket foglalja magába: **a)** Vinnyicai és Hmelnickiji; **b)** Volinyi és Rivnei!
9. Soroljátok fel azokat az ukrainai közigazgatási területeket, amelyek a következő történelmi-földrajzi térségekhez tartoznak: **a)** Középső-Dnyepermente; **b)** Pogyilja; **c)** Polisszja; **d)** Szlobozsanscsina; **e)** Halics; **f)** Zaporizsja.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Magyarázzátok meg a következő fogalmakat: „közigazgatási-területi rendszer”, „történelmi-földrajzi táj”!
2. Soroljátok fel Ukrajna történelmi-földrajzi tájait! Magyarázzátok meg a megnevezésüket és az eredetüket!
3. **Gyakorlat:** „Miben tévedett a földrajztudós?”. Figyeljétek meg a térképet és keressétek meg rajta a hibákat! Segítsetek a földrajztudósnak helyesen elhelyezni Ukrajna történelmi-földrajzi tájainak a megnevezéseit.

II. Beszéljétek meg csoportokban!

1. Milyen körülmények alakíthatták ki Ukrajna történelmi-földrajzi tájait?
2. Mi az összefüggés a történelmi-földrajzi tájak, illetve azok lakosságának mindennapi élete és hagyományai között?

III. Alkotó módon gondolkodom

Képzeljétek el, hogy egy turisztikai ügynökségen dolgoztok! Azt a feladatot kaptátok, hogy dolgozzatok ki a történelmi-földrajzi tájakra vezető kirándulási útvonalakat. Készítsetek egy reklámfüzetet, bemutatót, képes gyűjteményt (más szóval portfóliót), előadást — választásotok szerint — arról a tájról, ahol éltek! A munkátok eredményét mutassátok be az osztálynak.

11. §. GYAKORLATI MUNKA. A KONTÚRTÉRKÉP

Milyen két csoportra osztjuk a térképeket? Hozzatok fel példákat általános földrajzi térképekre és tematikus térképekre! Mit nevezünk a térkép jelmagyarázatának (térképtükörnek)?

1. SZAKFOGALMAK SZÓTÁRA

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Jussanak eszetekbe a sémán szereplő fogalmak: párosítsátok őket a megfelelő meghatározások sorszámával! Végezzétek el „A térképész szótára” nevű online feladatot.

1. Egy állam határait jelölő vonal.
2. Egy konkrét helyszínen, az adott idő folyamán lezajlott társadalmi jelenségek grafikai ábrázolása.
3. A földfelszín fő elemeit (domborzatot, településeket, határokat, közlekedési útvonalakat, stb.) ábrázoló térkép.
4. Egyezményes jelképek, amelyek arra szolgálnak, hogy megmagyarázzák a térkép grafikai információját.
5. Egy adott terület, amelyen a történelmi események végbe mentek.
6. Olyan terület, amely történelmi sorsából és lakossága gazdasági tevékenységének sajátosságaiból kifolyólag egyedi és sajátos.

Online gyakorlat
„Térképész szótára”
(ukrán nyelven)
cutt.ly/yK7i7d9

2. A KONTÚRTÉRKÉP FOGALMA. MUNKA A KONTÚRTÉRKÉPPEL

Annak érdekében, hogy megtanuljuk feltüntetni a térképen valamilyen fontos információt, **kontúrtérképeket** használunk. Ezek célja a térképes tartalom jobb megjegyzése, a figyelem fejlesztése, egyben hozzájárulnak az ok-okozati összefüggések kialakulásához is. A kontúrtérképeket általában az **atlasszal** együtt használják, amely olyan tematikus térképek gyűjteménye, ami a tananyaghoz kapcsolódik.

Érdeemes megjegyezni!

Kontúrtérkép (vaktérkép) — a földrajzi térkép egyik fajtája, amely csak néhány fő elemet tartalmaz: földrajzi fókuszot, államhatárokat

Atlasz — térképgyűjtemény

Történelmi atlasz — történelmi térképek gyűjteménye

Földrajzi atlasz — földrajzi térképek gyűjteménye.

A kontúrtérképpel történő munka megkezdése előtt figyelmesen tanulmányozni kell azt, emellett meg kell ismerkedni az atlasz vagy a tankönyv megfelelő térképével is. A főbb feladatok — többek között — ezek lehetnek: feltüntetni a történelmi események helyszíneit, felírni a településneveket vagy feltüntetni a településeket a megnevezésekkel együtt, besatírozni egy történelmi-földrajzi tájat, stb. Ne felejtjük el: a kontúrtérkép nem kifestő! Az sem helyes, hogy a tankönyv vagy a térkép összes információját átvigyük a vaktérképre.

A kontúrtérképpel végzett sikeres munka elengedhetetlen feltétele a „térképtükörnek” (az egyezményes jelek elhelyezésére szolgáló mező) kitöltése. A munkát fokozatosan végezzétek; az államhatárok, a fővárosok, a földrajzi objektumok, a történelmi események helyszíneinek és egyéb információk a feltüntetésére használjatok színes ceruzákat! A munka befejezése után még egyszer ellenőrizzétek le, hogy helyesen töltöttétek-e ki a kontúrtérképet, írtátok fel a címét és az egyezményes jeleket!

A tudományos vívmányok rohamos fejlődése lehetővé teszi az elektronikus kontúrtérképek használatát is. Ezek azért praktikusak, mert időt takaríthatunk meg velük, könnyebben kijavíthatjuk a hibákat és kitölthetjük a térkép jelmagyarázatát.

A kontúrtérkép és annak összetevői

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

Az atlasz megfelelő térképe segítségével tüntessétek fel a kontúrtérképen: **a)** az Ukrajnával szomszédos államokat; **b)** államunk fővárosát; **c)** a következő történelmi-földrajzi tájakat: Szlobozsanscsina, Dnyepermente, Kárpátalja; **d)** Cserkasszi, Mikolajiv, Lviv, Kijev és Odessza településeket; **e)** az Ukrajna partjait mosó tengereket.

3. TÉRKÉPÉSZETI VETÉLKEDŐ

1. Határozzátok meg a fogalmakat: „*kontúrtérkép*”, „*atlasz*”, „*történelmi atlasz*”, „*földrajzi atlasz*”!

2. Milyen információt tartalmaz a kontúrtérkép?

3. Hogyan kell helyesen dolgozni a kontúrtérképpel?

4. Hogyan segítenek a kontúrtérképek a történelem tanulmányozásában?

5. Milyen összefüggés van a történelmi atlasz és a kontúrtérkép között?

6. Soroljátok fel a kontúrtérképpel végezhető feladatokat! Kérjétek fel osztálytársaitokat azok elvégzésére!

7. Gondolkozzatok el az alábbi szóláson: „*A térkép — olyan könyv, amelyet csak azok tudnak elolvasni, akik megtanulták annak nyelvét*”! Magyarázzátok el, ti hogyan értelmeztétek ezt a szólást.

12. §. ÖSSZEFOGLALÓ ÓRA AZ 1. FEJEZETHEZ. A TANULT EREDMÉNYEK ELLENŐRZÉSE ÉS JAVÍTÁSA

1. TÖRTÉNELMI FELADATOK

1) Találjátok meg a következő történelmi feladat megoldását! Kr. e. 2045-ben egy utazó hagyta el az ókori Búblosz városát, hogy Szidónba menjen. Ekkor 35 éves volt. Hét évig utazgatott, majd a nyolcadik évben végre hazatért. Még elutazása előtt egy évvel fia született. Melyik évben született maga az utazó? Melyik évben tért haza Búbloszba? És hány éves volt ekkor a fia?

2) Bohdan Hmelnickij kiváló ukrán hetman 1648-ban állt a nemzeti-felszabadító felkelés élére, amikor is betöltötte az 52. életévét. A felkelés kezdete előtt 16 évvel született meg Timis fia, 1641-ben pedig megszületett kisebbik fia, Jurij. Melyik évben született Bohdan Hmelnickij? Hány éves volt Jurij 1657-ben? Melyik évszázadban történtek ezek a történelmi események?

2. VAKTÉRKÉPES MINTÁK

Olvassátok el a történelmi források részleteit! Tüntessétek fel a kontúrtérképen a szövegekben említett városok neveit! Nevezzétek meg azokat a történelmi-földrajzi tájakat, amelyekhez a városok tartoztak.

Részlet 1. „Megalapítá Bölcs Jaroszlav nagy Kijev városát, ahol most az Aranykapu van, megalapítá a Szent Szófia érseki székesegyházat, majd pedig a Boldogságos Szűz Mária angyali üdvözlete templomot...”.

„A történelem megismerése” online gyakorlat
(ukrán nyelven)
cutt.ly/0K7owY9

„A történelmi idő” online gyakorlat
(ukrán nyelven)
cutt.ly/RK7oiir

„Évek és évszázadok” online gyakorlat
(ukrán nyelven)
cutt.ly/DX7bxnt

4. TÖRTÉNELEM A TÉRKÉPEN

1. Elemezzétek a történelmi térképet! Fogalmazzatok meg két-három kérdést a térkép témájával kapcsolatban.

2. Készítsetek egy történelmi elbeszélést azokról az eseményekről, amelyekről a térkép informál minket! Adjátok ezt elő az órán.

A KIJEVI ÁLLAM VOLODIMIR MONOMAH IDEJÉN. HARC A NOMÁDOK ELLEN

2. FEJEZET. MÍLYENEK LEHETNEK A TÖRTÉNELMI FORRÁSOK

13. §. AZ INFORMÁCIÓ FORRÁSAI. A TÖRTÉNELEM KUTATÁSÁT SEGÍTŐ TUDOMÁNYO

Hogyan tanulmányozzák a történészek a múltat? Mit nevezünk történelmi forrásnak? Milyen információs forrásokat használnak fel a kutatók? Milyen tudományokkal van kapcsolatban a múlt tanulmányozása?

1. TÖRTÉNELMI GALÉRIA

Cselekedjünk: gyakorlati percek

1. Figyeljétek meg az illusztrációkat! Milyen információkat tudhatunk meg belőlük az emberiség történelméről?

2. Szerintetek mi lehet az információ befogadásának és továbbításának forrása az életetekben?

Az őskori emberek sziklarajza
(Kr. e. XII—VII. sz.)

Akhilleusz és Ajax kockajáték
közben (feketealakos amfora,
Kr. e. 530—525.)

„Lviv a XX. század elején”
(fénykép)

Ivan Fedorovics Lvivben kinyomtatott
„Ábécéskönyv”-ének oldalai (1774)

2. MILYENEK LEHETNEK A TÖRTÉNELMI FORRÁSOK

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

1. Dolgozzátok fel a szöveget és soroljátok fel a történelmi források fajait! Szerintetek melyek voltak jellemzők közülük a társadalmi fejlődés mindegyik szakaszára?
2. Hozzatok fel példákat a sémán megnevezett történelmi források valamennyi típusára! Írjátok be őket a füzetben megszerkesztett táblázatba.

A történelmi források fajai

Tárgyi

Írásos

Szóbeli

Audiovizuális

Néprajzi

A történelmi források fajai	Példák

A történelem a múltat kutató tudomány. Bármely minket körülvevő tárgyat tekinthetünk forrásnak, mivel saját eredettel, történettel rendelkezik, ugyanakkor ezek közül nem mindegyiket nevezhetjük **történelmi forrásnak**.

Érdeemes megjegyezni!

Történelmi forrás — történelmi információt őrző személy vagy tárgy.

A történelmi forrásokat a következő csoportokba soroljuk: **tárgyi**, **írásos**, **szóbeli**, **néprajzi**, **audiovizuális** stb.

A **tárgyi** forrásokhoz tartoznak a munkaeszközök, a használati eszközök, fegyverek, pénzermék, pecsétek és egyéb tárgyak. Ezek lehetővé teszik, hogy megállapítsuk a különböző korok embereinek gazdálkodási módját, kutathassuk anyagi műveltségüket (tárgyi kultúrájukat).

Különösen fontosak az őskorral, az ókorral, az antik világgal kapcsolatos tárgyi források. A tárgyi leletek alapján rekonstruálhatjuk őseink életmódját, anyagi és szellemi kultúráját, gazdálkodását.

A történelmi források **írásos** csoportját a múlttól tanúszkodó különféle iratok alkotják: krónikák, levelek, naplók. Számos

írott forrás tartalmaz törvényeket, uralkodók jellemrajzát, hadműveletek menetének leírását, stb. Néha az események leírása a különböző írásos forrásokban ellentmondó, ezért azok hitelességét gondosan meg kell vizsgálnunk.

Külön csoportot alkotnak a **szóbeli** források. Ide tartoznak a szemtanúk elbeszélései, az interjúk és a folklór (mesék, mítoszok, legendák, elbeszélések, népdalok, szólások, stb.).

Az **audiovizuális** forrásokhoz tartoznak az adott történelmi kutatás témájához kapcsolódó film-, fénykép- és hangfelvételek.

A **néprajzi** forrásokból megismerhetjük a különböző népek életmódját, kultúráját, szokásait és hagyományait. Az etnográfának (görög „ethnosz” — *nép*, „grapho” — *írok*) is nevezett néprajztudomány a népcsoportok műveltségét, mindennapi életét, eredetét, megtelepedését, a más közösségekkel kiépített kapcsolatait tanulmányozza.

3. SAJÁTOS TÖRTÉNELMI TUDOMÁNYÁGAK

Azokat a tudományokat, amelyek segítik a történészeket a múlt kutatásában, **sajátos történelmi tudományágaknak** nevezzük, amelyek mindegyike a történelmi források egy bizonyos csoportját kutatja.

Értékes tárgyi forrásoknak számítanak az **érmék**. Ezekon gyakran láthatók különböző korok uralkodói, nemzetségi jelek vagy a kibocsátás dátuma. Emellett a pénzérmék lehetővé teszik készítésük technológiájának megállapítását, ami alapján következtethetünk a gazdasági fejlődés adott szintjére is.

Az érméssel egy külön tudomány foglalkozik — a **numizmatika** (éremtan). A régészek leggyakrabban a kincsleletekben találhatnak régi fém pénzeket. A numizmatikusok körében bármilyen érme kincsnek számít. Azonban minden megtalált és felkutatott érme történelmi forrás.

Az ukrán földeken az első saját érmék a X. században — Nagy Volodimir fejedelemsége idején — jelentek meg, viszont őseink már jóval korábban ismerték a fém pénzeket. Használták a szomszédos államok pénzeit: az arab dirhemeket, a perzsa drachmákat, a bizánci solidusokat és nyugat-európai dénárokat is.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Úgy nézzetek az ábrázolt érmékre, mint történelmi forrásra! Alkossatok csoportokat és végezzétek el a kutatási feladatot! Igyekeztek választ kapni a vázlat algoritmusának mindegyik pontjára.

Volodimir fejedelem
aranypénze (X. század)

Ógörög pénzérme
(Kr. e. 345—307 körül)

Szkíta pénzérme
(Kr. e. IV. század)

Mai ukrán pénzérme
(XXI. század)

Egyes személyek és családok különleges jelképekkel — *címerekkel* — rendelkeznek, amelyeket nemzedékről-nemzedékre továbbadnak. Címereket láthatunk az érméken, zászlókon, használati eszközökön, fegyvereken, épületeken, művészeti alkotásokon. Néha ezek az alkotások igen pazar és bonyolult formájúak: bástyákra támaszkodó oroszlánok, kiterjesztett szárnyú, éles csőrű koronás sasok, stb. Idővel aztán elterjedtek az egyszerűbb mértani alakzatok is.

A címereket tanulmányozó tudományt *heraldikának* nevezik. A címerek megalkotásának szabályai már régóta léteznek. Például a címer fő részét a címeralak alkotja, amelyet rendszerint a címerpajzsban helyeznek el. A címer alkotórészeihez tartozik még a sisak, a korona, a sisaktakaró, a sisakdísz, a sátor, a palást, a szalagra írt jelmondat.

A Hmelnickij-család címere

Az Osztrozsszkij-család címere a Dubnói vár oromzatán

A Szkoropadszkij-család címere

Sablon saját címer megrajzolásához

»» Rajzoljátok le saját családi címereteket! Magyarázzátok meg a kiválasztott pajzsformát, színeket, ábrázolásokat. »»

Címerrel rendelkezhetnek nemcsak személyek és családok, de nagyobb közösségek is: vállalatok, városok, térségek, államok. A közösségek jelképei tükrözhetik azok foglalkozását, történelmét, értékeit.

* Egy percnyi érdekesség

Ukrajna címere, a trizub (háromágú szigony) több mint ezeréves múltra tekint vissza. Pontosán nem ismert, mit is jelképezett a trizub, több magyarázat is létezik ezzel kapcsolatban. Egyesek sólyommadarat látnak benne, mások horgonyt, íjat nyilakkal, sisakot, bárdokat vagy éppen halászszigonyt, búzalkalász felső részét, vagy éppen a három természeti elemet — a levegőt, a vizet és a földet. Ugyanakkor a trizub valamennyi kutatója elismeri, hogy igen ősi eredetű jelképről van szó.

Ukrajna címere

Ukrajna állami zászlaja

Fontos történelmi forrásnak és jelképnek számítanak a **zászlók** is. A történelem folyamán azok egyes személyek vagy közösségek jelvényei voltak, az államok létrejöttével pedig állami jelképpé váltak. Az állami zászlók színeit nemzeti színeknek nevezik. A zászlók, lobogók történetét és szimbolikáját a **vexillológia (zászlótan)** tanulmányozza.

1

2

3

4

5

6

Néhány mai állam zászlaja: **1** — Nagy-Britannia, **2** — Németország, **3** — Olaszország, **4** — Lengyelország, **5** — Románia, **6** — Franciaország

- » 1. Mondjátok el/tudjátok meg, mit ábrázolnak Ukrajna állami zászlájának színei!
2. Készítsetek elbeszélést az egyik fent ábrázolt zászlóról.

A tárgyi forrásokat némely más történelmi tudományág is kutatja:

Szfragisztika — a régi pecséteket és pecsétnyomókat tanulmányozza.

Bonisztika — a bankjegyeket és értékpapírokat kutató segédtudomány.

Epigrafika — régi feliratokkal foglalkozik, melyeket szilárd anyagokba véstek: kőbe, agyagba, fémbe, stb.

Falerisztika — a rendjeleket, érdemérmeket és más kitüntetések kutatja.

Kozák pecsétnyomat (1592)

Ausztrál dollár (2006)

- » Határozzátok meg, mely tudományágak tanulmányozzák az ábrázolt tárgyakat.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

Töltsétek ki a füzetben a táblázatot: helyezétek el benne az adott történelmi források sorszámait! Vegyétek figyelembe, hogy egyazon forrás több típushoz is tartozhat.

- 1 — könyv, 2 — legenda, 3 — dal, 4 — korszó,
 5 — filmszalag, 6 — ikon, 7 — nyaklánc, 8 — kendő,
 9 — mécses, 10 — tankönyv, 11 — évkönyv (krónika),
 12 — festmény, 13 — napló, 14 — fénykép

Tárgyi	Írásos	Szóbeli	Néprajzi	Audiovizuális

II. Beszéljétek meg csoportokban

- Milyen történelmi források segítik a múlt kutatását?
- Lehet-e tanulmányozni a történelmet kizárólag egy forrásra támaszkodva?
- Mi a közös, és mi az eltérő a szóbeli, írásos és tárgyi történelmi források között?
- Hozzatok fel példákat olyan történelmi forrásokra, amelyek egyszerre több csoporthoz is tartozhatnak.

III. Alkotó módon gondolkodom

Figyeljétek meg a papírpénzek ábráit! Állapítsátok meg, milyen országokban használják őket! Nevezzétek meg a bankjegyeken szereplő történelmi személyeket és épületeket! Készítsétek mini-projektet „A világ bankjegyei” címmel.

14. §. TÁRGYI FORRÁSOK — A MŰLT LEGRÉGEBBI TANÚI. RÉGÉSZETI KUTATÁSOK

Milyen tudományok segítik a régészeket a múlt kutatásában? Miért tekintik a tárgyi forrásokat a legrégebbi korok tanúinak?

1. TÁRGYI FORRÁSOK

Az emberiség története az őskorral kezdődik, amit a legnehezebb kutatni. Rejtélyek veszik körül ezt a kort, mivel erről a történelmi időszakról maradt fenn a legkevesebb bizonyíték.

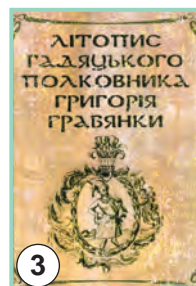
Írásbeliség akkor még nem volt, ezért információt az ősidőkről a történészek csupán a tárgyi forrásokból kaphatnak. Ezek általában épületmaradványok: erődítmények, paloták, templomok romjai. Számos információt szerezhetünk a művészeti alkotásokból: ékszerekből, szobrokból, rajzokból és egyéb ábrázolásokból. De a legtöbbet — az emberek által használt mindennapi tárgyakból: fegyverekből, munkaeszközökből, érmékből, edényekből, bútorokból, stb.

Érdeemes megjegyezni!

Tárgyi forrás — az anyagi kultúra emléke, amely információt hordoz egy bizonyos történelmi korszakról.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

1. Határozzátok meg, a történelmi források mely típusához tartoznak a fotókon bemutatott tárgyak! Mely sajátos történelmi tudományágak foglalkoznak a tanulmányozásukkal?
2. Elemezzetek egyet az ábrázolt tárgyak közül, mint tárgyi forrást (lásd az útmutatót a 71. oldalon)!

A TÖRTÉNELMI TÁRGYI FORRÁSOK VIZSGÁLATÁNAK A RENDJE

1. Megnevezése. 2. Munkaeszköz vagy termék. 3. Megjelenésének ideje. 4. Származási helye. 5. Anyaga. 6. Formája és tartalma. 7. Rendeltetése. 8. A megőrzés minősége. 9. Tulajdonosa.

2. RÉGÉSZET

Az őskorból kevés tárgyi emlék maradt fenn. A törékeny anyagból készültek az idő és a természet semmisítette meg, azok pedig, amelyek ezt túléltek, túlnyomórészt ismeretlen helyeken kerültek a földre. A tárgyi emlékek feltárásával és kutatásával egy sajátos történelmi tudományág — a **régészet** foglalkozik, az ásatásokat végző tudósokat pedig régészeknek nevezik.

Érdeemes megjegyezni!

Régészet vagy archeológia (görög szavakból ered: „archo” — ősi és „logosz” — tanítás) — olyan tudomány, amely az ásatások alkalmával feltárt tárgyi maradványok alapján tanulmányozza az emberiség történetét, a letűnt korok emberi tevékenységét.

Az emberi tevékenység máig fennmaradt anyagi nyomai fontos történelmi forrásnak számítanak, ezeket **régészeti emlékeknek** nevezzük.

Arany szkíta fésű
a Szoloha-kurgánból,
Zaporizsjai terület (Kr. e. IV. sz.)

Mamutagyar karkötő
(Kr. e. közel 18 ezer
évvel ezelőtt)

» Gondolkozzatok el azon, mit tudnak elmondani ezek a régészeti emlékek a régmúlt idők embereinek életéről és képességeiről! »

A régészeti emlékek fő kutatási módszere a **régészeti ásatás**. Fontos, hogy helyesen határozzák meg a helyszínt, ahol a régi tárgyakat kereshetjük.

Előzetesen **régészeti terepbejárást** kell lefolytatni — ez a tervezett ásatások helyszínének tanulmányozása. Alkalmazzák még a légi fényképfelvételeket is, amelyek lehetővé teszik a régi épületek körvonalainak madártávlatból történő vizsgálatát műhold vagy drón segítségével. Ezután próbaásatást végeznek — ez egy keskeny árok, amely megmutathatja, hogy vannak-e a talajban a régész számára érdekes, ember által használt tárgyak. Ezt követően kezdik meg az ásatásokat. Ha a tárgyi emlék a víz alatt van, segítségünkre vannak a víz alatti régészet eszközei.

A régész munkája fáradtságos és nagy elővigyázatosságot igényel. Az ásatási területet négyzetekre osztják — 10 méteres oldalakkal —, melyeket egymás után kutatják át, minden leletet gondosan naplóba rögzítve, feltüntetve őket a térképvázlaton.

Ásatások egy őskőkori lelőhelyen
(a La Manche őskorkutató
társaság fotója, Nagy-Britannia)

XIII. századi amforák a Fekete-tenger
térségéből (fotó a T. Sevcenko Víz
Alatti Régészeti Levéltári Központ
archívumából)

Így találtak rá az őskori **telephelyekre** — az őskori emberek ideiglenes élőhelyeire. Ukrajnában a legrégebbi emberi telephely a kárpátaljai Királyházán található, amely közel 1 millió éves.

A talajban — általában — **kultúrrétegekbe** rendeződnek a dolgok: a legrégebbiek vannak a legmélyebben, a későbbiek pedig a felszínhez közelebb.

A megtalált tárgyakat szaklaboratóriumokban vizsgálják meg, ahol meghatározzák életkorukat és rendeltetésüket, pontosan leírják őket és levonják a következtetéseket. A tárgyak

életkorára különböző jelek mutatnak: miből készült, a formája, a megtalálás helye, a talaj kémiai elemzése, a hasonló tárgyakkal történő összehasonlítás. A hasonló régészeti leleteket a **régészeti műveltség (kultúra)** fogalom kapcsolja össze.

* Egy percnyi érdekesség

Néha a lehetséges ásatások helyéről az írott források értesítenek. Például az ókori görög költő, Homérosz „Iliász” című eposzában Trója ostromát meséli el. Sokáig ezt kitalációnak tartották, mígnem a XIX. században Heinrich Schliemann német régész — „Homérosz útmutatásait” felhasználva — meg nem találta Trója maradványait a mai Törökország területén.

Trója ősi városának romjai Törökországban
(Kr. e. III. században alapították)

Azokat a tárgyakat, amelyeket fel lehet újíteni, **restaurálják** — összegyűjtik az apró részleteket és visszaállítják a tárgy eredeti formáját. A restaurált tárgyakat a múzeumokba kerülnek megőrzésre.

Érdemes megjegyezni!

Kultúrréteg — olyan talajréteg, amelyben az ember tevékenységére utaló nyomok találhatóak. Mindegyik réteg bizonyos történelmi korszaknak felel meg.

Régészeti műveltség/kultúra — hasonló tárgyi emlékek csoportja, amelyek az ásatások során kerültek elő, és egy történelmi korszakhoz tartoznak, közös jellemzőkkel rendelkeznek, és ugyanarról a helyről származnak.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Képzeljétek el, hogy régészeti felfedezőútra indultok! „Gyűjtsétek össze” a hátizsákba a régészeti ásatásokhoz szükséges dolgokat! Magyarázzátok meg azok rendeltetését!

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Magyarozzátok meg a fogalmakat: „régészet”, „régészeti emlék”, „régészeti műveltség/kultúra”, „kultúrréteg”!
2. Az őskori ember életmódjának mely jellegzetességével ismerkedhetünk meg a tárgyi emlékek segítségével? Miben rejlik azok tanulmányozásának nehézsége?
3. Miért értékesek a régészeti kutatások a múlt tanulmányozása szempontjából?

II. Beszéljétek meg a csoportokban

Miért használják a régészetre a „történelem lapátal” kifejezést?

III. Alkotó módon gondolkodom

A régészeti kutatások kibővítették a társadalom elképzeléseit az őskori emberek kultúrájáról és hagyományairól. A legrejtélyesebb ezek közül a „világ hét csodája”. Figyeljétek meg az illusztrációkat! Ismerkedjétek meg az egyik világcsoda régészeti kutatásával! Az emlékek (71. oldal) és további információforrások segítségével elemezzétek azt, mint tárgyi forrást!

Kheopsz
piramisa

Rodoszi
kolosszus

Alexandriai
világítótorny

Zeusz szobra
Olümpiában

Halikarnasszoszi
Mauzóleum

Artemisz
temploma

Szemiramisz
függőkertjei

15. §. AZ ÍROTT FORRÁSOK — A MÚLT LEGFONTOSABB TANÚ

Milyen módon osztanak meg információkat az emberek egymással? Miért fontosak az írott források a múlt tanulmányozása szempontjából? Mit jelent a „történelmet olvasni” kifejezés?

1. MIKOR ÉS HOGYAN KELETKEZTEK AZ ÍROTT FORRÁSOK?

A különböző típusú történelmi források közül a kutatók leggyakrabban az **írott** forrásokat használják. Az írás a civilizáció kialakulásának egyik jele.

Érdeemes megjegyezni!

Írott forrás — olyan valóságos tárgy, amelyen az információt írott formában rögzítették.

Az emberiség hosszú utat tett meg az írás megjelenéséig. A történészek a legrégebbi írásformának a **képirást** tartják, amikor **piktogramokkal** (*piktogram* — *olyan jel, amely egy egész fogalmat jelöl*) adták át egy kifejezés általános jelentését. Az ilyen információátadás azonban csak megközelítő jellegű és gyakran érthetetlen volt, mivel csak a szerző tudta pontosan „elolvasni” a jelek üzenetét. Idővel a piktogramokat egyszerűsíteni kezdték, és egyre kevésbé hasonlítottak az általuk ábrázolt tárgyakra. Egyes piktogramok a szavak szótagjait jelölték. Így jelentek meg az ókori egyiptomiaknál és a kínaiaknál a hieroglifák, Mezopotámiában pedig az ékírás. A hieroglifák olyan jelek, amelyek egy szót vagy fogalmat jelölnek. Több mint 700 ilyen jel létezett, és elég nehéz volt megtanulni őket, ezért kevés is volt az írástudó ember.

Mivel minden szóhoz külön szimbólumot kellett használni, az írások kénytelenek voltak több ezer írásjelet megjegyezni. A Közel-Keleten élő föníciaiak egyszerűsítették az írást, és minden egyes mássalhangzót külön jellel kezdtek jelölni. Így találták fel a betűket és az ábécét. Ám az ókori föníciaiak csak a Kr. e. X. században fejlesztették ki az ábécét — a hangok jelölésére szolgáló betűket.

Az ilyen írást **betű-hangírásnak** vagy **alfabetikus** írásnak nevezik. Máig ez az alapja az összes európai nyelv ábécéjének. A szláv ábécé megalkotói — amely a jelenlegi ukrán ábécé alapját is képezi — **Cirill** és **Metód** voltak. Cirill nevéből adódóan ezt az ábécét **cirillnek** hívják, a betűket pedig cirill betűknek.

А	Б	В	Г	Д	Е	Є
Азь	Боги	Вѣди	Гаголи	Добро	Есть	Есмь
Ж	З	И	І	Ї	Ѣ	
Животъ	Зѣло	Земля	Иже	Іжеи	Їнть	Гервь
К	Л	М	Н	О	П	Р
Како	Людіе	Мысльте	Нашъ	Онъ	Покои	Ръци
С	Т	У	Ф	Х	Ѡ	
Слово	Твърдо	Укъ	Оукъ	Фертъ	Хьръ	Отъ
Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ы	Ь
Ци	Чръвалъ	Ша	Шга	Еръ	Еры	Ерь
Ѣ	Ю	Ѡ	Ѣ	Ѡ	Ѡ	Ѡ
Ѣтъ	Юнь	Арь	Эдо	Ом	Ень	Одь
Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ
Ѡта	Ѡга	Кси	Пси	Ѡнта	Ижца	Ижа

Cirill ábécé

Aa	Bb	Cc	Ćć	Dd	Ee	Ff
Аа	Бб	Цц	Чч	Дд	Ее	Фф
Gg	Ǧǧ	Hh	ll	Jj	Kk	Ll
Гг	Ǧǧ	Хх	ll	Йй	Кк	Лл
Mm	Nn	Oo	Pp	Rr	Ss	Śś
Мм	Нн	Оо	Пп	Рр	Сс	Шш
Tt	Uu	Vv	Yy	Zz	Ǵǵ	'
Тт	Уу	Вв	Ии	Зз	Жж	ь
Я - Ja*	ia**			Є - Je*	ie**	
Ю - Ju*	iu**			Ĳ - Ji		

Latin ábécé

»» Hogyan változott az írás az idők során? Miért próbálták az emberek azt fejleszteni? »»

A történelem során az emberek különböző anyagokra írtak. A legrégebbi szövegeket kő-, fa- és agyagtáblákra vagy csontokra írták. Az ókori Egyiptomban **papiruszt** használtak, ami szárított nádból készült. Később feltalálták a **pergament**, ami fiatal állatok kidolgozott bőréből készült anyag volt. Csak a XII. században jutott el Kínából Európába a **papír**, amely fokozatosan az írás fő anyagává vált.

A régi kéziratok és írott emlékek tanulmányozásával egy különleges tudományág, a **paleográfia** foglalkozik. Ez tanulmányozza azokat az anyagokat, amelyekre a szövegeket írták; a betűk írásformáját, valamint a szerző által használt festékeket és tintákat.

A paleográfusok érdekes munkaterülete a **kriptográfia**. Ez a tudományág segít a tudósoknak megfejteni a szimbólumokba kódolt szövegeket, mivel sok információt gondosan eltitkoltak a kívülállók elől.

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

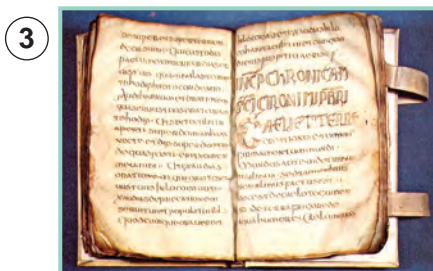
1. Határozzátok meg a bemutatott írott források időrendi sorrendjét!
2. A lecke anyagának felhasználásával, készítsetek memóriakártyát az írásfajtákról és történelmi dokumentumokról!

Papirusztekercs

Papír alapú könyv

Pergamen könyv

A Rosette-i kő (részlet)

2. AZ ÍROTT FORRÁSOK TÍPUSAI

Azokat a szövegeket, amelyekkel a történészek dolgoznak, **történelmi dokumentumoknak** nevezzük. Különleges helyet foglalnak el köztük a **törvénykezési iratok** — az állam vagy más hivatali szerv nevében írt szövegek. Az ókorban a legtöbb feljegyzés az uralkodók megbízásából és az államigazgatás igényei szerint készült. Az ilyen szövegeket gyakran kőbe vésték, hogy „megörökítsék” az alattvalók számára fontos információkat. A törvénykezési iratok közé tartoznak a törvények, rendeletek, központi és helyi hatóságok rendelkezései, bírósági határozatok és államközi megállapodások. Ezek a dokumentumok értékes forrást jelentenek a múlt kutatásához, mivel közvetlenül jelzik, milyen volt az élet abban az időben, amikor készültek. A törvénykezési iratok lehetővé teszik annak megállapítását, hogy milyen volt az emberek és a hatalom közötti kapcsolat, és hogyan változtak ezek a viszonyok az idők folyamán. Segítségükkel tanulmányozhatók az emberek gazdasági és kulturális életének körülményei, jogaik

és kötelességeik, leírható az emberek élete különböző korokban. Az egyik első törvénykezési iratnak, a jelenlegi Ukrajna területén, a Bölcs Jaroszláv fejedelem megbízásából — a XI. században megalkotott — „Ruszka Pravda” tekinthető.

Bölcs Jaroszláv
„Ruszka Pravda”-jának
egyik oldala (XI. sz.)

A II. Pepi fáraó feljegyzéseit
tartalmazó sztélé a Min-templom
papjainak adómentességéről
(Kr. e. 2229—2169)

» Véleményetek szerint miért értékesek a törvénykezési iratok a múlt tanulmányozása szempontjából? »

A történelmi dokumentumok közé tartoznak az **elbeszélő munkák**: mint a krónikák, emlékiratok, életrajzok, levelek, naplók, tudományos-ismeretterjesztő művek vagy a szépirodalom. Az ilyen munkák közül a legrégebbiek a kiemelkedő személyek — ókori történészek által — összeállított életrajzai, valamint a középkori **krónikák**, amelyeket Ukrajnában **litopiszoknak**, **évkönyveknek** neveztek.

Érdeemes megjegyezni!

Krónika (évkönyv) — olyan történelmi-irodalmi mű, amelyben a történelmi események elbeszélését évről évre sorrendben vezették. Az első ukrán földön készült krónika a történészek között „**A letűnt évek története**” néven ismert.

A történészek figyelmét az **emlékiratok (memoárok)** — a múlt valós eseményeiről szóló visszaemlékezések — is felkel-
tik, amelyeknek a szerző részese volt.

Az írott forrásokkal nehéz dolgozni. A történésznek meg kell találnia és el kell különítenie a különböző szövegekből a fontos információkat, össze kell vetnie azokat más forrásokból származó

információkkal, látnia kell az ellentmondásokat, meg kell állapítania a dokumentum hitelességét, keletkezésének idejét és helyét, ellenőriznie kell a szerzőre vonatkozó adatokat, stb. Az ilyen kutatások összetettsége abban is rejlik, hogy a történetben a múlt mindig a szerző látásmódjában jelenik meg, és tükrözi a személyiségét. Ráadásul minden történettípusnak megvan a maga célja. A *szép irodalmi művek* elsősorban az olvasó érdeklődésének felkeltésére hivatottak, ehhez a szerző fantáziálhat, karaktereket vagy eseményeket találhat ki, továbbgondolhatja a valós események menetét. Az *emlékiratok* általában a szerzőt dicsőítik, vagy igazolják a viselkedését. A *krónikák és évkönyvek* a krónikáíró politikai és vallási nézeteit tükrözik. De ő sem mindig a saját szemével látta azt, amiről írt. Ezért nem meglepő, hogy a különböző források eltérő módon mesélhetnek ugyanarról az eseményről, és állításaik néha ellentmondanak egymásnak, elfogultak és megbízhatatlanok.

Az írott források a történészek számára a legfontosabbak, mivel ezek nyújtják a legtöbb információt és tárják fel a legjobban egy adott történelmi korszak emberének világnézetét. A történész feladata, hogy különböző forrásokból tanulmányozza az információkat, elemezze azokat, és feltárja az események valószínű menetét.

ÍROTT TÖRTÉNETI FORRÁS ELEMZÉSI SORRENDJE

1. Miről szól a dokumentum vagy a belőle származó kivonat?
2. Mikor és hol történtek a leírt események?
3. Ki volt a dokumentum szerzője? Hogyan vélekedik azokról az eseményekről vagy történelmi személyekről, akikről ír?
4. Kinek íródott ez a dokumentum? Milyen célt tűzött ki a szerző az elkészítésekor?
5. Mit tudhatunk meg a dokumentumból egy történelmi korszakról a benne leírt események alapján?
6. Mennyire gazdagította a forrás az elképzeléseiteket arról az időről, amikor keletkezett?
7. Mondjátok el a véleményeteket az említett eseményekről vagy személyekről!

A történelmi eseményről szóló információk megjelenési sorrendje szerint a forrásokat elsődleges és másodlagos források-

ra osztják. Az **elsődleges forrás** az információ kezdeti forrása, ilyen például egy esemény szemtanújának naplója, olykor a krónika vagy évkönyv. A **másodlagos forrás** olyan kutatók munkája, akik tanulmányozták az elsődleges forrásokat, majd magyarázzák és kommentálják azokat saját szövegeikben.

Írott történelmi források a szemünk láttára is születnek. Ezek az újságok, folyóiratok, könyvek nyomtatott vagy online kiadásai, valamint a közösségi médiában közzétett bejegyzések. Ez a tankönyv is írott forrás. Mindezek a források azonban csak idővel válnak történelmi forrásokká. Egyelőre **információforrásoknak** nevezzük őket.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információkat

1. Határozzátok meg a fogalmakat: „piktogram”, „hieroglifa”, „paleográfia”, „kriptográfia”, „krónika”, „évkönyv”, „emlékirat”!
2. Milyen írásfajtákat ismertek? Mikor és hol keletkeztek?
3. Mely írott forrásokat nevezzük elsődlegesnek, és melyeket másodlagosnak? Mi a különbség köztük?

II. Beszéljétek meg csoportokban

Olvassátok el a történelmi forrásokból származó részleteket! Melyik az elsődleges és melyik a másodlagos forrás? Hogyan állapítható ez meg?

1. „És Volodimir egyedül kezdett uralkodni Kijevben. És a bálványokat a dombon, a templom udvarán kívül helyezte el: a fából készült Perunt, Horszot, Dazsbogot, Sztribogot, Szimarglot és Mokost”.
2. „Miután megszilárdította fejedelmi székét, Volodimir vallási változásokat kezdett Rusz-Ukrajnában. Parancsára a pogány isteneket egy dombra állították”.

III. Alkotó módon gondolkodom

Olvassátok el és elemezzétek a vázlat szerint (79. oldal) a kígyógátról szóló ukrán népi legendát! Mondjatok véleményt az adott forrás hitelességéről! Készítsetek bemutatót a kígyógátról!

Legenda a kígyógátról
(ukránnyelven)
cutt.ly/e6d3uVx

16. §. AMIRŐL A SZÓBELI FORRÁSOK MESÉLNEK

Hogyan szereznek tudomást az emberek a népi hagyományokról és szokásokról? Milyen kapcsolatban van a néphagyomány és a történelem? Lehetséges-e a történelmet szóbeli források segítségével tanulmányozni?

1. A FOLKLÓR. TÖRTÉNELMI MONDÁK ÉS MÍTOSZOK

Az írás megjelenése előtt az emberek a megőrzött tapasztalataikat szóban adták át a következő nemzedékeknek *mítoszok*, *mesék*, *mondák*, *dalok*, *találós kérdések*, *közmondások* és *szólások* formájában. Mindezek szóbeli történelmi források, amelyeket *szájhagyománynak* vagy *folklórnak* neveznek.

Érdeemes megjegyezni!

A **folklór** az angol 'folk-lore' szóból származik, ami fordításban „népi bölcsességet”, „népi tudást” jelent.

A folklór értékes történelmi forrás. A *közmondások* és *szólások* a kor erkölcsi és viselkedési normáiról tartalmazznak információkat. A *szertartásos énekek* a gazdasági tevékenységekről, szokásokról és hiedelmekről szólnak. A *mesék* az emberek világról alkotott elképzeléseiről, vágyairól és álmairól szólnak.

A *legendák* egy részét a krónikákban rögzítették. Nevezetesen a „A letűnt évek története” című krónikából ismerünk egy legendás történetet Kijev városának megalapításáról, amelyet Kij polján fejedelem és testvérei alapítottak. A történészek sokáig kételkedtek a krónika valóságtartalmában. Ma azonban már széles körben elterjedt az a nézet, hogy a legendának történelmi alapja van, és hogy Kij egy valós személy volt — egy polján fejedelem, aki körülbelül 1500 évvel ezelőtt élt. Kijev többi alapítójának neve (Kijnek két bátyja volt, Scsek és Horiv, valamint egy nővére, Libigy) a város folyóinak, hegyeinek és utcáinak neveiben maradtak fenn: Libigy-folyó, Scsekavica-hegy és Horevica-hegy.

A történetekben az események valós leírása mellett kitalációk is szerepelnek. A múlt eseményeinek helyreállításához a történésznek el kell választania az igazságot a képzelet szüleményeitől.

Gondolkodjunk el rajta!

1. Mondjátok el az osztálytársaitoknak a Kijev alapításáról szóló legendát!
2. A főváros alapítóinak mely jellemvonásait, erényeit ábrázolták a festmény és az emlékmű alkotói?

Scsek, Kij, Horiv
és Libigy
(Olekszandr Melnyk
festménye, 2009)

Szökőkút-emlékmű
Kijev alapítóinak
tiszteletére
a Függetlenség
terén
(Anatolij Kuscs
szobrász műve,
2001)

A Rusz-Ukrajna fennállásának napjaiban zajló életről értékes információkat tartalmaznak a **hősmondák** vagy **eposzok** (ukránul **bilinák** vagy **sztarinák**), amelyek a hősről, a szülőföld védelmezőiről regélnek. A hősmondák a történelmi elbeszélések példái, amelyek olyan dicsőséges eseményekről szólnak, amelyeknek őseink tanúi voltak.

A szóbeli történelmi források külön típusát képezik a **mítoszok**. Az ókori emberek képzeletük segítségével próbálták megmagyarázni a világegyetem keletkezését, az ember, az állatok megjelenését, a természeti jelenségek okait, a mezőgazdaság és a kézművesség eredetét. A mítoszokban istenek és hősök szere-

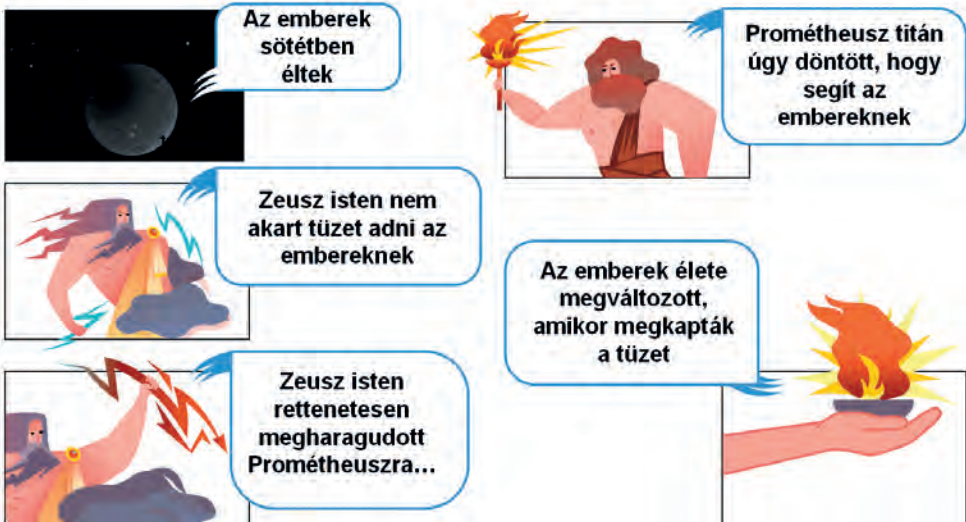
pelnek, akik az emberekhez hasonlítanak, ugyanakkor természetfeletti erővel és képességekkel vannak felruházva.

Érdeemes megjegyezni!

Mítosz — ősi történet a világmindenség és az ember eredetéről, arra tett kísérlet, hogy a környező világban az ember számára felfoghatatlant — természetfeletti erők cselekedeteivel magyarázzák meg.

Miért tekintjük a mítoszt a múlttal kapcsolatos tudás forrásának? Azért, mert a mítoszok a kitalációval együtt információkat tartalmaznak az emberek életmódjáról, eszközeiről, foglalkozásairól és a társadalom életének néhány valós eseményéről, bár fantasztikus formában közvetítik őket. Például az özönvíz mítosza egy, az ókorban bekövetkezett természeti katasztrófa eltúlzott ábrázolása. A különböző népek körében ennek a mítosznak megvan a maga értelmezése (az esemény leírása), amely azt jelzi, hogy a történelmet nem kutathatjuk kizárólag mítoszok alapján.

A „mítosz” szót néha átvitt értelemben használják: valami kitalált, nem létező, fantasztikus, vagy szándékosan hamis, vagy eltorzított dolgot neveznek meg vele. A történészeknek meg kell cáfolniuk az ilyen „mítoszokat”.

1. Nézzétek meg a képregényt, amely a Prométheuszról szóló görög mítosz kezdetét meséli el! Tudakoljátok meg a mítosz folytatását, és mondjátok el az órán!
2. Gondolkodjatok el azon, mi a mítosz fő gondolata! Mit gondoltok, mi volt az oka a keletkezésének?

2. UKRÁN TÖRTÉNELMI BALLADÁK ÉS HISTÓRIÁS ÉNEKEK

Kobzos

Ukrajnában a szóbeli népművészet fontos forrásai közé tartoznak a **históriás énekek** és a **balladák**. Balladáknak az olyan szóbeli, az ukrán történelem fontos eseményeiről és kiemelkedő alakjairól szóló költői műveket nevezik, amelyeket bandura, koboz vagy lant zenei kíséretében adtak elő ukrán **énekes-vándorzenészek** (vagy **kobzosok**, mert kobozon játszottak). Ezek többnyire az ukrán kozákok történetével foglalkoznak. A kobzosok többsége maga is egykori kozák volt, fiatalkorukat a Szicsben töltötték és részt vettek a kozák hadjáratokban. Gyakran lettek kobzosok vagy lantosok azok, akik a háborúban vagy a fogságban elvesztették a látásukat.

Hallgassátok meg „A szegény kozák” c. balladát! Milyen eseményeket idéz fel?

„A szegény kozák” c. ballada
(ukrn nyelven)
cutt.ly/qK7oWbu

Dmitro „Bajda”
Visnyeveckij
(Natalia Pavlusenko
festménye)

A „*Bajda-ének*” című históriás ének hőse Dmitro Visneveckij ukrán herceg és hetman. Ő arról volt ismert, hogy 1556-ban a Dnyeper alsó részén található Kis-Hortica szigetén (ma Zaporizsjja város), várerődöt alapított. Ezt az erődítményt az első Zaporizsjjai Szics modelljének tekintik. Egyik hadjárata során Dmitro Visneveckij seregével betört a krími kán birtokára, ahol fogságba esett és átadták a törököknek. Ott a szemtanúk vallomása szerint — „a toronyból... a falakba ágyazott horgokra dobták a tengeröböl közelében, a Konstantinápolyból Galatába vezető úton. A bordájával ho-

rogra akadva három napig élt ebben az állapotban, míg nem a törökök ijjal meg nem ölték, mert megsértette hitüket”. A legenda szerint I. Szulejmán szultánt megdöbbenetette az ukrán hetman bátorsága és a halál megvetése, kegyelmet ajánlott fel neki, ha átáll a szultán szolgálatába. De Visneveckij inkább a halált választotta, mint az árulást. A históriás ének ezekről az eseményekről mesél.

- »» 1. Hallgassátok meg a „Bajda-éneket”! Gondolkodjatok el azon, hogy ez az ének tekinthető-e történelmi forrásnak!
2. További információforrások felhasználásával készíthettek beszámolót Dmitro Visneveckij személyéről!

„A Bajda-ének”
(ukrán nyelven)
cutt.ly/yK7oPIR

HOGYAN DOLGOZZUK FEL A FOLKLÓR-EMLÉKEKET

1. Mi a mű témája? Kiről vagy miről szól?
2. Milyen a szerző hozzáállása a szereplőkhöz / eseményekhez?
3. Mely társadalmi rétegekhez tartoznak a szereplők és a szerző által megszólított emberek?
4. Milyen helyszínen játszódnak az események? Milyen földrajzi nevek szerepelnek a műben?
5. Milyen történelmi időszakról szól a történet? Mit tudsz meg róla a szövegből?
6. Milyen információt tartalmaz az eseményről, és hogyan értékeli azt a szerző?
7. Mi bizonyítja a leírt események valóságtartalmát vagy kitalációját?

3. „ELBESZÉLT TÖRTÉNELEM”

A szóbeli történelmi források ma is léteznek. A legfontosabb bizonyítékok a múltról az *emberek visszaemlékezései*. Az események szemtanúi úgy mesélnek róluk, mintha képzeletben újra átélnék azokat. Emlékeik alapján következtetéseket vonnak le és a jövőt tervezik. A történész azonban mindig szembesül a kérdéssel: *„Mennyire lehet megbízni a szemtanúk emlékezetében?”*

Vajon az emberi emlékezet mindig megbízhatóan idézi fel a múltat?” Végül is minden ember a maga módján érzékeli és éli meg az eseményeket, és a maga módján viszonyul hozzájuk. Minden szemtanúnak saját látásmódja van az eseményekről, és saját véleménye van róluk. Az emlékek tehát csak az emberek által az eseményekről **alkotott képzetek**, saját elképzelésük arról, hogy mit is láttak, hallottak, éreztek.

De ha sok emlék gyűlik össze, lehetőség nyílik összehasonlítani őket. Az ilyen munkával már objektívebb képet lehet alkotni a történelmi eseményekről. Az úgynevezett **elbeszélt történelem** a történettudomány fontos kortárs irányzata. A hétköznapi emberek emlékei fontosak annak a történelmi korszaknak a megértéséhez, amelyben éltek.

Érdeemes megjegyezni!

„**Elbeszélt történelem**” — a történelmi események szemtanúinak vagy közvetlen résztvevőinek szóbeli visszaemlékezései.

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

2021-ben az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézete bemutatta a „Elbeszélt történelem archívuma” online forrást. Ez a szóbeli emlékek első — több témát magába foglaló — online archívuma Ukrajnában, amely ingyenes hozzáférést biztosít az összegyűjtött video- és hanginterjúkhoz.

Az intézet 2014 tavaszán kezdte meg a tanulóvalomások gyűjtését a közelmúlt történelmének különböző eseményeiről, különös tekintettel a „méltóság forradalmára” és a jelenlegi orosz-ukrán háborúra. Az archívumnak hét év alatt több mint 1600 interjú sikerült összegyűjtenie különböző témákban, beleértve a más intézmények, szervezetek és magánkutatók által készített felvételeket is, amelyek az Intézethez kerültek tárolás és közzététel céljából.

Gondolkozzatok el azon, mennyire fontos manapság, hogy ilyen forrásokat hozzunk létre és tanúságtételeket gyűjtsünk! Tekinthejtük-e a szemtanúk beszámolóit történelmi forrásnak? Hogyan lehet őket ellenőrizni?

Szóbeli történelem
archívuma (ukrán nyelven)
cutt.ly/e6d3cx9

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információkat

1. Határozzátok meg a fogalmakat: „folklor”, „történelmi elbeszélés”, „mítosz”, „historiás ének”, „elbeszélte történelem”!
2. Magyarozzátok meg, hogy a mesék és mítoszok miért tekinthetők történelmi forrásoknak!

II. Beszéljétek meg csoportokban

1. Miben rejlik a szóbeli forrásokkal folytatott munka nehézsége? Megbízhatunk-e mindegyikben? Mondjatok példákat hamisításokra!
2. Miért térhetnek el jelentősen a szemtanúk beszámolóit az eseményekről? Hogyan lehet megtalálni az igazságot?

„Fakelore” — megbízhatatlan, valótlan folklor

III. Alkotó módon gondolkodom

1. Készítsetek beszámolót „Ukrajna története a folklor emlékezetében” című témára!
2. Ismerkedjétek meg a „Szibéria felett felkel a nap” című történelmi népdallal, és jellemezzétek folkloremlékként (*használatát a 85. oldalon található útmutató!*)

„Szibéria felett felkel a nap” c. dal (ukrán nyelven) (időtartam 02 perc 31 mp)

cutt.ly/2wy9vYbe

3. Olvassátok el a történelem ismertetőt és nézzétek meg a filmet! Határozzátok meg, hogy mely információk megbízhatók Usztim Karmalyuk életéről, és melyek hordozzák a folklor jegyeit! Miért nevezik őt „Vinnica szuperhősének”?

Amikor Usztim Karmalyukot először elkapták, szerencséje volt. A megyei bíróságnak, ahol a főurak vagyonát pusztította, nem volt ideje leírást küldeni Karmalyuk cselekedeteiről, és nem Szibériába, hanem a Krímre küldték, de útközben megszökött.

Amikor Usztim Karmalyukot másodszor is elfogták, ismét mellé szegődött a szerencse. I. Sándor amnesztiáról szóló kiáltványát adott ki, és Usztim halálos ítéletét szibériai száműzésre enyhítették.

Karmalyukot végül Rutkovszkij nemes ölte meg lesből. Nem golyóval, hanem ezüstgombbal lőtték rá, mondja a legenda — csak így lehet megölni egy mágust, akinek az atamánt hitték.

„A vinnyci szuperhős” animációs film (ukrán nyelven) (időtartam 03 perc 54 mp) cutt.ly/Xwy9vXg5

Usztim Karmalyuk arcképe
(Vaszil Tropinyin festménye)

17. §. A LÁTHATÓ ÉS HALLHATÓ TÖRTÉNELEM. TÖRTÉNELMI INFORMÁCIÓ A VILÁGHÁLÓN

Mi segíti az embert abban, hogy felelevenítse a látottakat, a benyomásait és érzéseit? Ki és mikor „*elevenítette meg*” ezt a képet? Meg lehet-e hallani és látni a történelmet?

1. MIT NEVEZÜNK VIZUÁLIS ÉS AUDIOVIZUÁLIS FORRÁSOKNAK?

A történész számára fontos szerepe van az emberi alkotásoknak, amelyek elődeink érzéseit és benyomásait tükrözik. A rajzok, festmények, múzeumi tárgyak, fényképek, filmek, videók lehetőséget adnak arra, hogy beeléssünk az egykor élt emberek nézeteibe, hogy részletesebben tanulmányozzuk mindennapi életüket. Ezeket az alkotásokat **vizuális** (látható), **auditív** (hallható) és **audiovizuális** (kép és hang egyidejűleg) forrásokra lehet osztani.

Gyermekjátékok (idősebb Pieter Bruegel festménye, 1560)

» Milyen információkat „közöl” a kép szerzője a középkorban élt gyermekek szabadidejéről? «

Érdeemes megjegyezni!

A vizuális (képi) források — különböző korok tárgyi kultúrájának emlékei (rajzok, szobrok, festmények, plakátok, fényképek).

Az audiovizuális források (film- és videodokumentumok) egyidejűleg képet és hangot is tartalmaznak.

A **vizuális forrásokat** nehézkes tanulmányozni — hiszen azok alkotójuk érzéseit és látásmódját testesítik meg, így a kutatónak mindenekelőtt meg kell értenie a szerző szándékát. E források helyes értelmezésében a kutató soha nem lehet egészen biztos, hiszen azt csak a szerző tudta biztosan, hogy mit akart.

A vizuális forrással történő munka három szakaszból áll: magának a forrásnak a leírása, az alkotó szándékának megállapítása és a vizsgált korszakra vonatkozó szükséges történelmi információk kiválasztása.

Fiú pörgettyűvel
(Jean-Baptiste Chardin
festménye, 1738)

HOGYAN KELL VIZSGÁLNI A VIZUÁLIS FORRÁST

1. Nézd meg figyelmesen a bemutatott forrást!
2. Fejtsd ki, szerinted mire gondolhatott a szerző, amikor megalkotta!
3. Milyen részletekre helyezi a szerző a hangsúlyt?
4. Írd le az ábrázolt személyek jellemvonásait / hangulatát, ruházatát, háztartási tárgyait és a belső teret!
5. Határozd meg a forrás keletkezésének hozzávetőleges idejét és a benne szereplő információkat!

2. TÖRTÉNELEM A KÉPZŐMŰVÉSZETBEN

A rajzok a legrégebbi történelmi források közé tartoznak, az első rajzok már az ősidőkben megjelentek. Ezeket barlangfalakon, csontokon és köveken fedezték fel. Az őskori emberek elsősorban életük fontos mozzanatait ábrázolták: a vadászatot, a mezőgazdasági munkákat és a mágikus szertartásokat. Gyakoriak voltak a **díszítő minták**. Például az ukrainai földeken

Élő ősi tripiljaiak saját edényeiket a napot, a vizet és a növényeket jelképező mintákkal díszítették.

Az ókorban már fejlettebb művészi technikákat kezdtek el használni — a **freskót**, **mozaikot** és az **ólomüveget**. Megjelentek a **festmények**.

A **díszítés** (ornamentika) — mértani alakzatokból vagy növényekből álló minta.

A **freskó** — nedves vakolatra festéssel festett kép.

A **mozaik** — színes üvegdarabokból vagy kavicsokból összeállított kép vagy minta.

Az **ólomüveg** — színes üvegből vagy más, fényt áteresztő anyagból készült dekoratív alkotás.

A **festmény** — vászonra, kartonra, fatáblára festett kép.

1

Sziklarajz
a spanyolországi
Altamira-barlangból
(Kr. e. XIV—XII.
évezred körül)

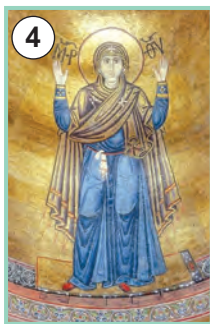
2

Ókori római mozaik
a Gladiátorok Házából,
Kourion, Ciprus
(Kr. u. III. század körül)

3

A tripiljaiak edényei
(Kr. e. V—IV. évezred)

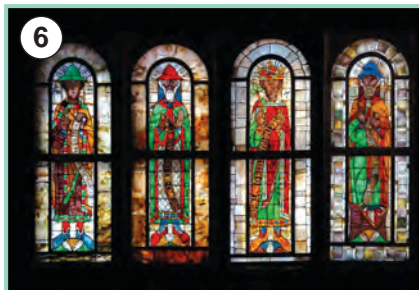
4

Könyörgő
Szűzanya, a kijevi
Szent Szófia
Székesegyház
mozaikja
(XI. század)

5

Római freskó
(Kr. e. 40—30)

6

Az augsburgi székesegyház
ólomüveg ablakai (XI. század vége)

1. Helyezzétek időrendi sorrendbe a fenti forrásokat!
2. A korszak mely jellemzőiről tanúskodnak?

A középkorban a legelterjedtebb ábrázolások az **ikonok** és főként a vallási tárgyú **könyvminiaturák** voltak.

A pereszopnicjai evangélium
(1556—1561)

Jób könyve
(XI. század vége).
A Sínai-félszigeten
található
Szent Katalin
kolostorból.
Jób gyermekei
a lakomán

Istenszülő a
dorogobuzsi ikonon
(XIII. század utolsó
harmada)

Istenszülő Antoniusszal
és Theodosiusszal
a Szveni ikonon

„Az Istenszülő
oltalma” ikon

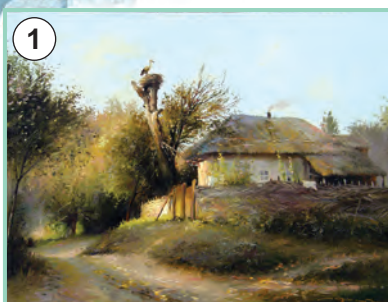
» Mutasd be a fenti vizuális források egyikét (választásod szerint) a 89. oldalon található útmutató alapján! »

Az újkor művészei (XV. század vége — XX. század eleje) új festészeti műfajokat hoztak létre: **portrét**, **tájképet**, a mindennapi életet, a valláshoz nem kötődő témájú festményeket. Ekkor született meg a **metszet**, mint képművészeti folyamat és alkotás.

A **portré** — személyt ábrázoló képzőművészeti alkotás, amely lehet festmény, szobor vagy fénykép.

A **tájkép** — olyan műalkotás, melynek tárgya a természet.

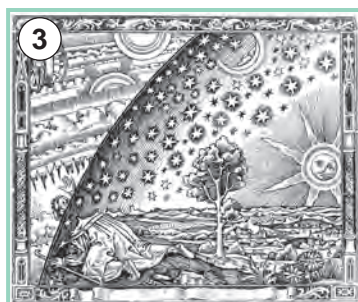
A **metszet** — papírra készített levonat (lenyomat), amelyet sokszorosítás céljából (rézből, acélból, fából v. linóleumból készült) lemezbe vésett rajzról készítenek.

1
Angyallal a vállán
(Jurij Zsurka műve)

2
A három Robinson nővér
(George Theodore Burton
festménye)

3
Az utazó, aki kitekint
az égbolton túlra
(ismeretlen szerző)

Határozd meg, hogy az adott képek melyik festészeti műfajhoz tartoznak!

Sokáig a festett kép fő előnyének azt tekintették, hogy pontosan ábrázolta a környező világot. Ám a fényképezés feltalálása után a művészek más módon kezdtek a világra tekinteni.

Templom Unterach városában
(Gustav Klimt festménye,
1916)

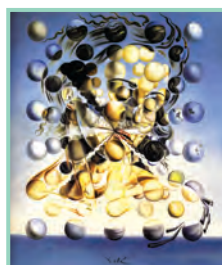
Kenyér és gyümölcsöstál
asztalon
(Pablo Picasso festménye,
1909)

Szuprematizmus
(Kazimir Malevics
műve, 1916)

Tájkép
(Oszip Vaszkin műve,
1914—1920)

Galatea gömbökkel
(Salvador Dalí
műve, 1952)

Szerinted mit akartak üzeni a modernista művészek festményeikkel?

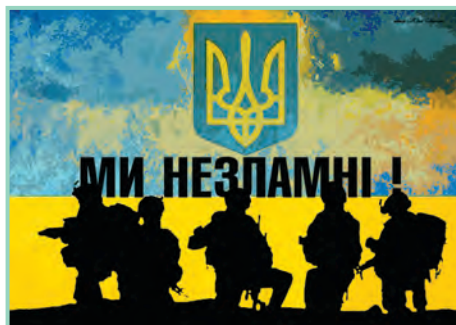

Értékes történelmi források a *plakátok és karikatúrák* is, mivel azok a szerző egyik vagy másik eseményekhez történő viszonyulását közvetítik, és jelentős elterjedtségük miatt sok ember véleményét befolyásolják.

Az igazságszolgáltatás politikai karikatúrája
(Olekszij Kusztovszkij, 2021)

Poszter „Legyőzhetetlenek vagyunk!”
(Jurij Neroszlik műve, 2022)

Szerinted milyen célból készültek ezek az ábrázolások? Mi azok szerzőinek álláspontja? Könnyű-e értelmezni azokat? Miért?

3. FOTÓ-, FILM- ÉS VIDEÓDOKUMENTUMOK

A XIX. században Joseph Niepce francia vegyész feltalálta a fényképezőgépet és elkészítette az első fényképeket. Ez hamarosan lehetővé tette a mozgókép-kamera és filmforgatás feltalálását, amely a Lumière fivérek nevéhez kapcsolódik. Idővel a fényképezőgépek minden családban megjelentek. A családi fotógyűjtemények nemcsak egyes családok, hanem egy-egy korszak történetének is fontos forrásai.

A *fotó* — a múlt tanúja, amely sokat elárulhat a történészeknek. A kutatók tematikus fotóalbumokat készítenek, amelyeknek köszönhetően olyan részleteket is megláthatnak az eseményekről, amelyekre nem figyeltek fel az írott forrásokban.

A magyarázó szöveg hiánya megnehezíti a fényképes dokumentum történetének munkát, mivel a kutatónak sok mindent magának kell kitalálnia. A film- és videódokumentumoknak nincs ilyen hátrányuk, mivel legtöbbjüknek cselekménye és szerzői szövege is van, és az eseményeket bizonyos sorrendben ábrázolják. A képhez hangot társítanak, így a vizuális forrás *audiovizuálissá* válik. A film-, fotó- és videódokumentumok gyakran többet mondanak el az eseményekről, mint azok résztvevői.

Gondolkodjunk el rajta!

1. Hogyan hatott a fénykép és a film megjelenése a történelem kutatására?
2. Miért fontosak a film- és a fotódokumentumok a történelem tanulmányozásához? Teljes mértékben megbízhatunk-e ezekben a forrásokban?
3. Miben különbözik a dokumentumfilm a művészfilmtől?

Az első fotókamera

Modern
kameraFilmkamera
1925-ből**A FOTÓDOKUMENTUM VIZSGÁLATÁNAK RENDJE**

1. Mikor és hol készült a fotó? Milyen jelek szerint lehet megállapítani a felvétel helyszínét és idejét?
2. Hány ember jelenik meg a képen? Milyen korúak és neműek?
3. Mit csinálnak a képen látható emberek? Milyen érzéseket fejeznek ki?
4. Mit lehet mondani kinézetükről, öltözkükről, a helyiség kialakításáról?
5. Van-e elegendő információ arra, hogy alátámasszuk a feltevézéseket?
6. Milyen elképzelést kísérelt meg átadni nekünk a szerző?

4. A VILÁGHÁLÓ MINT INFORMÁCIÓS KÖZEG

A XX. század végén megjelent az „Internet” hálózata, amely a világ nagy részén létrehozott egy egységes információs tere. Ez annak köszönhetően történhetett meg, hogy feltalálták az információ átadásának új eszközeit. A világhálóknak kereső, terjesztő és felhasználó rendszere van. Rajta keresztül lehetővé vált a hozzáférés az írott és audiovizuális források többségéhez.

De itt óvatosnak kell lennünk. *A világháló (internet) nem önálló információforrás és nem helyettesítheti a másféle információforrásokat, különösen a történelmit.* Először is, a világháló nem tartalmaz teljes értékű információt, több fontos forrás hiányzik belőle. Másodszor — a világhálóról származó információ nem mindig megbízható, mivel bárki létrehozhatja és terjesztheti azokat.

Ugyanakkor az elektronikus adatbázisok, tájékoztató honlapok, online szakkiadványok, honlapok és a hatalmi szervek közösségi hálói fontos információforrások, melyek anyagai idővel történelmi forrásokká válnak a jövő történészei számára. A világhálón elhelyezett információ lehetővé teszi a tudósok számára távmunka jellegű kutatások végzését és az eredmények általános bemutatását.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Magyarozzátok meg a fogalmakat: „vizuális forrás”, „audiovizuális forrás”, „ornamentum/díszítés”, „freskó”, „mozaik”, „üvegfestmény”, „metszet”, „ikon”, „festmény”, „tájkép”, „portré”.
2. Miért tekintik a képzőművészeti alkotásokat történelmi forrásoknak? Miben rejlenek azok kutatásának nehézségei?
3. Jellemezzétek a fotó-, film- és videódokumentumok értékét!

II. Beszéljétek meg a csoportokban

Tekinthetjük-e a világhálóról származó információt történelmi forrásnak? Javasoljatok szabályokat az ilyen információval történő munkához!

III. Alkotó módon gondolkodom

Állítsatok össze rövid beszámolót (három-öt mondatban) egy általatok használt internetes forrásról! Magyarozzátok meg, milyen hatással van a világháló az információ terjesztésére az egész világon! Mindig pozitív-e ez a hatás?

18. §. NÉPRAJZI FORRÁSOK — A NÉPI HAGYOMÁNYOK KINCSESTÁRA

Hogy őrzi egy nép a saját történelmét? Miért lehetnek a hagyományok és a szokások a különböző népeknél hasonlóak? Hogyan hatnak a családi hagyományok a nép értékeire?

1. ETNOSZ ÉS ETNOGRÁFIA (NÉP ÉS NÉPRAJZ)

A Földön sokféle nép él. Mindegyiknek megvannak a saját jellegzetességei: a nyelv, amelyen képviselői beszélnek, egy adott terület, a hagyományok. A tudósok az ilyen közösséget **népnek (etnosznak)** nevezik, a tudományt pedig, amely azt kutatja — **néprajznak (etnográfának)**.

Érdeemes megjegyezni!

Etnosz (nép) — emberek közössége, akiknek közös a területi származásuk, nyelvük, kultúrájuk, hagyományaik és szokásaik.

Etnográfia / néprajz (görögből „ethnosz” — *nép*, „grapho” — *írok*) — a népekről (etnoszokról) szóló tudomány, amely kutatja származásukat, széttelepülésüket, életmódjukat és kultúrájukat.

Zuluk (jelenkori fotó)

Információt a különböző népek széttelepüléséről a **néprajzi térképeken** találhatunk.

Még ma is laknak a földön népek, akik az ősidőkből származó eszközöket használják. Néhány törzs Afrikában és Ázsiában ma is íjjal és nyíllal vadászik.

1. Szerinted miért őrizték meg a zuluk ősi hagyományait?
2. Figyeljétek meg a fotót! Levonhatjuk-e azt a következtetést, hogy a mai világ bizonyos mértékben hatott a zuluk életmódjára?
3. Jellemezzétek a fényképet, mint történelmi forrást, felhasználva a 94. oldalon található emlékeztetőt!
4. Kiegészítő források segítségével készítsetek beszámolót a zuluk hagyományairól és szokásairól!

AZ UKRAJNÁBAN ÉLŐ NÉPEK

Figyeljétek meg a térképet! Mely népek szerepelnek rajta? Milyen információt kaphatunk róluk a térkép alapján?

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

A népek letelepedése Ukrajna területén nem egy évszázad alatt történt. A vándorlás során a különböző népek képviselői megőrizték saját kultúrájukat, hagyományait és értékeit.

Készítsetek egy alkotói projektet: „Az Ukrajnában élő népek hagyományai” címmel.

lengyelek

moldovánok

gagauzok

krími tatárok

románok

bolgárok

görögök

Az ukrán földeket különböző népek lakták. Ukrajnában több mint száz nemzet és nemzetiség él. Ugyanakkor az állam lakosságának többségét az ukránok teszik ki. Az ukrán nyelv, az állami jelképek az alaptörvényben — Ukrajna alkotmányában vannak rögzítve.

Minden népnek megvannak a saját hagyományai és szokásai. A néprajzkutató tudósok gyűjtik az adatokat a népek hagyományairól, kutatják azok változásait a történelem folyamán.

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

1. Figyeljétek meg az Ukrajna különböző történelmi-földrajzi régióiból származó lakóházakat! Jelöljétek meg azok közös és eltérő vonásait!
2. Készítsetek történelmi tájékoztatót egy Ukrajnában élő nép kultúrájának és életmódjának jellegzetességéről!

Huculföld

Poliszja

Pogylja

Bojkivscsina

Szlobozsanscsina

A néprajzkutatók által használt alapvető munkamódszer — a különböző népek szokásainak és életmódjának megfigyelése és leírása. Ezt egy felelősségteljes előkészítő szakasz előzi meg. A néprajzosok a meglévő forrásokra támaszkodnak, keresik a dokumentumokban, krónikákban fellelhető információkat. Ugyancsak fontos feltüntetni azt a helyet, ahol a néprajzi kutatás zajlik. Ez lehet történelmi-földrajzi táj, régió vagy különálló település. A kutatás magába foglalhat a helyi lakosokkal lezajlott beszélgetéseket, az életmódjukkal és gazdaságukkal kapcsolatos tárgyak leírását, a helyi folklór rögzítését. A néprajzkutatók által összegyűjtött anyagokat **néprajzi forrásoknak** nevezzük. Ezeket tudományos-kutatói laboratóriumokban, magángyűjteményekben őrzik és múzeumokban állítják ki.

Tegyetek virtuális túrát az „Ukrán falu” néprajzi múzeumban! Állítsatok össze jegyzéket a bemutatott néprajzi objektumokról! Készítsetek elő anyagot egy kirándulás levezetéséhez!

Virtuális kirándulás az „Ukrán falu” múzeumban
cutt.ly/YLzah4G

Milyen tárgyakat láttok a fotón? Miről mesélhetnek azok a kutatóknak?

Érdeemes megjegyezni!

Néprajzi források — olyan információk, amelyeket a különböző népek életének megfigyelése révén kapunk.

Néprajzi kiállítás Sztarokosztyantiniv város múzeumban (*Hmelnicki vidéke*)

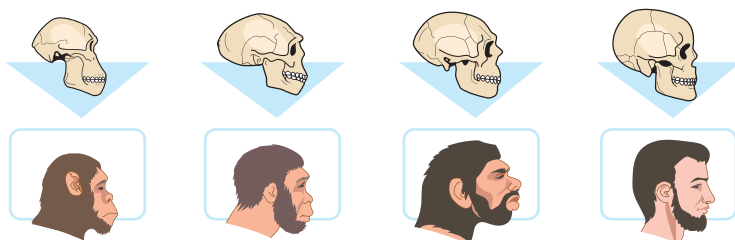
2. ANTROPOLÓGIA ÉS NYELVÉSZET

A néprajz szorosan kapcsolódik az **antropológiához**. Ez a tudomány az embert, mint biológiai lényt kutatja, tanulmányozza az emberi test felépítését és azt is, hogy az ember miképpen változott a történelem során.

Érdeemes megjegyezni!

Antropológia — (görögből „anthroposz” — *ember*, „logosz” — *szó*) — az emberi testet, az ember származását és fejlődését kutató tudomány.

Az antropológusok jelentős figyelmet szentelnek az őskori emberek kövületeinek és maradványainak kutatására, a jelenkori ember antropológiai méréseire, genetikai kutatásokra. Ily módon tanulmányozzák a tudósok az emberek származását és elterjedését a Földön. A különböző típusú emberek kialakulására több tényező volt hatással: a lakóhely, természeti körülmények, táplálkozás, stb.

Az ember kialakulásának szakaszai

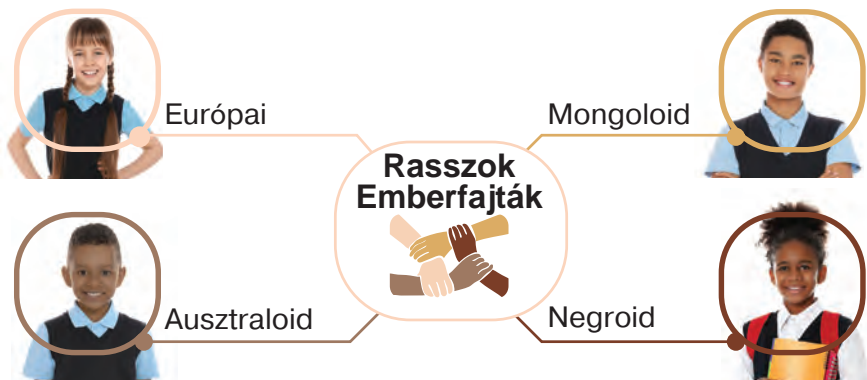

Gondoljátok át, mi változott meg az ember külsején a történelem folyamán!

Gondolkodjunk el rajta!

Véleményetek szerint, hogyan hatottak az emberek életkörülményei az emberi faj kialakulására?

Meghatározó jellemzője bármely népnek a nyelve. A nyelv sok mindent elárulhat a kutatónak egyik vagy másik nép életének sajátosságairól. A **nyelvészet (lingvisztika)** a nyelv tanulmányozásával, elemzésével, a nyelv és a kultúra egyéb megnyilvánulásai közötti kapcsolatok nyomon követésével foglalkozik.

Érdeemes megjegyezni!

Lingvisztika (nyelvészet) — általában a nyelvel, illetve a világ népeinek nyelveivel foglalkozó tudomány.

Elemezve a történelmi forrásokat, a kutatónak értenie kell az azokban leírtak tartalmának lényegét. A nyelvtudás elengedhetetlen követelmény a tudós számára, mivel a hallgatónak vagy az olvasónak helyesen kell értelmeznie a szó és a kifejezés tartalmát, amit a szerző vagy az elbeszélő megfogalmazott.

Megérteni, hogy miről van szó, nem nehéz, ha a történet a közelemből eseményeihez kapcsolódik. Azonban a kétszáz éve vagy még régebben írt szövegeket helyesen kell értelmezni, hogy a tartalmát helyesen adjuk vissza. A régi szövegekkel folytatott munka során a tudósok kiválasztják azokat a szavakat, amelyek a leginkább megfelelnek az eredetinek.

* Egy percnyi érdekesség

A számunkra jól ismert szavak jelentése is változott az idő folyamán. Ilyen például a „nép” fogalma. A tudományos használatban a jelentése rokon értelmű az „*ethnos*” szóval és olyan emberi közösséget jelöl, amelynek azonos a nyelve és a kultúrája. De gyakran lehet hallani ezeket a szavakat az egész ország lakosságának a megjelölésére — például Ukrajna népe. A középkorban a „nép vagy nemzet” szóval csak a harcos lovagokat és némely szabad városok lakóit illették. A parasztok nem tartoztak a néphez. Hasonlóképpen az ókorban is csak a harcos férfiakat tekintették a nép tagjainak.

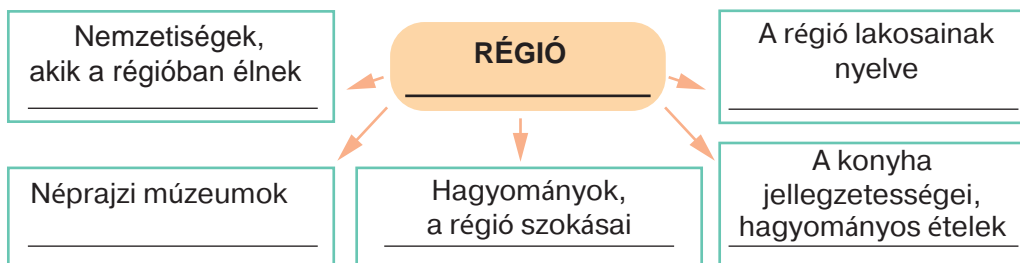
KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Magyarazzátok meg a fogalmakat: „*ethnos*”, „*néprajz*”, „*néprajzi forrás*”!
2. Nevezzétek meg az Ukrajna területén élő népeket (*használjátok a 97. oldal térképét*)!

II. Beszéljétek meg csoportokban!

Alkossatok csoportokat és osszátok fel magatok között a történelmi-földrajzi tájakat (régiokat)! Teljesítsétek a következő kutatási projektet: „Ukrajna néprajzi jellegzetességei” (*minden csoport a saját régióját kutatja*)! Rendszerezétek az információt sematikusán (*a minta szerint*) és prezentáljátok az osztályban.

III. Alkotó módon gondolkodom

Képzeljétek magatokat nyelvészeknek és gondolkozzatok el, milyen körülmények hatására születtek meg a mai nyelvek! Milyen jelentősége van a nyelvnek az emberi kultúrában és történelemben?

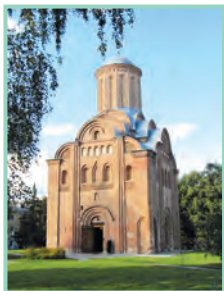
19. §. HOL ÉS HOGYAN ŐRZIK A TÖRTÉNELMI FORRÁSOKAT

Miért őrzik a történelmi forrásokat? Ki és mikor kezdte azok összegyűjtését? Milyen szerepet játszanak a múzeumok és a levéltárak a történelmi örökség megőrzésében?

1. A MÚZEUMOK ÉS AZOK TARTALMA

A múltról szóló információk megőrzésének szükségessége már régóta létezik. Az őskori emberek adatokat hagytak hátra saját korukról a sziklafestményeken. Az ókorban kísérletet tettek a történelem írott formában való rögzítésére. A középkorban számos krónikát, évkönyvet alkottak, ahol leírták az ember életét. A mai társadalom szintén igyekszik újrateremteni, megőrizni és átadni a következő nemzedéknek a történelmi információt. Sajnos, nem minden emléket sikerül megőrizni a háborúk, a vészhelyzetek, a természeti katasztrófák miatt.

Már tudjátok, hogy a múlt bármely részét, amely a mai napig fennmaradt, a tudomány történelmi emlékeknek nevezi. Az emlékek összessége alkotja a **történelmi-kulturális örökséget**.

Pjaticka templom,
Csernyihiv
(XII. sz. végén —
XIII. sz. elején épült)

Székita mellűsz
a Tovszta Mogila
kurgánból,
Dnyipró vidékéről
(Kr. e. IV. sz.)

„Szamijlo Velicska
évkönyve” a
kozákságról (XVII. sz.
második fele —
XVIII. sz. kezdete)

1. Gondolkozzatok el azon, tekinthetjük-e az ábrázolt tárgyakat történelmi forrásoknak!
2. Milyen történelmi információt adhatnak azok a kutatóknak?

A múlt megőrzésének céljából szakintézményeket — **múzeumokat** hoznak létre.

Érdeemes megjegyezni!

A **múzeum** (görögből — „*múzsák temploma*”) — olyan intézmény, amely összegyűjti, tanulmányozza, őrzi és — megtekintés céljából — kiállítja a történelem és a kultúra tárgyi emlékeit.

* Egy percnyi érdekesség

Az ókori görögök a történelmet művészetnek tartották. A művészetek védőszentjei az istennők — a múzsák voltak. Klió múzsa gondoskodott a történelemről és általában kézirattal a kezében ábrázolták. Néha napórát rajzoltak mellé, ennek segítségével figyelte az időt.

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

Az Egyiptomi Régiségek Múzeuma (melyet gyakran csak Egyiptomi Múzeum néven említenek, s Kairóban található) az ókori egyiptomi művészet tárgyainak a legnagyobb őrzője a világon. Gyűjteménye több mint 120 ezer kiállított tárgyat számlál. Köztük számos fáraó múmiája található, amit a régészeti ásatások alkalmával tártak fel a Királyok Völgyében, valamint ékszerek, háztartási eszközök, művészeti alkotások. A legfontosabb kiállított tárgyak Tutánhamon fáraó sírjának a kincsei.

Ismerjétek meg részletesebben a kairói Egyiptomi Múzeumot és annak kiállított tárgyait, készítsetek róla beszámolót.

Egy őr szobra
Tutánhamon
sírhelyéről

Narmer fáraó
palettája

Lótusz tál
(„Kívánság kupa”)

Tutánhamon fáraó
arany maszkja

A fáraó
szarkofágja
és múmiája

A kairói Egyiptomi Múzeum kiállítási tárgyai

A múzeumok nem feltétlenül nagy palotákban vannak elhelyezve. Múzeum lehet egy szokásos lakóház is, például ha benne valamikor egy híres ember lakott. Léteznek szabad ég alatt berendezett múzeumok (skanzenek) is — ezek a hagyományos építészet és életmód múzeumai. Jellegzetes múzeumok a történel-

mi-építészeti védett területek — olyan műemlékek, amelyeknek történelmi értékük van és ezért az állam védelme alatt állnak. Múzeumokat iskolákban is alapítanak. A történészek a múzeumok kiállított tárgyait a kutatásokhoz használják valamint a múlt elképzelésének a megteremtéséhez.

1. Gondolkozzatok el azon, miért ilyen különbözők a múzeumok!
2. Milyen múzeumokban voltál már? Melyik múzeum volt rád a legnagyobb hatással?

Exponátum (kiállított tárgy) — olyan tárgy, amely közszemlére van téve vagy ki van állítva a múzeumban.

Expozíció (kiállítás) — a tárgyak egy bizonyos sorrendben történő elhelyezése.

2. LEVÉLTÁRAK. KÖNYVTÁRAK. MÉDIATÁRAK

Az írott emlékek gyűjtése és rendszerezése más intézmények feladata, amelyeket **levéltáraknak** nevezünk.

Érdeemes megjegyezni!

Levéltár — tudományos intézmény, ahol őrzik, rendszerezik és kutatják az írott történelmi forrásokat, dokumentumokat.

A levéltárak az írásbeliséggel egyidőben jöttek létre. Általában bennük őrzik a régi kéziratokat, városterveket, a tisztviselők leveleit és a múlt egyéb bizonyítékait. Saját levéltárral rendelkeznek a hatóságok, az állami és magánintézmények is. A levéltárakra nem csak a tudósoknak van szükségük — használják azokat az építészek, építők, jogászok is. Közülünk bárki használhatja a levéltárat, hogy a számára szükséges információt megkapja.

A Japán Nemzeti Levéltár épülete
Tokióban

» Szerinted milyen szakterületek tudósai dolgoznak a levéltárakban? »

A mai levéltáraknak szakszerűen felszerelt helyiségeket építenek keskeny ablakokkal, hogy azok ne engedjék be a napsugarat, mivel a napfénytől a dokumentumok károsodhatnak. Fontos, hogy a levéltárakban fenntartsák az állandó hőmérsékletet és páratartalmat. Az iratokat a polcokon és állványokon szorosan zárt dobozokban őrzik. Minden dokumentumnak megvan a saját kódja — az iratszám, a fondja — amihez kapcsolódik. Léteznek külön katalógusok, amelyek a fondjegyzéket tartalmazzák. Ez abban segít, hogy gyorsabban megtalálják a fond és az irat (ukránul *szprávo*) számát. Számos információ érhető el a levéltárak hivatalos honlapján is, ami lehetővé teszi a szükséges dokumentumokkal történő munkát a világ bármely pontjáról.

A legértékesebb dokumentumokat lefényképezik, így mikrofilmre hoznak létre belőlük. Ezeket mindig külön őrzik a dokumentumtól, arra az esetre, ha az eredeti károsul vagy megsemmisül. A modern technológia lehetőséget biztosít a dokumentumok digitalizálására és elektronikus formában történő őrzésére.

Cuellar város (Spanyolország) történelmi levéltárának belső látványa

- »
1. Állíts össze emlékeztetőt „A levéltár elrendezésének szabályai” címmel!
 2. Mivel indokolható a levéltári dokumentumok különleges őrzése? »

Az iratok tanulmányozásával szakemberek — *levéltárosok* — foglalkoznak. Ők rendszerezik az iratokat időrend és keletkezés helye szerint, megállapítják a szerzőséget, szükség esetén lefordítják mai nyelvekre, értékelik a hitelességét és előkészítik azokat publikálásra.

Munkában a restaurátor

» Készítsetek beszámolót a restaurátor munkájának jellegzetességéről! Milyen jellemvonásokkal kell rendelkeznie az ilyen szakembernek? »

A múzeumokban és a levéltárakban a történelmi forrásokat nem csupán őrzik és tanulmányozzák, hanem szükség esetén **restaurálják** (felújítják), vagyis a sérült forrásokat eredeti formájukra állítják vissza. Ezzel képzett szakemberek foglalkoznak — a **restaurátorok**.

A krónikákat, visszaemlékezéseket, az utazók feljegyzéseit, a híres személyiségek életrajzait, a történészek kutatásait a könyvek tartalmazzák. Ezek lehetnek kézírásosak és nyomtatottak, amelyeket **könyvtárakban** őriznek.

Érdeemes megjegyezni!

Könyvtár (görögből „biblio” — *könyv*, „téka” — *tárló*) — olyan intézmény, amely közhasználatra gyűjti és őrzi a könyveket.

A mai könyvtárak nem csak kéziratokat vagy nyomtatott anyagokat tartalmaznak, hanem multimédiás — video- és hangfelvételeket is. Az ilyen típusú könyvtárakat **médiatékának** nevezzük.

A könyvtár és médiatár belső nézete

- 1 — a Pavlo Ticsina nevét viselő könyvtár, Kijev;
2 — médiatéka Sendai városban, Japán

Ukrajnában minden ember létrehozhatja saját könyvtárát. Saját elhatározásból össze lehet gyűjteni **családi levéltárat** is, amihez hozzá lehet kapcsolni mindent, ami forrás lehet a család történet tanulmányozására: levelek, fotók, videók, naplók,

dokumentumok, értékes tárgyak, stb. A levéltár létezhet digitalizált formában is: a számítógép memóriájában, elektronikus adathordozókon, felhő alapú tárhelyeken.

3. A TÖRTÉNÉSZ MUNKÁJA A FORRÁSSAL

Azon tudományos tárgyak összességét, amelyek a történelmi forrásokat, azok típusait tanulmányozzák, valamint szabályokat alakítanak ki azoknak a történelmi kutatásokban való felhasználására — **forrásismeretnek** nevezzük.

A történész előtti legfőbb szabály a forrásokhoz történő kritikus hozzáállás. A kutató elsődleges feladata a források felkutatása. A következő szakasz — megállapítani, hogy mikor jött létre, ki lehet a szerzője, milyen kérdésről szól. Továbbá a forrást más hasonló forrásokkal össze kell hasonlítani. Ehhez a különböző forrásokat a leírt események témája, ideje és helye szerint kell csoportosítani, és fel kell tárni a köztük lévő ellentmondásokat.

Csak azokat az információkat tekinthetjük **történelmi tényeknek**, amelyek több — egymástól független — forrás által is meg vannak erősítve. A történész pedig a történelmi tények alapján alkot **képet a múltról**.

Érdeemes megjegyezni!

Történelmi tény — egyszeri történelmi esemény, amelynek bizonyossága a történettudomány által igazolva van.

A múltról szóló kép — megbízható elképzelés a történelmi eseményről vagy személyről a kutató tudatában.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Magyarazzák meg a fogalmakat: „múzeum”, „kiállított tárgy”, „kiállítás”, „levéltár”, „könyvtár”, „történelmi tény”!
2. Sorolj fel példákat a történelmi forrásoknak a természet és az ember általi megsemmisítésére!
3. Hogy dolgozik a történész a forrásokkal?

II. Beszéljétek meg csoportokban!

1. Hogy hozunk létre családi levéltárat?
2. Állíthatjuk-e azt, hogy a jövőben a médiatéka teljesen felváltja a könyvtárat?

III. Alkotó módon gondolkodom

Képzeld el, hogy eljutott hozzád egy dokumentum, amely történelmi forrás lehet! Tegyél javaslatot annak feltárási tervére és sorrendjére!

20. §. GYAKORLATI MUNKA. ÚTMUTATÓ A MÚLTBA. AZ INFORMÁCIÓ FORRÁSAI

A múlt megismerésének mely formáit ismered? Milyen történelmi tudományágak segítik a tudósokat a történelem tanulmányozásában? Ki és hogyan kutatja a történelmi forrásokat? Mit lehet megtudni a történelmi forrásoknak köszönhetően?

1. SZAKNYELVI SZÓTÁR

Határozzátok meg, hogy a bemutatott történelmi források mely típushoz tartoznak! Pótoljátok a kihagyott szavakat a szövegben (*dolgozzatok szóban!*)

A _____ forrásokhoz tartoznak a _____ kulturális emlékek. Leggyakrabban a régészeti kutatások eredményeként szerzik meg azokat. A _____ forrásokhoz tartoznak azok a _____ források, amelyek írott formában léteznek. Köztük vannak az antik szerzők alkotásai, évkönyvek, krónikák,

dokumentumok. A _____ források fotók formájában léteznek, amelyek a reális _____ ábrázolják. A legtöbb _____ ötvözi az esemény ábrázolását és a szerző látásmódját. A képzőművészeti emlékekhez tartoznak a _____. A jelenlegi világban nagy jelentősége van a világhálónak (internet), amely átalakult a _____ források őrzési helyéül.

2. MÉDIAMŰVELTSÉG, AVAGY HOGYAN ISMERJÜK A FEL AZ ÁLHÍREKET?

Tény vagy hamisítás?

Gondolkozzatok el azon, hogy megbízható-e minden információ! A mindennapi életben hogy döntitek el, hogy melyik a megbízható és melyik a hamis információ? Készítsetek jegyzetet a füzetetekbe „Hogyan dolgozzuk fel az információforrásokat” címmel!

Napjainkban az információ — az ember életének alapja. Nemhiába nevezik a XXI. századot az „információévszázadának”, hisz az emberiség naponta hatalmas mennyiségű információt kap az újságokból, a televízióból, a világhálóról, stb. Nem okoz gondot megtalálni és megismerkedni bármilyen információval bármely témát illetően, ami érdekli az embert.

De mindig hiteles-e az ilyen információ? Megbízhatunk-e mindenben, amit így mutatnak be vagy közölnek? Ahhoz, hogy helyesen értékeljük az információt, megállapítsuk hitelességét és felismerjük a hamisítványt, az embernek rendelkeznie kell bizonyos mértékű médiaismerettel, médiaműveltséggel.

Médiaműveltség — tudás, készség és képességek összessége, amelyek lehetőséget adnak megérteni, elemezni és kritikusan értékelni az információ forrását.

Álhír (angolul fake — *hamisítvány*) — bármilyen eltorzított, igaztalan, hamisított információ, amelyet igazságként adnak közre.

Tehát, a médiaműveltségre a modern embernek azért van szüksége, hogy:

- tudatosítsa a média hatását a társadalomra;
- képes legyen a tényeket ellenőrizni és felismerni a hamis híreket;
- meg tudja különböztetni a minőségi és a hamis hírforrásokat;
- fel tudja ismerni az „ártalmas” információt és tudjon védekezni azok hatásával szemben.

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

2020-ban az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézete útjára indított egy filmsorozatot a sztyeppi Ukrajna múltjáról, amelyben eloszlatja az orosz birodalmi mítoszokat a déli fekete-tengeri régió történetéről. Írjátok ki a videóból az érdekes tényeket Odesszáról. Mi keltette fel az érdeklődésed és mi hatott rád a városnak a történetéből?

Animációs film Odessza történetéről (időtartam 02 perc 09 mp.) (ukrán nyelven)
cutt.ly/nwy9byQF

HOGYAN ISMERJÜK FEL A HAMIS HÍRT?

FAKE

1

Figyelmesen ismerkedjék meg a forrással!
 Jelöljétek ki annak fő gondolatát!
 Nem kelt-e bennetek kétséget annak tartalma?

3

Olvassátok el az egész anyagot,
 győződjétek meg róla, hogy a cím megfelel-e a forrás tartalmának!

2

Ellenőrizték, ki a szerzője/szerzői a forrásnak!
 Van-e megfelelő szakképzettsége a téma megvilágításához?

4

Ellenőrizték, léteznek-e azok a források, amelyekre hivatkoznak a szerzők; s ezek a források megtalálhatók-e hivatalos felületeken.

5

Sikerült-e a szerzőnek a témát eltérő nézőpontokból bemutatni?

6

Ellenőrizték, hogy a szerzők betartják-e saját álláspontjukat? Állításuk alátámasztása céljából felhasználnak-e más forrásokat vagy más kutatók gondolatait?

7

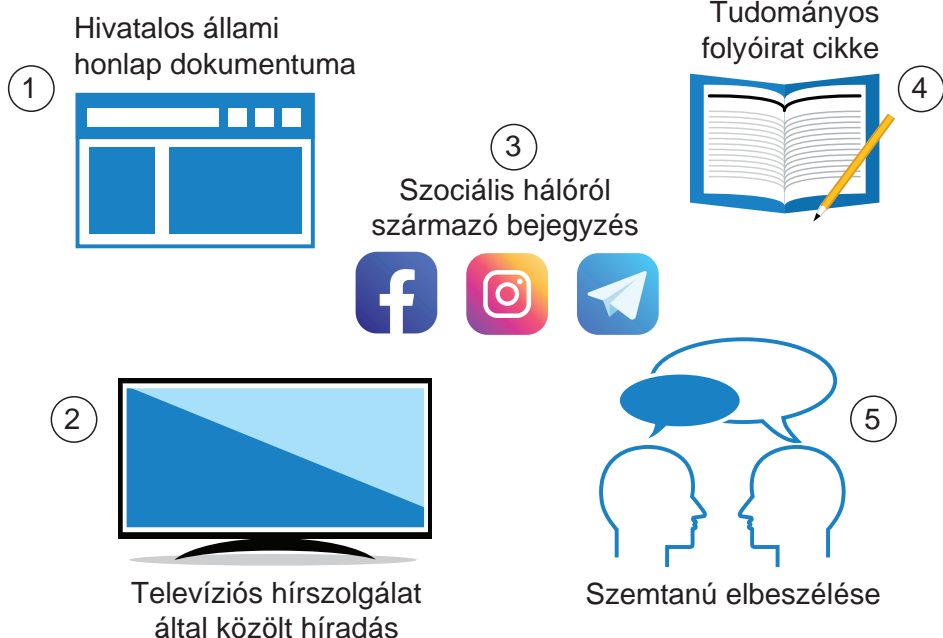
Feltétlenül győződjétek meg arról, hogy valódi szakértőkre hivatkozik-e a szerző!
 Mellőzzétek azokat a forrásokat, amelyekben általánosításokat használnak!
 („A tudósok úgy gondolják...”).

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

Próbáljatok meg az osztályban bemutatni két hírt — egy valót és egy hamisat! Az osztálytársakkal együtt találjátok ki melyik hír a valódi!

3. JÁTÉK: „BÍZOM BENNE! NEM BÍZOM BENNE!”

Jellemezzétek a bemutatott információforrásokat, majd jelöljétek ki, melyek azok, amelyek a legszavahihetőbbek, és melyek azok, amelyek gyakran megbízhatatlan adatokat tartalmazhatnak! Ellenőrizzétek az érveiteket az osztálytársakkal, alkossatok párokat és játsszátok el a „Bízom benne! Nem bízom benne” játékot! Válaszaitokat indokoljátok meg!

4. TÖRTÉNELMI VETÉLKEDŐ

Válaszoljatok a kérdésekre és oldjátok meg a feladatot!

1. Magyarózzátok meg a kifejezéseket: „álhír”, „*médiaműveltség*”!

2. Milyen történelmi forrástípusokat ismertek?

3. Nevezzétek meg az általatok ismert sajátos történelmi tudományágakat!

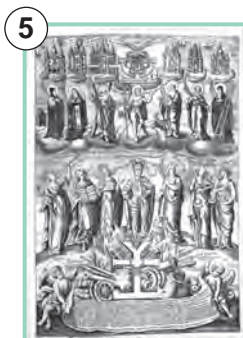
4. Miben különböznek a történelmi és az információs források? Melyek közülük a hitelesebbek? Miért?

5. Miért kell a mai embernek médiaműveltséggel rendelkeznie? Milyen hatással lehet a társadalomra a hamis információ?

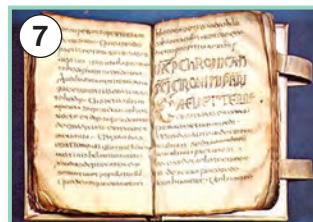
21. §. ÖSSZEFOGLALÓ ÓRA A 2. FEJEZETHEZ A TANULT EREDMÉNYEK ELLENŐRZÉSE ÉS JAVÍTÁSA

1. TÖRTÉNELMI KALEIDOSZKÓP

Figyeljétek meg az ábrákat, és jelöljétek ki a felsorolt történelmi forráscsoportok közül melyikhez tartoznak! Párosítsátok őket: szóban képezzetek párokat a számokból (*a fotók száma*) és betűkből (*feleletek változatai*)!

6
Mítoszok,
legendák

A — tárgyi; B — írott; C — szóbeli; D — néprajzi;
E — információs; F — fotódokumentumok

2. SZAKKIFEJEZÉSI GYAKORLAT

Oldjátok meg az online-keresztrejtvényt (*olvassátok be a QR-kódot vagy kövessétek a hivatkozást*)! A keresztrejtvény kulcsszavával írjátok szócikket egy történelmi lexikon számára!

3. RÉGÉSZETI VERSENY

Alkossatok csoportokat! Figyeljétek meg a tárgyi történelmi forrásokat (*113. oldal*)! Állítsatok össze kérdésjegyzéket (*kettőt-hármat mindegyik forráshoz*)! Készítsetek beszámolót a régészeti ásatásokról! Írjátok be a füzetbe annak rövidített vázlatát!

Online-keresztrejtvény
(ukrán nyelven)
cutt.ly/x7bLmV

4. A FORRÁSOK KUTATÓI

1. Ismerkedjete meg a felhőkben található fogalmak gyűjteményével! Készítsetek beszámolót a megfelelő témákból!

2. Válaszoljatok az alábbi kérdésekre:

- miért és hogyan őrzik az emberek a történelmi-kulturális emlékeket?
- hogyan dolgoznak a történészek a forrásokkal?
- hibázhatnak-e a történészek?
- hogyan előzhetjük meg a hamis hírek terjedését?

5. KUTATÓI LABORATÓRIUM

Képzeljétek magatokat kutatónak! Készítsetek egy lapbook-ot „Hogyan ismeri meg a múltat az ember?” címmel!

▶▶▶ **Lapbook** — mappa vagy kis könyvecske, amely képeket, rajzokat, grafikonokat, írásbeli munkákat tartalmaz egy adott témából.

3. FEJEZET. A KÖRÜLTÖTTEM LÉVŐ TÖRTÉNELEM

22. §. HOL LEHET „MEGLÁTNI”
A TÖRTÉNELMET?

Emlékezzetek vissza arra, hogy és hol lehet „meglátni” a történelmet! Hogyan segítenek tanulmányozni a múltat a történelmi emlékek? Miről tudnak azok „mesélni”? Milyen múzeumtípusok léteznek?

1. AZ ELSŐ MÚZEUMOK

Az emberek régóta törekedtek arra, hogy megőrizsék saját anyagi és szellemi örökségüket. Nemzedékről-nemzedékre átadták a történelmi tapasztalatot, a régi tárgyakat. A régészek ilyen tárgyak gyűjteményét találták a Knósszoszi palota raktáraiban, Kréta szigetén (Kr. e. XVI. sz.), Ninive városában Assurbanipal könyvtárában (Kr. e. VII. sz.), ahol fennmaradtak az ősi szövegekkel telerótt agyagtáblák.

Az antik világ értékes tárgyai magángyűjteményekben maradtak fenn. Legtöbbször a templomokban vagy várakban gyűjtötték össze a képeket, ikonokat, kézírásos könyveket, ékszereket, stb. Idővel az ilyen gyűjtemények elérhetőkké váltak a nagyközönség számára is. Így alakultak ki az első múzeumok.

? Gondolkodjunk el rajta!

Figyeljétek meg az illusztrációkat! Gondoljátok át, milyen kiállítások gyűjteményeiből valók ezek a tárgyak? Miben rejlik történelmi értékük a tulajdonos, a múzeum és Ukrajna számára?

Az egyiptomi Alexandriai Múzeum könyvtára (jelenkori rajz)

» Bizonyítsátok be, hogy a múzeumok tudományos és kulturális központok voltak az ókorban! »

Történelmi apróságok

Az Alexandriai Múzeum a Kr. e. III. században jött létre I. Ptolemaiosz Szótér uralkodása idején. A múzeum központja a múzsák szentélye volt, de a hatalmas épületkomplexumban voltak szobák az egyszerű lakók, az étkezés, a könyvtár, a laboratóriumok, a képtár, az olvasás és a sétálás számára is. Ptolemaiosz meghívására a múzeumot híres tudósok is látogatták, akik teljes királyi ellátásban részesültek. Idővel egy növénygyűjtemény is létrejött, emellett tudományos kutatásokat is folytattak az intézményben. A tudósok között — akik az Alexandriai Múzeumban dolgoztak — volt a matematikus Eukleidész és Eratoszthenész, a csillagász Hipparkhosz, az orvos Hérophilosz. Azt feltételezik, hogy a múzeum részeként működött a híres alexandriai Könyvtár, amit az antik világ legnagyobb könyvtárának tekintettek.

A klasszikus múzeumok (ahol őrzik, kiállítják és kutatják az emlékeket) a reneszánsz korában (XVI—XVII. sz.) jelentek meg Európában. A múzeumokban kutatólaboratóriumok működtek, ahol összegyűjtötték a növény- és állatvilág mintapéldányait, ásványokat, néprajzi kiállítási anyagokat. Népszerűek voltak a különféle tematikus kiállításokat és művészeti tárlatokat befogadó termek is, az úgynevezett *Kunstammer*-ek (amit *ritkaságok* vagy *érdekességek terméneke* lehet fordítani).

2. A VILÁG LEGHÍRESEBB MÚZEUMAI

A jelenkori múzeumok gyökeresen különböznek az antik és a középkori múzeumoktól. Ezekben nem csupán kiállítják a régi tárgyakat, hanem tudományos laboratóriumok, restaurációs műhelyek is működnek bennük. A múzeumok az alkotói találkozások és művelődési rendezvények helyszíneivé válnak. Az interaktív és multimédiás eszközök korszaka jelentősen kiszélesítette a múzeumok szerepét a társadalom életében.

A turisták összeállítottak egy sajátos jegyzéket a világ leghíresebb múzeumairól. Az egyik leglátogatottabb a **Louvre Párizsban** (Franciaország). A múzeumot 1793-ban alapították és az egykori francia királyok rezidenciájában található. A Louvre művészeti alkotásainak a gyűjteményeiben több mint 35 ezer kiállítási tárgyat őriznek.

Gondolkodjunk el rajta!

A Louvre-ban csak azok a képek vannak kiállítva, amelyek 1848 előtt készültek. Nézzetek utána, milyen események történtek Franciaországban 1848-ban! Gondolkozzatok el azon, vajon miért zárult le ezzel az évvel a Louvre gyűjteményének bővítése!

A Louvre egyik terme (mai ábrázolás)

» Használjátok a QR-kódot vagy a hivatkozást és ismerkedjétek meg a Louvre gyűjteményeivel! Információforrások segítségével írjatok cikket egy történelmi folyóiratnak a gyűjtemény egyik darabjáról! »

A Louvre gyűjteménye cutt.ly/eLzamOV

A **British Museum**-ot (London, Nagy-Britannia) 1753-ban alapították. A múzeum gyűjteménye közel 8 millió tárgyat számlál. Itt a világ minden részéről különleges művészeti alkotásokat és régészeti leleteket gyűjtöttek össze, melyek segítségével végigkövethető az emberi kultúra története annak kezdetétől napjainkig. 1972-ben a múzeumtól elkülönült a könyvtár, ahol a kéziratokat őrző teremben egyedülálló középkori dokumentumokat tárolnak (például, A szabadságjogok Nagy Chartája, amit 1215-ben adtak ki Angliában), sőt még Galileo Galilei és René Descartes aláírását is.

3. UKRAJNA NEMZETI MÚZEUMAI

Ukrajnában több mint 500 múzeumot tartanak nyilván. Közülük 14 nagy szabadtéri múzeum, mint a Kijev melletti Pirogov faluban, Pusztovojtívka faluban a Szumi vidéken, Lvivben, Ungváron, Csernyivciben és más városokban, illetve falvakban található építészeti és életmód-történelmi múzeumok. Léteznek még virtuális múzeumok is, amelyeket online lehet megtekinteni.

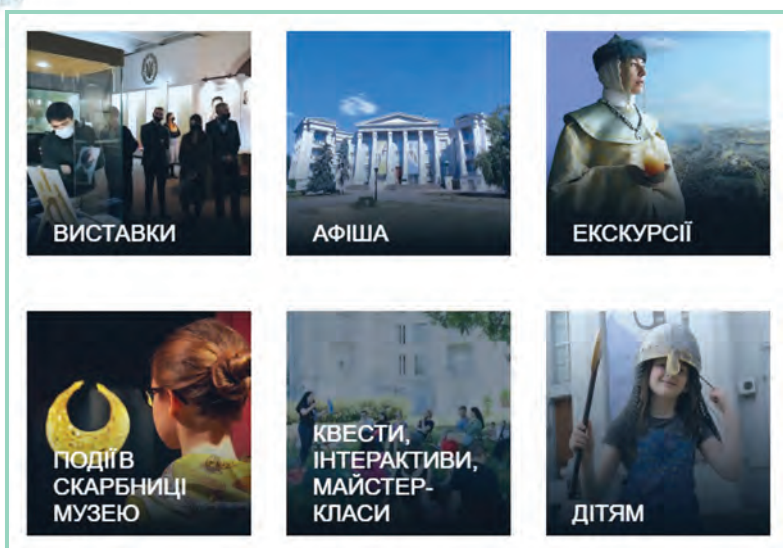
1990-től „nemzeti” minősítést kapott 28 jelentős múzeum és természetvédelmi terület. A nemzeti múzeumokhoz tartozik — többek között — Ukrajna Nemzeti Történelmi Múzeuma (1899, Kijev), a Tarasz Sevcsenko Nemzeti Múzeum (1940, Kijev), az Andrej Septicki nevét viselő Nemzeti Múzeum (1905, Lviv), az „Ukrajna története a második világháborúban Nemzeti Múzeum” emlékmű-komplexuma (1974, Kijev).

Oroszország teljes körű inváziójának kezdete óta több mint 77 múzeumot teljesen leromboltak vagy jelentősen megkárosítottak. A legnagyobb károkat kelet és dél Ukrajna múzeumai szenvedték el.

Érdeemes megjegyezni!

Nemzeti múzeum — olyan múzeum, amelyben a kiállított tárgyak magas kulturális-történelmi értékeket képviselnek, és állami tulajdonban vannak.

Védett természeti terület — olyan szárazföldi vagy vízi terület, amelyen megőrizték az érintetlen természeti állapotokat, az eredeti növény- és állatvilágot.

Ukrajna Nemzeti Történelmi Múzeumának szolgáltatásai
(képernyőkép a múzeum honlapjáról, 2023 júliusa)

1. Látogassatok el Ukrajna Nemzeti Történelmi Múzeumának honlapjára (<https://nmiu.org>) vagy figyeljétek meg a szolgáltatások jegyzékét a fotón, amit a múzeum ajánl a látogatóknak! Mi keltette fel az érdeklődéséteket?
2. Tegyetek egy virtuális túrát a múzeumban és készítenek beszámolót az egyik kiállított tárgyról!

Online túra Ukrajna Nemzeti Történelmi Múzeumában
cutt.ly/gX7b0kp

4. SZÜLŐFÖLDÜNK MÚZEUMAI ÉS TÖRTÉNELMI VÉDETT TERÜLETEI

Gondolkozzatok el azon, egyes régiókban milyen múzeumokat alapítanak és miért!

Ukrajna minden régiójában több múzeum, védett terület, művészeti és kulturális emlékhely van kialakítva. A helyi múzeumok gyűjteményeiben ki vannak állítva a régészeti feltárások tárgyai, a vidék kiemelkedő személyiségeihez kapcsolódó emléktárgyak.

Azok a területek válnak védetté, amelyeknek történelmi értékük van és az állam védelme alatt állnak egyedi vagy ritka növény- és állatviláguk megőrzése céljából. Ilyen az Uman városában — Cserkasszi vidékén elterülő — „Szfijivka” Nemzeti Dendrológiai Park, a Kijev vidéki Perejaszlav városában található „Perejaszlav” Nemzeti Történelmi-néprajzi Védett Terület, amelyben számos orosz kulturális emléket őriznek.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Magyarázzátok meg a következő kifejezéseket: „nemzeti múzeum”, „védett terület”!
2. Mely múzeumok rendelkeznek Ukrajnában „nemzeti” minősítéssel?
3. Játsszatok történelmi lottót! Jelöljétek ki, mely illusztrációk ábrázolnak múzeumokat, és melyek védett területeket!

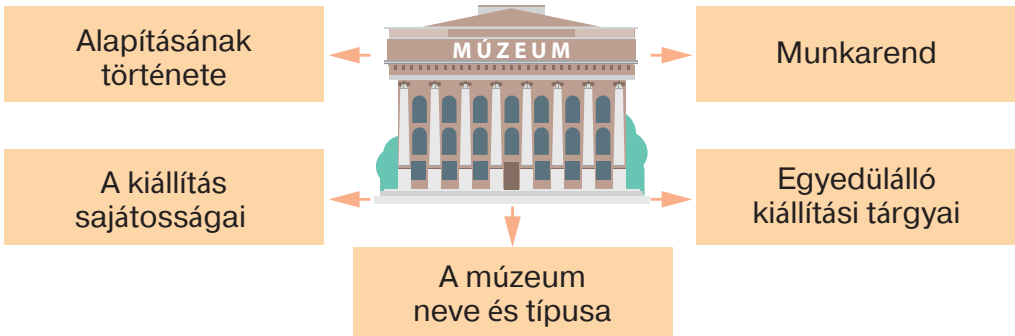
II. Beszéljétek meg a csoportokban!

1. Miért védi a múzeumokat az állam és miért játszanak jelentős szerepet a történelmi emlékek megőrzésében?
2. Nézzétek meg az Ukrajna szabadtéri múzeumainak virtuális sétáját: kövessétek a hivatkozást cutt.ly/gK7oLaA vagy olvassátok be a QR-kódot! Készítsetek beszámolót a kiállított tárgyak jellegzetességeiről és osszátok meg benyomásaitokat az osztálytársaitokkal!

III. Alkotó módon gondolkodom

Válasszatok ki egy múzeumot a saját kistérségetekben és vezessetek le ott egy képzeletbeli kirándulást! Dolgozzatok ki egy mini-projektet „Szülőföldem múzeumai/védett területei” címmel!

23.§. TÖRTÉNELEM A CÍMEKBEN ÉS A NEVEKBEN

Emlékezzetek vissza, mit kutat a nyelvészet! Miért hangzanak hasonlóan bizonyos szavak a különböző nyelvekben? Hogyan értelmezed a következő kifejezést: „Meghallani a történelmet”? Milyen értelemben lehet használni ezt a kifejezést?

1. A SZAKKIFEJEZÉSEK ÉS A FOGALMAK SZÁRMAZÁSA

Bármelyik nyelv rendelkezik saját szavakkal a különböző tárgyak, jelenségek, fogalmak megjelölésére, és vannak más nyelvekből kölcsönzött szavai is. A különböző történelmi korszakokban az ukrán (és a magyar nyelv is) — úgy szóban, mint írásban — kölcsönszavakkal gazdagodott.

Idegen nyelvekből származó szavaink

görögből	angolból	olaszból	hollandból
pszichológia kozmosz, metodika, história	szponzor menedzser ring, futball	pianínó, komponista, opera, líra, szonáta	flotta, matróz, kajüt

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Pótlólagosan beszerzett információk segítségével találjátok ki, milyen fogalmak lettek kölcsönözve nyelvünkbe (ukrán nyelven): **a)** francia; **b)** német nyelvből?

Системник

Юзер/юзерка

Постинг

Вінда

Геймер/геймерка

1. Gondolkozz el azon, hogy keletkeztek az illusztrációhoz kapcsolt szavak! Magyarázd meg jelentésüket!
2. Találjátok ki a „szleng” kifejezés származását és értelmezését! Hozzatok fel példákat más szleng szavakra!

A ma is használatos **szakszókinsc** már a Kr. e. V. században elkezdett kialakulni. A latin és a görög fogalmak az ukrán nyelvben különleges helyet foglalnak el. Az ilyen szakszavak és fogalmak többségét az egészségügyben és más tudományágban használják. Hippokratész — az orvostudomány „atyja” — munkáiban olyan szavakat használt, mint „*diagnosztika*”, „*epidémia*”. A Hippokratész által használt szakszavak többsége bekeült a nemzetközi orvosi szótárba.

Érdeemes megjegyezni!

Szakszókinsc (terminológia) — 1) egy szakma sajátos szavainak és kifejezéseinek összessége, amelyet bizonyos tudomány-, technikai vagy művészeti ág használ; 2) azon szakszavak összessége, amelyeket egyik vagy másik nyelvben használnak.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Oldjátok meg a képrejtvényeket és magyarázzátok meg a bennük elrejtett szakszavakat és fogalmakat (ukrán nyelven)!

2. TÖRTÉNELEM A NEVEKBEN

Minden ember számára nagyon fontos a saját neve. Létezik a nyelvészetnek egy sajátos ága, ami a tulajdonnevek tanulmányozásával foglalkozik — ez a **névntan** (*idegen szóval* — *onomasztika*).

A **névntan** — a tulajdonnevek kialakulását (származását), azok felhasználását és jelentőségét kutatja.

Régen az emberek egymásnak neveket adtak — beceneveket, amelyek tükrözték az ember bizonyos jellemvonásait: erőt, szépséget, egyéb tulajdonságokat. Amikor egy kislány a Mila (Kedves) nevet kapta, az emberek ezzel a szépségét, jóságát fejezték ki, ha pedig a kisfiú a Lev (Oroszlán) nevet kapta, akkor azzal az erejére és bátorságára utaltak. Az emberiség fejlődésével a nevek jelentősége is megváltozott.

Az emberek családneveket használnak, vagyis azokat, amelyeket még őseik használtak. Ezek szerint az arab Abu Hassan Mohamed ibn Ahmed neve így fordítható le „*Hassan apja, Mohamed, Ahmed fia*”.

? Gondolkodjunk el rajta!

Gondoljátok át, milyen tartalommal töltötték meg őseink a neveket! Szerinted miért adtak a gyerekek több nevet? Hogyan kapcsolódik ehhez a kereszténység felvétele?

A szláv nevek kialakulására különböző tényezők hatottak. Hogyha a gyerek nagyon kívánatos volt a szülőknek, akkor az Bazsan (jelentése magyarul: *kívánt*), Bogdan (*Isten adta*), Zsadan (*várt*) nevet kapta. Azért, hogy elűzzék a gyerektől a gonosz szellemeket és megvédjék őt, olyan neveket adtak, amelyek aminek azonnali reakciót kellett volna kiváltania — Pohanka (*pogány*), Hore (*bánat*), Pauk (*pók*). A nevekben megjelentek az évszakok és a hetek napjai is — Péntek, Szerda, Téli. Hangsúlyozva az ember lelkének legjobb vonásait, a kislányok a Ljubov (*szerelem*), Vira (*hit*), Nagyija (*remény*) vagy Dobrjana (*kedves*) nevet kapták. Az ukrán földeken ugyanakkor elterjedtek a latin és a görög nevek is, amelyek fordításának értelme is van: Viktor — „*győztes*”, Valerij — „*erős*”, Anasztázia — „*feltámadás*”, Natália — „*édes*”, Marina — „*tengeri*”. Népszerűek lettek az ukrán földeken a bibliai, zsidó nevek is: Dániel, János, Mihály, Anna, Éva, Mária és mások.

1. Találjátok ki, honnan származnak a felhőkben jelölt nevek! Melyek közülük a legelterjedtebbek az ismerőseid között?
2. Hozzatok fel példákat a jelenlegi, nem szokványos nevekre! Gondolkozzatok el azon, milyen tényezők hatnak azok megjelenésére!

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Mit tanulmányoz a névtan? Miért fontosak annak kutatási eredményei a történészek számára?
2. Határozzátok meg az összefüggéseket a sajátos történelmi tudományágak megnevezései és azok meghatározásai között!

1 Numizmatika

A Az a tudományág, amely a földrajzi neveket tanulmányozza

2 Kronológia

B Az a tudományág, amelynek a kutatási tárgya a térkép

3 Toponímia

C Az a tudományág, amely az események sorrendjét tanulmányozza az időben

4 Kartográfia

D Az a tudományág, amely a pénzérme-
ket tanulmányozza

II. Beszéljétek meg a csoportokban!

1. Szerveződjétek két csoportba! Találjátok ki a csoporttagok nevének származását! Kíséreljétek meg neveteket lerajzolni infógrafika formájában!
2. Tudjátok meg, milyen neveket viseltek felmenőitek! Mit jelentenek azok?

III. Alkotó módon gondolkodom

Hozzatok létre egy mini-projektet „**Szülőföldem ismert nevei**” címmel! Ismerkedjétek meg egy népszerű személy életrajzával! A kutatás eredményeképpen készítsétek prezentációt vagy infógrafikát!

Információs grafika vagy **infógrafika** — ez az információnak, adatoknak vagy tudásnak a rajzos, látható formában történő megjelenítése, amelynek célja a gyors és egyértelmű információábrázolás.

Az infógrafika létrehozásához használjátok a VistaCreate online-szolgáltatását!
cutt.ly/PX7nwlz

24. §. TÖRTÉNELEM A FÖLDRAJZI NEVEKBEN

Emlékezzetek vissza rá, hogyan kapcsolódik egymáshoz a történelem és a földrajz! Miben rejlik a különbség a történelmi és a földrajzi terek között? Nevezétek meg Ukrajna történelmi-földrajzi tájait!

1. TOPONÍMIA (HELYNÉVTAN). A JELENLEGI ORSZÁGOK TÖRTÉNELMI NEVÉNEK SZÁRMAZÁSA

A földrajzi nevek (toponímiák) még az őskorban alakultak ki. Néha ezeket a neveket nemzedékről nemzedékre adták át anélkül, hogy az emberekben tudatosult volna a jelentésük. Ez a fordítás nehézségeivel volt kapcsolatban. Mivel a földrajzi nevek az emberiség által mindig kulturális és nyelvi emlékként lettek befogadva ezért nem változtak és nem lettek meghamisítva. Így például a „Régmúlt idők elbeszélése” c. évkönyvben van több olyan földrajzi név, amely a mai napig változatlanul megmaradt: *Kárpátok*, *Csernyihiv*, *Kijev*, stb. Földrajzi nevek keletkezhetnek természeti jellegzetességekből, gazdasági tevékenységből, történelmi eseményekből, a település alapítójának nevéből, az uralkodók határozataiból, stb. Például a dél-amerikai Montevideo város nevének származásáról több legenda is létezik. Az egyik közülük arról szól, hogy a tengerészek közül valaki felkiáltott: „Látom a hegyet!” (Monte vide eu! Montem video!).

Érdeemes megjegyezni!

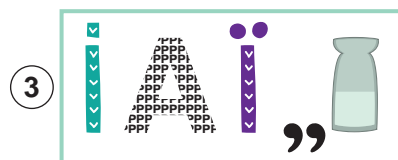
Toponímia — az a tudomány, amely a földrajzi neveket tanulmányozza.

Az országok neveinek megvannak a saját történelmi származása. Például, Franciaország lefordítva azt jelenti, hogy „*a frankok földje*”, Anglia — „*az angolok földje*”. Vagyis ezeknek az országoknak a nevében tükröződik annak a népnek a története, amelyik az állam megalakulás kezdetén is jelen volt. Ausztrália neve „*ismeretlen déli föld*”-et jelent, amelyet az első térképeken Afrika kisebb részeként ábrázoltak. Argentína neve a latin argentum-ból (*ezüst*) származik — a kereskedők a Rio-de-la Plata

folyót használták fel a Peruból származó ezüst szállítására. Bolíviát egy hadvezérről nevezték el, aki Bolívia függetlenségéért harcolt Spanyolországgal, és az ország első elnöke lett. Venezuela nevét Amerigo Vespucci adta, elnevezve ezeket a földeket — az európai vízi város tiszteletére — „Kis Velencének”, ami spanyolul Venezuela.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

1. Oldjátok meg a képrejtvényeket! További információforrások segítségével találjátok ki, hogy keletkeztek a bennük rejlő országok nevei!
2. Gondoljátok át, saját történelmük milyen jellegzetességeit tükrözik a mai európai országok nevei!
3. Felhasználva a <http://surl.li/akfrm> szolgáltatást, hozzatok létre a megadott minta szerint saját rejtvényeket! Ajánljátok fel az osztálytársaknak, hogy fejték meg azokat (ukrán nyelven)!

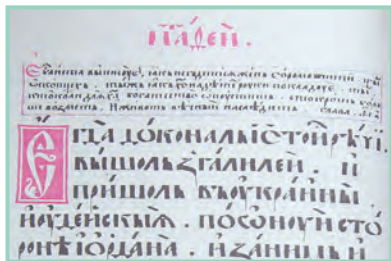
2. AZ „UKRAJNA” NÉV SZÁRMAZÁSA

Államunk nevének szintén az ókorig visszanyúló története van. Az „Ukrajna” szó először a kijevi Ipatyevszki jegyzék szerinti évkönyvben kerül említésre. Vlagyimir Glibovics perejaszlavi fejedelem halálát említve a szerző 1187-ben ezt írta: „*És sírtak utána az összes perejaszláviak... Ukrajna nagyon vágyakozott utána*”.

Az „Ukrajna” elnevezés mindig is felkeltette a kutatók érdeklődését, de egyértelmű magyarázata a mai napig nem létezik. Az „Ukrajna” szó a szláv „kraina” szóból ered és azt jelenti: „*fejedelemség*”, „*szülő hazánk*” „*szülőföldünk*”, „*hazánk*”. Néhány tudós az „Ukrajna” szót a „kraj” (vidék) szóból származtatja, ami „*az ország szélét*”, „*határvidéket*” jelent.

Érdeemes megjegyezni!

Legelőször az „Ukrajna” név a kijevi Ipatyevszki jegyzék „Régmúlt évek elbeszélésé”-ben említődik, 1187-ben.

Részlet a Pereszopnicjai Evangéliumból (1556), amelyben feltűnt az „Ukrajna” szó

A francia Hubert Jaillot térképe (1685). Dnyepermente úgy van bemutatva, mint „Ukrajna” (Vkraina), vagy kozák vidék”

» Gondoljátok át, miről tanúskodnak az Ukrajna nevéhez kötődő említések a régi írott forrásokban és térképeken!

Tény vagy hamisítás?

A jelenkori orosz historiográfiában gyakran manipulálnak az „Ukrajna” név származásával. Az oroszok Ukrajna nevét az orosz „okraina” (magyar jelentése: *peremvidék*) szóból származtatják. Az orosz történészek konkrétan azt állítják, hogy „Ukrajna” mindig peremvidéke volt Oroszországnak, ez pedig azt jelenti, hogy az ukránok az egységes orosz nép része. Így manipulálva, valójában tagadják az ukránok jogát saját független államuk kiépítéséhez.

» A lecke anyagának, valamint további információforrás segítségével cáfoljátok meg az orosz tudósok hamis állítását „Ukrajna” nevének származásával kapcsolatosan! Járjatok utána, mikor jelent meg Rusz-Ukrajna Kijev fővárossal és mikor alakult meg Moszkóvia!

Azt meg kell jegyezni, hogy bármilyen név elsősorban egy szó, amely a történelem során értelmezési változáson megy keresztül! Az „Ukrajna” elnevezés már a XVI. század végén és a XVII. század elején ismert volt, nem mint különálló fejedelemség vagy vajdaság, hanem mint Rusz egyik nagy régiója, ahol a kozákok éltek. Idővel ez az elnevezés kiterjedt más ukrán földekre is.

» Milyen államalakulatok léteztek a földjeinken, a történelem során?

3. SZÜLŐFÖLDÜNK HELYNEVEIHEZ KAPCSOLÓDÓ LEGENDÁK

Szulőföldünk történetét kutatva, számos földrajzi névre bukkanhatunk. Közülük vannak ősi eredetűek, és vannak olyanok is, amelyeknek végleg eltűnt a keletkezési jelentése, és aligha lehet őket már helyreállítani. Ukrajna mindegyik régiója gazdag **helynévi mondákban** — ezek olyan népi elbeszélések, amelyek magyarázzák a különböző földrajzi objektumok neveit.

Érdeemes megjegyezni!

Toponímiai (helynévi) eredetmondák — a népi elbeszélés prózai műfaja, amely magyarázza a települések, a földrajzi objektumok, épületek neveinek kialakulását és értelmét.

Több, jelenleg használt helynévnek a mai napig nincs tudományos magyarázata. Egyes földrajzi nevek keletkezésének története csupán legendák formájában jutott el hozzánk, amit néha lehetetlen ellenőrizni. Például Harkiv város neve, a legenda szerint Harka-Hariton méhész nevéből ered; Szumiról két legenda ismert, ami három táskával kapcsolatos, amelyet a város központjában találtak meg egy útkereszteződésnél.

* Egy percnyi érdekesség

Herszon vidékén a festői félszigeten — nem messze Kalancsak kisvárostól — terül el egy különös nevű falu, Horli. A legenda szerint a sziget neve török tengerészektől származik. Amikor azok a hajóról megpillantották a partot, a sztyeppei zsályaszőnyeggel borított földet, felkiáltottak: „Horli! Horli!” Törökül ez havas fehéret jelent.

Ez a paradicsomi szeglet körvonaláival a Krím többszörösen kicsinyített formájára emlékeztet: buja kertek és virágmezők, stranddal és üdülőkkel a tengerparton. Alig több mint 100 évvel ezelőtt ez a terület lakatlan sziget volt. A földszorost akkor hozták létre, amikor 1897-ben Szófia Bogdanivna Falz-Fein báróné megalapította itt Port-Horli városát.

Horli madártávlatból
(XXI. századi fotó)

A szójhagyomány útján terjedő, helynevekhez kapcsolódó mondák ismeretterjesztő jellegűek. Többnyire ezek a legendák azon nevekhez kapcsolódnak, amelyek keletkezése és

A capitoliumi nőstényfarkas, amely a legenda szerint, Romulust és Remust táplálta (Kr. e. V. sz.)

származása ismeretlen. Emlékezzetek vissza Kijev alapításának legendájára: Kijre, Scsekre, Horivra és nővérükre Lebignyre, vagy Róma Romulus és Remus általi megalapításának legendájára.

A helynevek iránti érdeklődés a XIX. század végén megnőtt. A földrajzi nevek tanulmányozására különböző bizottságok alakultak. Tanulmányozták a helynevekkel kapcsolatos mondákat is.

A kutatások eredményeire támaszkodva, a földrajzi objektumok egy részét átnevezték, visszaadták történelmi nevüket. A történelmi nevek visszaadása ma is folytatódik. Főleg a dekkommunizációs törvény alapján Ukrajnában számos várost és falut neveztek át. Például Iljicsivszket átnevezték Csornomorszkra, Komszomolszket — Gorisnyi Plavlira, Uljanovszket — Blagoviscsenszkre, Artemivszket — Bahmutra, Dnyiprodzerzsinszket — Kamjanszkéra.

A nevek gyakran rámutatnak az adott hely jellegzetességére, de előfordulnak meglepetések is. Az olajban gazdag, furcsa nevű Tarakan-sziget Kalimantan közelében igazából a tigung nép nyelvének két szavából alakult ki: „Tarak” — „*a találkozás helye*” és „ngakan” — „*enni*”. Az elnevezés ahhoz kapcsolódik, hogy a sziget már régóta egy köztes pont volt a tengerészeknek és a kereskedőknek, ahol megpihentek és kereskedhettek.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Ukrajna számos településneve kapcsolatos legendákkal, ilyen például a Cserkasszi vidéken fekvő Szmila város is. Elterjedt egy történet, hogy egy bátor lány megmutatott egy titkos utat az ukrán harcosoknak és azok legyőzték a tatárokat. A bátor Szmila emlékére a város címerén egy lány van ábrázolva, aki nyilat tör ketté.

Gondolkozzatok el azon, hogy minden legenda megjelenik-e a városok és a falvak címereiben!

Legenda Szmila városról (ukrán nyelven) cutt.ly/PX7nn0a

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

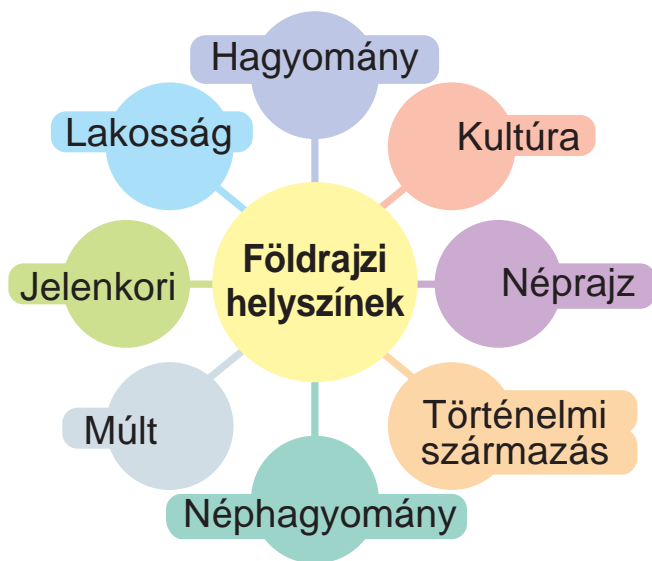
1. Magyarazzák meg a fogalmakat: „*toponíma*”, „*toponímia*”, „*toponímiai legenda*”!
2. Milyen változatok léteznek az „Ukrajna” név eredetének magyarázatára?
3. Miben rejlik a toponímiai legendák értéke? Tekinthejtük-e őket igazi forrásnak?

II. Beszéljétek meg a csoportokban!

Alkossatok két csoportot és a lecke anyagainak segítségével állítsatok össze egy gondolattérképet a következő témára: „**Hogyan alakulnak ki a földrajzi objektumok nevei?**”! Az eredményeket beszéljétek meg az osztályban!

III. Alkotó módon gondolkodom

Képzeljétek magatokat a szülőföldetek kutatójának! További információforrások segítségével kutassátok fel egy helynév származását (történeti kialakulását) szülőföldetek vidékéről! Keressétek meg azokat a legendákat, amelyek szülőföldetekhez kapcsolódnak és jelenítsétek meg azokat rajzokban vagy képregényben!

Gondolattérkép (angol Mind Maps — *memóriatérképek*) — a kreatív gondolkodás megszervezésének módja bizonyos szabályok szerint felépített sémák segítségével.

Sematikus rajz (angol scribe — *vázlatok vagy rajzok felvitele*) — olyan prezentációs (bemutató) technika, amelyben a beszélő beszédét „menet közben” rajzokkal illusztrálja egy táblán (vagy papírlapon).

25. §. TÖRTÉNELMI EMLÉKEZET ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKMŰVEK

Gondolkozzatok el azon, hogy milyen kapcsolat van a történelem és az emlékezet között! Mit nevezünk „történelmi emlékezetnek”? Hogy tükröződik a történelem az építészeti emlékekben és a művészetben?

1. TÖRTÉNELMI EMLÉKEZET. AZ EMLÉKEZET KULTÚRÁJA

Az emlékezet fontos szerepet játszik minden ember életében. Abban maradnak meg az emlékeink a megélt eseményekről, a meglátogatott helyekről, emberekről. Ezek a visszaemlékezések alkotják a mi „képünket a múltról”. Ennek a képnek a kialakulására hatnak az érzéseink. Legmélyebben azok az emlékek vésődnek be, amelyek egykor lenyűgöztek vagy felizgattak. Ilyen módon alakul ki a saját elképzelésünk a világról és benne a saját helyünkről.

Az emlékezet segít megőrizni azokat a tárgyakat, amelyekkel a múlt eseményei kapcsolatba kerültek: egy közeli ember ajándéka, saját döntés vagy terv, amely aztán pályázat nyertese lett, stb. A legjobban a múltat a helyszínek és a tárgyak (objektumok) segítenek feleleveníteni. Ezeket az **emlékezet helyeinek (emlékhelyeknek)** nevezik.

Érdeemes megjegyezni!

Az **emlékhelyek** — azok a helyek, szimbolikus objektumok, amelyekkel az ember (emberek csoportja) összekapcsolja saját visszaemlékezését, értékrendjét.

Ilyen emlékhelyei vannak a városlakóknak, a falvak lakóinak, a történelmi régióknak vagy egy ország polgárainak. Ezt a szerepet betölthetik utcák, terek, bizonyos épületek, épületegyüttesek, csaták vagy más történelmi események helyszínei. Az állam gondoskodik az emlékhelyekről: felújítja a régi épületeket, fenntartja a múzeumokat és könyvtárakat, elősegíti a nemzeti nyelv tanítását, megőrökíti a nemzeti hősök neveit, finanszírozza a fontos társadalmi és történelmi eseményekről készült könyvek kiadását és a filmkészítést. Az emlékhelyek fontos szerepet játszanak az emberek múltból alkotott közös elképzeléseinek kialakításában. Ezek az elképzelések alkotják egy közösség vagy egy nép **történelmi emlékezetét**.

2006-ban országunkban működni kezdett az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézete. Küldetése a nép emlékezetének megőrzése és a történelem során kialakult hamis állítások cáfolása.

A történelmi emlékezet feltétlen alkotórészei egy adott nép vagy közösség származásával kapcsolatos információk, az államalakítás és az államalkotók, az ellenséggel vívott hősi harcok, tragikus vereségek és dicső győzelmek sora. A történelmi emlékezet a legnagyobb eredményeket, felfedezéseket és az ősök hőstetteinek elképzelését tükrözi.

Azt az állami politikát, amely a társadalomban a történelmi emlékezet megerősítésére törekszik, a történészek **kulturális emlékezet** nek nevezik.

?

Gondolkodjunk el rajta!

„Az igazság ára” filmplakátja (Agnieszka Holland lengyel rendező, egyik szereplője Andrea Khalupa ukrán származású amerikai újságíró, 2019).

A film egy vallon riporterről szól, aki a nyugati sajtóban először írt az ukrán éhínségről, az 1932—1933-as évekbeli Holodomorról.

Gondolkozzatok el azon, hogyan hat a film a történelmi emlékezet kialakulására! Vajon a film mindig az igaz információt vetíti elének?

Pavel Szkoropadzskij emléktáblája Kijevben az Insztituzscka utca 20. szám alatt

Zuzanna Hincanci költő „Megütközés köve”, (a náciizmus áldozatainak tiszteletére) Rivne városának Színház terén

Véleményed szerint, miért kell az államnak és a közösségnek gondoskodnia az emlékhelyek megőrzéséről?

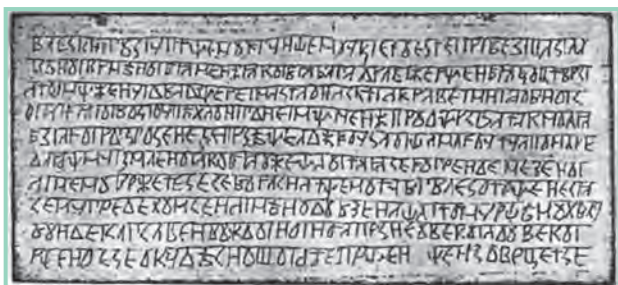
Ahogy már megérthettétek, a történelmi és a kulturális emlékezet kialakulásában jelentős szerepet játszanak a költők és a művészek. Azonban az alkotásaikban ábrázolt hősök, eseményleírások nem mindig vannak alátámasztva történelmi tényekkel, és előfordulnak bennük **történelmi mítoszok** is.

Érdeemes megjegyezni!

Történelmi emlékezet — a társadalom elképzelése a közös történelmi múltról, ami egyesíti, és egyben elkülöníti őket a többiektől.

Történelmi mítosz — a történelmi eseményről, jelenségről vagy folyamatról alkotott eltorzult nézet.

Tény vagy hamisítás?

Szöveg a „Veleszovói könyv” tábláján

A „Veleszovói könyv”-ről — ami legendák és történetek gyűjteménye, s fatáblákra írták — sokan azt gondolják, hogy az ősi szlávok különleges emléke a pogányság idejéből. Ám a tudósok ezt az állítást megcáfolták. Bebizonyosodott, hogy a fatábláknak aligha volt lehetőségük eljutni a XX. századba, amikor állítólag megtalálták azokat, majd újból elvesztek a második világháború idején. Ezen kívül a könyv nyelvezete az egyházi-szláv nyelvet utánozza, amely az ukrán földeken a kereszténység felvétele után terjedt el és az istentiszteleteken használták. A műben számos olyan szó van, ami különböző szláv nyelvből származik és csak az állítólagos „megírás” után jelent meg. Ezért ma a „Veleszovói könyv”-et hamisítványnak tartják, s azokat az eseményeket, amelyeket csak ebben említenek, történelmi mítoszoknak tartják.

1. Mit gondoltok, miért és ki által születnek a történelmi mítoszok?
2. Hogy vélték, lehet-e a történelmi mítoszt hamisításnak tekinteni?

2. TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK ÉS MŰEMLEKEK MINT AZ INFORMÁCIÓ FORRÁSAI

Megkülönböztetnek helyi, állami és egyetemes jelentőségű emlékműveket. Az egyetemes jelentőségű emlékműveket felveszik egy szakjegyzékbe, az UNESCO — az államok kulturális és

oktatási együttműködésének nemzetközi szervezete — Világörökségi listájára.

UNESCO Világörökség Ukrajnában

1. További információforrások segítségével találjátok meg, hogy pontosan mely objektumokat védi az UNESCO Ukrajnában!
2. Gondolkozzatok el azon, miért éppen ezek az objektumok kerültek be az UNESCO jegyzékébe!
3. Válasszatok ki egy objektumot és készítsetek róla beszámolót!

A legősibb történelmi emlékek a régészeti leletek, mivel a lelőhelyek kora, a temetkezési helyek, az ősember maradványai millió évekre nyúlnak vissza. Idővel ehhez kapcsolódtak az írott, a néprajzi, képzőművészeti és más emlékek.

A múlt jeles személyiségeinek és az eseményeinek megörökítésére történelmi **emlékműveket** hoznak létre. Általában ezeket központi tereken vagy emlékhelyek területein állítják fel.

Érdeemes megjegyezni!

Az emlékmű — művészeti alkotás, amely az emberek vagy események megörökítésére lett létrehozva.

Az emlékműveknek több típusuk van: **szobor** (teljesalakos méretben), **mellszobor**, **szoborcsoport** (személyek csoportjának ábrázolása), **emlékjel** vagy **obeliszk** (szimbolikus jel). Az olyan épületen, amelyben született, vagy egy ideig élt és dolgozott egy jeles személy, vagy ahol végbement valamilyen történelmi esemény — **emléktáblát** helyeznek el. Emlékművek lehetnek az építmények is: **diadalívek**, **oszlopok**, sőt templomok és más épületek is.

Milyen típushoz tartoznak ezek az emlékművek?

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Magyarázzátok meg a következő fogalmakat: „történelmi emlékezet”, „az emlékezet helyei”, „történelmi mítosz”, „emlékmű”!
2. Hogy értelmezték a következő fogalmat „az emlékezés helyei”?
3. Mit nevezünk történelmi emlékezetnek? Hozzatok fel példákat!
4. Miért állítanak emlékműveket? Milyen emlékműformákat ismertek?

II. Beszéljétek meg a csoportokban!

Hogyan alakul ki egy nép történelmi emlékezete? Miért közös ez mindenki számára? Vannak-e kivételek a szabály alól?

III. Alkotó módon gondolkodom

A 2022. évben az UNESCO támogatásával elindult a Backup Ukraine internet-projekt — „Védjük az örökségünket. Mindörökké”. Ajánljuk, csatlakozz a projekthez és légy levéltáros! Ehhez az kell, hogy letöltsd a saját mobileszközödre a „Polycam” alkalmazást, amely lehetővé teszi az épületek és emlékművek 3D-s szkennelését és azok nyílt és védett online tárhelyeken történő őrzését.

Online-projekt örökségünk megőrzésére
Backup Ukraine cutt.ly/JX7QnO3

26. §. AZ ÉPÍTÉSZETI ÉS MŰVÉSZETI EMLÉKEK

Mikor született a művészet? A források milyen csoportjához tartoznak az építészeti emlékek és milyen értéket képviselnek a történész munkájában? Ukrajna milyen építészeti objektumai lettek felvéve az UNESCO Világörökség listájára?

1. A VILÁG LEGŐSIBB ÉPÍTÉSZETI EMLÉKEI

A történelmi emlékek külön csoportját képezik a **műemlékek**. Ezek fényesen tükrözik az emberiség történelmi-kulturális javait. A legkiemelkedőbb és legfelségesebb műemlékek ősi épületek.

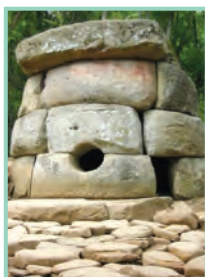
A művészet összes fajtája közül az építészettel találkozhatunk minden nap. Elég, ha körbe nézünk, hogy meglássuk a történelmi múltat, ami bevésődött az utcákba és terekbe, az emlékművekbe és sírkövekbe.

Az őseink építészeti emlékei teljesen különböznek a jelenkoriaktól. Lenyűgözi a képzeletet a **maen-hir** (eltsd: *menhir*) — állókő, amely a 20 méter magasságot is eléri. A maen-hir-ek után elkezdték építeni a **dolmeneket** — amelyek két függőleges maen-hir-en egy vízszintes zárókövet tartanak.

A dolmenek egyesítésével létrejött a **cromlech** (ejtsd: *kromlek*, jelentése: *kör-kő*). Ismert cromlech a **Stonehenge** („Függő kövek”), amit 3000—2500 évvel Kr. e. építettek Anglia területén. A kutatók a mai napig nem ismerik a rendeltetésüket. Legvalószínűbb, hogy ezek az építmények a Nap imádatának voltak szentelve.

Ledőlt maen-hir-ek

Dolmen

A „Stonehenge” cromlech

»» Nézzetek utána, mit gondolnak jelenleg Stonehenge rendeltetéséről! »»

Monumentális épületeket az Ókori Egyiptomban alkottak. A gízai piramisok a mai napig lenyűgöznek bennünket méreteikkel és kiváltják csodálatunkat: hogy lehetett létrehozni ilyen óriási és ideálisan pontos mértani formákat fejlett technológia és szerszámok nélkül.

Az egyiptomi feljegyzéseknek köszönhetően még a régi építészek neveit is ismerjük. **Dzsószer piramisát** Imhotep építész építette. A történészek úgy gondolják, hogy éppen ez a piramis a legrégebbi az Egyiptomban találhatóak közül. Az alagútjai, amelyek nyugatról keletre tartanak, megközelítőleg 30 méter mélyen vannak.

Az egyiptomi piramisok Gízában
(2600—2300 évvel Kr. e.)

Dzsószer piramisa
(2700 évvel Kr. e.)

1. Nézzetek utána, miért építették az egyiptomiak a piramisokat!
2. Véleményetek szerint, miért különbözik a többitől Dzsószer piramisa?

A legősibb kultúra a jelenlegi Görögország területén a krétamükénéi, amely a mai napig vonzza a turistákat Kréta szigetére. A kirándulások fénypontja a **Knósszoszi palota** romjai, amelyet Arthur Evans (ejtsd: *evensz*) régész tárt fel a XX. század elején. Ez a hatalmas épületkomplexum a Minótauroszt labirintus mítoszának köszönhetően vált ismertté.

A knósszoszi palota romjai (Kr. e. 1900—1650-es évek) és annak rekonstrukciója

Nézzetek utána, milyen ógörög mítoszok kapcsolódnak a knósszoszi palotához! Ismertesd ezeket a mítoszokat az osztállyal!

A görög építészeti kultúra szimbólumai a hatalmas oszlopok. Ezek nem csupán szépek voltak, de a tetőtartó szerepét is betöltötték, valamint galériák kialakítását is lehetővé tették, ami menedékhelyül szolgált az égető nap sugaraitól. A görög építészeti kultúra legismertebb emlékműve az **athéni akropolisz**.

Az athéni akropolisz (megközelítőleg 1250 évvel Kr. e.) és rekonstrukciója

Írjátok le az athéni akropolisz kinézetét! Mi volt a rendeltetése ezeknek az épületeknek?

Colosseum (Kr. u. 72—80, modern rekonstrukció)

Ha a görögök oszlopaikról voltak híresek, akkor az ősi Róma íveiről. Ezek az ívek — Róma legnagyobb amfiteátrumának — a **Colosseumnak** a legjellemzőbb építészeti formái. Szintén jól ismertek a diadalívek, amelyeket Rómában a katonai győzelmek tiszteletére emeltek.

További információforrásokból tudjátok meg a Colosseum rendeltetését!

Cselekedjünk: gyakorlati percek

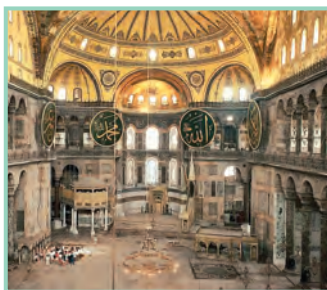
Kiránduljatok a Római Fórumba, a Colosseumba, a Császári palotába és a Panteonba! Ennek érdekében vegyetek részt egy virtuális sétán az ókori Rómában — olvassátok be a QR-kódot vagy kövessétek a ivatkozást!

Az 537. évben, Konstantinápolyban (ma Isztambul) felépült egy másik hatalmas kupolás templom — a **Szent Szófia (Hagia Szophia) temploma**. Hosszú ideig

Videó-kirándulás az ókori Rómában (időtartam 04 perc 45 mp.)
cutt.ly/DwqshsyT

a világ legnagyobb keresztény templomaként tartották nyilván a Szófia templomot. A Szent Szófia templomnak hatalmas méretei vannak: 81 méter hosszú, 72 méter széles és 55 méter magas. Kupolájának átmérője 32 méter és egy toronyra épült (a torony oszlopokból áll, amelynek a kupola alatt 40 ablaka van). Az ilyen különös szerkezet és a napfény olyan illúziót hoznak létre, mint ha a kupola a levegőben függene.

Szent Szófia templom: belső és külső nézet *(jelenkori fotó)*

Ismerjétek meg a Szent Szófia templom történetét! Létezik-e ma is?

A római **Szent Péter templom** 1506 és 1626 közötti teljes átépítése után — az addig a legnagyobb keresztény templommal rendelkező Konstantinápoly átadta a helyét Rómának. A megújult székesegyház első építészé Donato Bramante volt, utána a terven olyan géniuszok dolgoztak, mint Rafael Santi (ejtsd: *szanti*), Michelangelo (ejtsd: *mikelándzselo*) Buonarroti és Lorenzo Bernini. Utóbbi tervezte a gigantikus Szent Péter teret, ami a mai napig zarándokok ezreit vonzza az egész világból. A Szent Péter székesegyház egyidejűleg 15 ezer embert képes befogadni.

A Szent Péter székesegyház és tér a Vatikánban *(jelenkori fotó)*

Gondolkozzatok el, milyen jelentősége van a Szent Péter székesegyháznak a mai világban!

Nyugat-Európában a **gótikus építészet** uralkodott. Ennek a leghatalmasabb példája a **Kölni székesegyház** Németországban. Építése 1248-ban kezdődött és — megszakításokkal — 1520-ig tartott, ám végérvényesen a világ legmagasabb épülete csak 1880-ban lett kész.

A Kölni székesegyház Németországban: külső és belső nézete *(jelenlegi fotó)*

Határozzátok meg a gótikus stílus jellemzőit az építészetben!

2. ÉPÍTÉSZETI ÉS MŰVÉSZETI EMLÉKEK UKRAJNA TERÜLETÉN

Az ősember lakóháza

Rusz-ukrajnai lakóház

Kozák ház

Ukrán lakóház a XVIII. sz. végéről

Jelenkori energiahatékony épület

Figyeljétek meg az ábrákat! Az emberek életének milyen jellegzetességeiről tanúskodnak a lakóházak építési formáinak változásai?

Az ukrán földeken az építészet az európai hagyományok és a keresztény eszmeiség hatása alatt fejlődött. Ukrajna építészeti emlékeit három csoportba lehet sorolni: védelmi építmények (erődítmények), várak és egyházi épületek.

Rusz-Ukrajna első kőtemploma a **Deszjatinna** (*Tizedből készült*) templom volt, amely 989—996 között épült Kijevben. Volodimir fejedelem az egyház fenntartására saját jövedelmének egytizedét adta, ezért nevezték el a templomot Deszjatinna-nak.

Deszjatinna templom
(rekonstrukció)

» További információforrások segítségével ismerkedjék meg a Deszjatinna templom történetével.

A **kijevi Pecserszki kolostor** fényes példája a bizánci és az óoroszművészet ötvözésének. A **kijevi Pecserszka Lavra** kolostor a kultúra, a művészet, valamint a krónikaírás központjává vált.

Az ősi orosz kultúra építészetének gyöngyszeme a **Szent Szófia székesegyház** Kijevben. A művészi ábrázolás nagyszerűsége és belső dekorációja alapján ez az épület a kiemelkedő művészeti emlékművek sorába tartozik.

A kijevi Pecserszka Lavra
Uspenszkij székesegyháza
(1073—1078, jelenkori fotó)

„Kijevi Szófia” székesegyház
(építészeti műemlék a XI. sz. első
harmadából) (jelenlegi fotó)

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Látogassátok meg a Szófia Székesegyházat egy 3D-kirándulás keretében! Tudjátok meg, hogyan változott külső formája a történelem során!

Online-kirándulás a Szófia Székesegyházban
cutt.ly/mX7nCrU

Az építészet gyöngyszemeiként tartják számon Lviv (Lemberg) központi részének épületeit. Ezek például az **Uszpenszki templom** — épületegyüttes, ami három részből áll: a 66 méter magas **Kornyakta torony**, a **Három Szent kápolnája** (a XVI. századi népi építészet gyöngyszeme) és maga a templom.

Érdekesen ötvözik az ukrán népi- és az európai építészeti stílusokat a **Campian- és a Boims-kápolnák**, melyek a XVI. század végének és a XVII. század elejének építészeti emlékei.

Uszpenszka templom és
a Kornyakta torony
Lviv városában (1572—1578)

Bojimiv kápolna
Lviv városában (1609—1615)

Véleményetek szerint miben rejlik a különbség a fenti és a jóval korábbi épületek között?

A védelmi jellegű építmények példája és szimbóluma Ukrajna egyik festői városában — **Kamenyec-Podolszokban** — található, amelynek vára a várossal azonos nevet viseli. Itt a mai napig középkori légkör uralkodik. A Kamenyec-Podolszki erőd egyesíti magában a festői természet harmóniáját és a védelmi falak áthatolhatatlanságát. Fontos védelmi építmények közé soroljuk még a **Lucki és a Hotinyi várakat** is.

Kamenec-Podolszki erőd
(XI—XVI. sz.)

Hotyni erőd
(1250—1340-es évek)

Lucki vár
(1350—1430-as évek)

Az ukrajnai védelmi épületek milyen sajátosságaira figyeltetek fel?
Kutassátok fel történelmük érdekes eseményeit!

A városi építészet mintaszerű épületei a Lembergi Piac téren találhatóak — különösen **Csorna Kamjanica** (jelentése: *fekete bérház*) (1588—1589) és a firenzei Bandinelli háza, aki 1627-ben megalapította Lembergben az első postát.

Piac tér Lvivben (*jelenkori fotó*)

Video „Fekete bérház
a Piac téren”
(időtartam
02 perc 39 mp)
cutt.ly/mX7msf6

Jellemezték a régi idők városi építészetének jellegzetességeit!
Véleményetek szerint, mivel magyarázhatók a jellegzetességek?

A XIV—XV. század idején, az ukrán földeken kialakult az **ikonfestészet**. Jelentős XVI. századi festészeti emlék a Volodimiri Istenanya. Különösen népszerű ábrázolás volt az ikonfestészetben a győztes harcos képe, például Sárkányölő Szent György (XIV. század végi ikon).

„Istenszülő védelme”
ikon (másolat, 1836)

Isten anyja
a prófétákkal ikon
(XV. sz.)

A „Szűzanya elhunytja” ikon
(Olekszij Goroskovics, 1547)

» Gondolkodjatok el rajta, milyen információkkal szolgálhatnak a történészek számára a régi ikonok! »

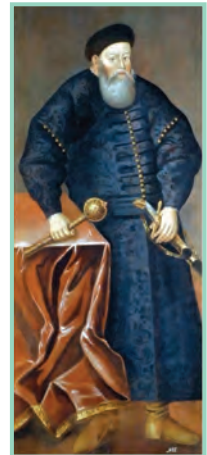
A XVI. és XVII. század elején az ukrán képzőművészetben tökéletesedett a **portréfestészet**. A festők a híres emberek jellemző vonásainak átadására törekedtek: az elméjüket, akaraterejüket és saját méltóságérzetüket ábrázolták.

Báthory
István

Kosztantin
Kortnyak

Kosztantin
Osztrozki

A világban számtalan egyedi építészeti és művészeti emlék van. Az építészet sajátossága abban rejlik, hogy többféle műfajt egyesít: az építészet mellett a szobrászatot és a festészetet is. Pont az építészet alkotta meg városaink egyedi kinézetét. Ezért fontos megőrizni építészetünket és művészeti örökségünket, többet megtudni a hatalmas épületekről és próbálni megérteni azt a nagyszerűséget, ami körülvesz minket.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

- Határozzátok meg a következő fogalmakat: „maen-hir”, „dolmen”, „crom-lech”, „monumentális épület”!
- Párosítsátok az emlékműveket a történelmi korszakokkal, amelyben készültek! Töltsétek ki a füzetben a táblázatot: a cellákba helyezték el az adott emlékművek megfelelő sorszámait!

1 — Fekete bérház (Csorna kamjanica), 2 — Három Szent kápolnája (Káplica trjoh szvjatih), 3 — kijevei Pecserszki kolostor, 4 — Deszjatinna templom (tizedből épült), 5 — Mizin-i lelőhely, 6 — Kölni székesegyház, 7 — Szent Péter székesegyház, 8 — Szent Szófia székesegyház, 9 — Knósszoszi palota romjai, 10 — Dzsószer piramisa, 11 — maen-hir, 12 — dolmenek

Őskor	Ókor	Középkor	Újkor	Legújabb kor

II. Beszéljétek meg a csoportokban!

Milyen információkat nyújtanak a régmúlt idők embereinek életéről a történészek számára az épületek, művészeti alkotások? A választ jelentéstervező formájában készítsétek el!

III. Alkotó módon gondolkodom

Kutassatok fel művészeti emlékeket (*választásotok szerint*), használjátok a 89. oldalon található útmutatót! A kutatás eredményeit összefoglalva készítsétek prezentációt (*bemutatót*)!

A Santa Maria Nascente székesegyház (Dóm)

Taj Mahal (ejtsd: *tadz mahal*)

27. §. A TÖRTÉNELMI HONISMERET

Miért fontos kutatni szülőföldünk történetét? Melyik tudomány foglalkozik a földrajzi nevek tanulmányozásával? Tekinthető-e a szülőföldünk történelme az állam- és világtörténelem részének?

1. A SZÜLŐFÖLD TÖRTÉNETE

A szülőföld története elválaszthatatlanul összefügg országunk történetével. Ukrajna minden egyes kistérségében vannak helytörténészek. Az is lehet, hogy közénk tartozik valamelyik ismerősötök vagy tanárotok. Mivel foglalkoznak a helytörténészek?

A **honismeret** — az általatok már ismert történelmi tudományágak összessége, amelyeket szülőföldünk egy kisebb részének tudományos kutatására alkalmaznak. A vidék vagy táj nem egyértelmű fogalom. Lehet az egy különálló település, kistérség, néha járás vagy megye. A helytörténészek a természetet, a lakosságot, a gazdaság jellegzetességeit, a vidék kultúráját tanulmányozzák. Egyben kutatják annak történelmi múltját is.

Számos honismereti kör, tudományos egyesület, múzeum létezik. A honismereti irányzatok közül elkülönítik a történelmit. Ennek fő rendeltetése az adott vidék területén lejátszódott történelmi események, valamint a helyi építészeti és művészeti emlékek tanulmányozása.

Érdeemes megjegyezni!

A **történelmi honismeret** — sajátos történelmi tudományág, amely a helyi történelmet kutatja.

A helytörténészek munkájukban felhasználják a régészeti feltárások eredményeit, múzeumi tárgyakat, interjúkat készítenek az események szemtanúival, kutatják a családtörténelmet. Jelenős figyelmet fordítanak a helyi néphagyomány összegyűjtésére és tanulmányozására, valamint a helynevek, nyelvi jellegzetességek és az emberek életkörülményeire.

A hagyományoknak, szokásoknak, hiedelmeknek megvannak a saját jellegzetességei minden régióban és településen.

A honismeret fontos irányzata az utcák, terek, egyes birtokok, híres emberek életrajzának a kutatása. A tudásnak e téglából tevődik össze Ukrajna általános története.

Majdan nezalezhnosztyi
(Függetlenség tér), Kijev

Operaház,
Odessza

Államipari épület,
Harkiv

Troitsko-Iljinski
(Szenháromság)
kolostor, Csernyihiv

Mikola Pirogov nevét viselő
nemzeti kastély-múzeum,
Vinnica

A Vysoky Zamok-hegy
(Felleghvár) kilátója,
Lviv

1. Voltatok-e már a fotókon ábrázolt városokban? Mit tudtok azok történetéről?
2. Készítsétek el saját kistérségeitek fényképes névjegykártyáját!

2. A MINDENNAPOK TÖRTÉNETE. CSALÁDTÖRTÉNELEM

A történelmi honismeret szoros kapcsolatban van az **életmódtörténettel**. Utóbbi az életkörülményeket, a munka és a szórakozás lehetőségeit, a mindennapi életet, a táplálkozási szokásokat, a gyógyítási módokat, valamint a lakosság többségének — az úgynevezett átlagemberek — világnézetét, viselkedési normáit kutatja. Korábban a történészek nem is fordítottak figyelmet ezekre a témákra.

Valójában az életmódtörténet azokat az embereket kutatja, akik a történelmet alkotják, mégis „névtelenek” és „némák” maradtak a kutatók számára. Ezen emberek életének a tanulmányozásával a történész közelebb kerül a történelem valódi főszereplőjéhez. Az emberiség történelme — mint a téglafal — az egyes emberek történeteiből áll össze, mert mindannyian magának a történelemnek az alkotói vagyunk.

1 Tarasz Sevcsenko 100. születésnapjának ünneplése Konotop városában, Szumi terület (fényképfelvétel, 1914)

2 Szvjatosinszki villamos (fényképfelvétel, XX. sz. eleje)

3 Szlobozsani család (fényképfelvétel, XX. sz. eleje)

4 Galíciaiak (Wolfgang Wiggers fotója, 1920)

» Nézzétek meg a XX. század elején készült fényképfelvételeket és írjatok egy történetet az ukránok életéről ebben a történelmi időszakban! »

Minden ember a saját családjából származik. Az ókorban az ember származása meghatározta egész jövőbeli életét. Egy paraszt általában haláláig nem hagyta el faluját. A mesterember átadta műhelyét a fiának. A gazdagok és a nemesek házasságot csak olyan családok képviselőivel kötöttek, akik szintén tehetősek voltak.

Az életkörülmények megkívánták az emberektől saját származásuk, családfájuk ismeretét és emlékének megőrzését. Például ahhoz, hogy megkapják az örökségüket, igazolni kellett az elhunytal fennálló családi, rokoni kapcsolatot.

A számozást nem csak gyakorlati megfontolásból tartották számon. Az idők során az emberek gondosan őrizték őseik emlékét, amelyre a család vagy akár egy nép szellemi örökségeként tekintettek.

A családok eredetére, a vezetéknevekre és az emberek közötti rokonsági fokokra vonatkozó információk gyűjtése már az ókorban elkezdődött. A családfakutatás segítségével van a történeteknek néhány történelmi rejtély megfejtésében, az eseményekben résztvevők valódi nevének megállapításában. Az ember, a család, amelybe beleszületett, a mindennapi élete, a város vagy falu, amelyben él — mindezek Ukrajna és az egész világ történelmének alkotórészei.

Történelmi apróságok

Ukrajna történelmében számtalan nemes embert ismerünk, akik segítettek az állam fejlődését. Közéjük tartozik Bogdan és Varvara Hanenko családja. Ők azok a mecénások, akik a festészet, szobrászat és étkészletek világszeretete ismert művészeinek alkotásait elhozták Ukrajnába. Fő céljuk az volt, hogy ezeket a remekműveket minél több ukrán láthassa.

Kövessétek a hivatkozást és ismerjétek meg a Hanenko család történetét! Határozzátok meg hozzájárulásukat az ukrán kultúra fejlődéséhez!

Video „Az érdekelték történetei: Bogdan és Varvara Hanenko” (ukrán nyelven)
(időtartam 03 perc 33 mp)
cutt.ly/W6d3GGZ

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Határozzátok meg a fogalmakat: „honismeret”, „történelmi honismeret”!
2. Mit kutat az életmódtörténet?
3. Milyen információt adhat az ország történetének megértéséhez egy család története?

II. Beszéljétek meg a csoportokban!

1. Milyen történelmi események zajlottak szülőföldetek? Milyen szerepet játszottak ezek Ukrajna történetében? Szerintetek mit érdemes részletesebben feltárni vidékünk történetében?
2. Gondolkozzatok el azon, hogy egy és ugyanazon esemény hogyan bontakozhat ki a település, az állam vagy az egész világ szintjén!

III. Alkotó módon gondolkodom

A google térképet (Google maps) használva találjátok meg a saját településeteket! Keressétek meg az utcát, amelyben laktok, iskolátok elhelyezkedését! Keressétek meg a térképen városotok/községeitek történelmi objektumait, múzeumait! Készítsetek beszámolót: „Szülőföldem története” címmel és mutassátok be azt az órán!

Google-térkép
cutt.ly/vX7mx2W

28.§. GYAKORLATI MUNKA. ÖSSZEÁLLÍTUNK EGY TURISTAÚTVONALAT

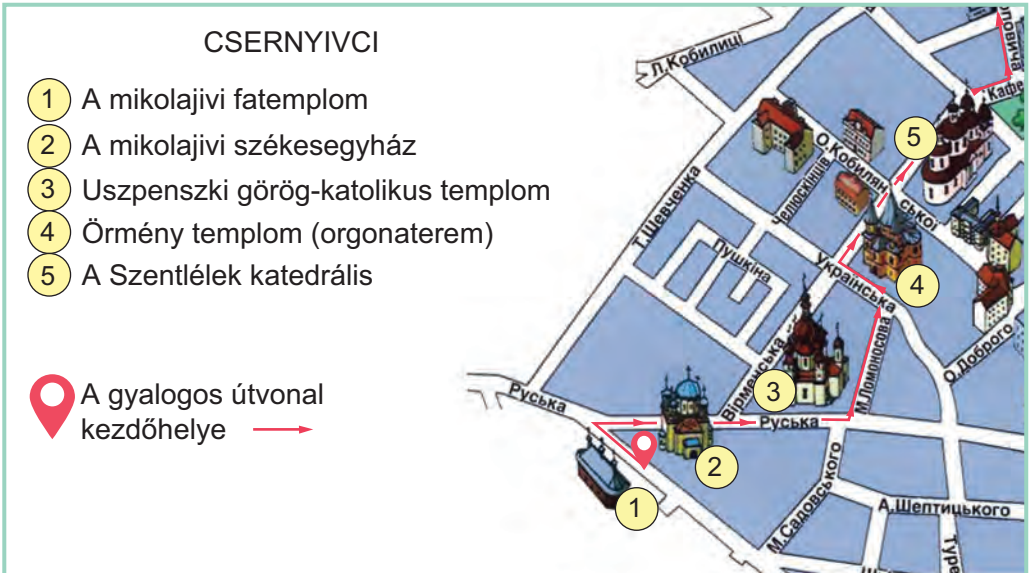
Milyen céllal szerveznek kirándulásokat? Gondolkozzatok el azon, hogyan kapcsolódnak össze a turisztikai útvonalak a földrajzi és a történelmi terekkel?

1. KIRÁNDULÁSI ÚTVONAL ÉS ANNAK KIDOLGOZÁSA

Érdeemes megjegyezni!

Kirándulási útvonal — a legkényelmesebb módja annak, hogy a kirándulócsoport előre meghatározott terv szerint mozogjon egyik helyről a másikra.

Helyszín — egy vagy több kirándulási objektum földrajzi elhelyezkedése.

Részlet Csernyivci templomait bemutató kirándulási útvonalból

Gondolkodjunk el rajta!

1. Gondolkozzatok el azon, milyen szempontok szerint érdemes kialakítani a kirándulási objektumok jegyzékét!
2. Vizsgáljátok meg a fenti kirándulási útvonalat! Véleményetek szerint mi vezérelte az útvonal kidolgozóját?

A kirándulási útvonal kidolgozása az objektumok kiválasztásával kezdődik, amelyeket meglátogatnak majd a kirándulók.

A kirándulási útvonalak létrehozásának második része magának az útvonalnak a kidolgozása (utazás a kiválasztott helyszínek és/vagy objektumok között) és a kirándulás szövegrészének megírása. Az útvonal kidolgozása előírányozza a helyszínek elhelyezkedésének megjelölését és a látogatás sorrendjét, a meglévő közlekedési útvonalak felderítését, amelyek elvezetnek a helyszínekhez, stb. Mindezeket még azelőtt tisztázni kell, hogy ellátogatnak az emlékműhöz.

A kirándulási útvonalakat — rendszerint — időrendi, tematikus és vegyesen tematikai-időrendi elvek szerint építik fel.

Ha a kirándulás vezetője az időrendi elvet választja, akkor a kiránduló csoport a legrégebbi emlékművektől a jelenkori emlékművekig fog haladni (azok létrejöttének sorrendjében).

Amennyiben a túravezető a tematikus elv szerinti kirándulási útvonalat választja, akkor minden objektumot és helyszínt egy közös téma kapcsolja össze.

A legszélesebb körben elterjedt a komplex, tematikai-időrendi elv. Eszerint a kirándulási útirány egyesíti magába mindkét elvet: a közös témát és a kronológiai sorrendet is.

2. A KIRÁNDULÁSI ÚTVONAL TÉRKÉPVÁZLATA

A kirándulási útvonal kidolgozása általában egy térképvázlat létrehozását jelenti, amely jelzi azt az utat, amelyen a kirándulócsoporthoz haladni fog. A magyarázó jeleket az ilyen térképvázlaton saját magunk is beírhatjuk. Például folyamatos vonallal jelölhetjük meg a gyalogos útvonalakat, szaggatottal a közlekedési eszközökön történő utazást. A közlekedés irányát nyilakkal jelöljük. A vázlaton feltüntetjük a kirándulás objektumait, kiírjuk megnevezésüket és megjelöljük a közbenső távolságokat. *(lásd: például a térképvázlat jegyzetét, 151. oldal).*

Amikor egy kirándulási útvonal létrehozásán dolgozunk, akkor fontos, hogy vegyük figyelembe az objektumok/színhelyek sorrendjét: milyen épületet, műemléket vagy emlékhelyet célszerű felkeresni az útvonal elején és mit érdemes utoljára hagyni.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Próbáljatok meg létrehozni önállóan egy kirándulási útvonalat saját falutokban vagy városotokban!

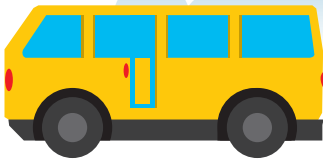
KIRÁNDULÁSI ÚTVONAL LÉTREHOZÁSÁNAK ÚTMUTATÓJA

Kiválasztani a kirándulás helyszíneit

Átgondolni az útvonal (lokációs) helyszíneit

Megírni a kirándulás szövegét

Térkép vázlatot készíteni az útvonalról

A TÉRKÉPVÁZLAT JELMAGYARÁZATA (PÉLDA)

A kirándulási színhelyek megjelölése

A közlekedési eszközzel történő utazás jelölése

A gyalogosan történő közlekedés jelölése

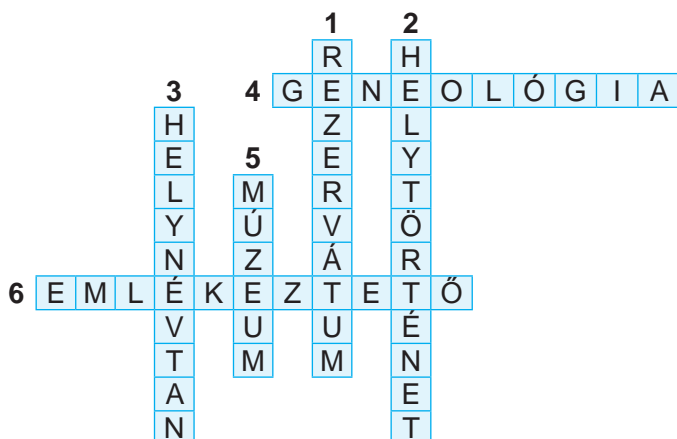

A helyszínek közötti távolság jelölése km-ben

29. §. ÖSSZEFOGLALÓ ÓRA A 3. FEJEZETHEZ. A TANULT EREDMÉNYEK ELLENŐRZÉSE ÉS JAVÍTÁSA

1. FORDÍTOTT KERESZTREJTVÉNY

Oldjátok meg keresztrejtvényt fordítva: tegyetek fel kérdéseket a rejtvényben szereplő valamennyi szóhoz!

2. ÖSSZEHASONLÍTÓ TÁBLÁZAT

Felhasználva a tankönyv anyagait, készítsetek a füzetbe összehasonlító táblázatot az építészet és a művészet fő eredményeiről Ukrajnában és a világban!

Az összehasonlítás szempontjai	Az összehasonlítás szempontjai	
	Ukrajna	Világ
Védelmi épületek		
Templomok		
Festmények		

3. ONLINE GYAKORLATOK

Ellenőrizték a tudásotokat az online gyakorlatok segítségével! (a QR-kódok mögött ukrán nyelvű szöveg található).

Szövegrestaurátor
cutt.ly/
NK7oNXG

Az építészet és a művészet emlékei
cutt.ly/
mX7mGvs

Az engem körülvevő történelem
cutt.ly/
rX7mHE8

4. ÉPÍTÉSZE TI VETÉLKEDŐ

Jelöljétek ki/ismerjétek meg, milyen emlékművek találhatók Ukrajnában, és melyek a világ más országaiban! Mondjatok el egy történetet egy kiválasztott emlékműről, és vezessetek le egy képzeletbeli kirándulást osztálytársainak!

Dzsószer piramisa

Dionüszosz háza
Deloson

Santa Maria del Fiore
katedrális

Colosseum

Deszjatinna
(Tizedből készült)
templom makettje

Szent Szófia
székesegyház

5. TÖRTÉNELMI LOTTÓ

Játsszunk „történelmi lottót”! Párosítsátok össze a történelmi helyeket a róluk szóló rövid információkkal! Egészítsétek ki az információkat az egyes látnivalókról a tankönyv ezen fejezetében található anyagok segítségével!

1 Maen-hir — az őse mber építésze ti emlékműve

2 A góti kus építésze ti emlékműve

3 Lviv városa építésze ti együttesének része

4 Az ókori görög gyarmatosítók alapították a Krím-félszigeten körülbelül 2500 évvel ezelőtt

5 Imhotep építésze a Kr. e. III. évezredben építette

4. FEJEZET. A TÖRTÉNELEM KUTATÓI

30. §. HOGYAN KUTATJA AZ EMBER A MÚLTAT?

Jusson eszetekbe, hogyan őrzi az ember a már elmúlt események emlékét! Milyen történelmi forrástípusokat ismertek? Hogyan lehet azokat vizsgálni?

1. A TÖRTÉNETTUDOMÁNY KIALAKULÁSA. A TÖRTÉNELMI TÉNYEK

Annak ellenére, hogy a történettudomány az emberiség múltját kutatja, jelentőségét a modern világ számára nehéz túlbecsülni. Minden új jelenség mindig a múltból ered. Lehetetlen megérteni a jelent és előre jelezni a jövőt, ha nem vonunk le következtetéseket a történelem tanulságaiból.

? Gondolkodjunk el rajta!

Gondolkozzatok el azon, mit értettek a szerzők az alábbi mondásokon!

- Mindig tiszteld a múlt nyomait (*Caecilius Statius, ókori római író*).
- Az, aki nem néz vissza, az nem tud előre sem látni (*Edmund Burke, angol gondolkodó és államférfi*).
- Aki nem ismeri a múltját, nem méltó a jövőjére, aki nem ismeri ősei dicsőségét, az nem méltó a tiszteletre (*Makszim Rilszkij, ukrán költő*).

Az emberek régóta igyekeztek megérteni és feltárni a múltjukat: történelmi tényeket és régiségeket gyűjtöttek, feljegyezték a jelenségeket és megtörtént eseményeket. Később a történészek nem csak az események rögzítésével, hanem a magyarázatukkal, elemzésükkel és általánosításukkal is elkezdtek foglalkozni. Az ókori történetírók munkái lettek az alapjai utódaik munkáinak. Ezért kutatható, hogyan változtak a történészek leírásai az ókori eseményekről, valamint a történelmi jelenségek okairól és következményeiről alkotott felfogásuk az idők során. Így a történelemnek, mint tudománynak is megvan a fejlődéstörténete, mint ahogyan a földrajznak, a matematikának, a biológiának és más tudománynak is van története.

A történettudomány történetét **történetírásnak (historiográfiának)** nevezik. Ez a tudomány lehetővé teszi számunkra, hogy részletesen nyomon kövessük a történelemnek, mint tudománynak a kialakulását és fejlődésének folyamatában bekövetkezett főbb változásokat.

Érdeemes megjegyezni!

A **történetírás (historiográfia)** — a történettudomány fejlődésének története a kezdetektől napjainkig.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Hallottátok-e már a kifejezést: „a történelem krónikái”? Amikor az emberek nagyon ősi eseményekről beszélnek, néha azt mondják: „Belenéztünk a történelmi krónikákba”. Az ókori Rómában a krónikák a legfontosabb események évenkénti feljegyzéseit tartalmazták. Vagyis a krónikák valójában a római évkönyvek egy változata volt. Mellesleg, az ókori római történész, Tacitus munkáját is „Annales”-nek nevezték (az annus — év szóból).

- Gondoljatok bele, milyen eseményeket jegyezhettek fel az ókori római történészek az évkönyvekbe!
- Lehetséges, hogy a rögzített események pontatlanok voltak?
- Hogyan segítik az ilyen dokumentumok a modern történészeket a múlt tanulmányozásában?
- Készítsétek el családi krónikákat! Mutassátok be az elkészült projektet az órán.

»»» Lehetséges, hogy bizonyos események leírása pontatlan volt? »»»

Minden történelmi korszak hozzájárult a történettudomány fejlődéséhez. Rusz-Ukrajna idején — és a kereszténység elterjedésével — a területén megjelentek az ősi orosz krónikák és az egyháztörténet. Az óoroszl irodalom egyik legrégebbi emlékének a „*Szó a törvényről és a kegyelemről*” című művet tekintik, amelynek szerzője Hilarion metropolita. „*A letűnt évek története*” krónikában Nesztor Rusz-Ukrajna történetét és eredetét írta le. A *Kijevi krónika* (amely 1198-ig írja le az eseményeket) és a *Galícia-Volinai krónika* (1258-ig) még részletesebb információt tartalmaz az óoroszl földeken történt eseményekről.

A XVI—XVII. századi Rusz-Ukrajna krónikás hagyományát *Szamovidec*, *Szamijlo Velicsko*, *Hrihorij Hrabianka kozák évkönyvei* folytatták. Ezek az írások az ukrán kozákok történetének fontos mérföldköveiről mesélnek. A XVII. század második felében megjelentek a kutatók, akik összegyűjtötték a „kozák örökséget”, tovább folytatva a történettudományt. Az igazság keresése közben a történészek tanulmányozzák a forrásokat és dokumentumokat, és ezek alapján megerősítik vagy cáfolják a **történelmi tényeket**.

Érdeemes megjegyezni!

Történelmi tény — valós, nem kitalált esemény, amely a múltban történt.

Gondolkodjunk el rajta!

A „300 spártai” című filmnek köszönhetően népszerűvé vált a „This is Sparta!” („Ez Spárta!”) jelmondat és mém. Valójában Leonidász spártai király, aki a 300 spártai csatájában vált híressé a perzsák ellen, azt mondta: „Gyere és vedd el!” Pontosan ezeket a szavakat vették görögül Leonidász király emlékművére, amelyet a legendás csata helyén állítottak fel.

1. Gondolkozzatok el azon, hogy miért cserélték az eredeti mondást az „Ez Spárta!” jelmondatra!
2. Mit gondoltok, hogyan lehet meghatározni egy történelmi tény igazságtartalmát? Milyen bizonyítékokra van szükség ehhez?

Leonidász király emlékműve Görögországban

2. A TÖRTÉNELMI KUTATÁS FORMÁI ÉS MÓDSZEREI

Ahhoz, hogy ismerjük a múltat, fel kell tárnunk azt, hogy megállapíthassuk tényeit.

Érdeemes megjegyezni!

A **történelmi kutatás** — a múltra vonatkozó információk keresése, amely a történelmi források tanulmányozásán alapul.

A történelmi kutatások elvégzéséhez a történészek számos olyan forrást tanulmányoznak, amelyek a társadalom, az államok vagy akár a világ politikai, gazdasági, kulturális fejlődésével foglalkoznak. Ahhoz, hogy a történelmi kutatás tárgyilagos legyen, igazolt történelmi forrásokra kell támaszkodni, és be kell tartani egy bizonyos munkarendet.

A TÖRTÉNETI KUTATÁS TERVE

1. Derítsétek ki a vizsgált probléma jellegét!
2. Gyűjtsétek forrásokat az eseményről és a jelenségről!
3. Határozzátok meg a történelmi esemény vagy jelenség idejét és helyét!
4. Határozzátok meg a történelmi esemény vagy jelenség résztvevőit!
5. Nevezzétek meg a történelmi esemény vagy jelenség okait!
6. Határozzátok meg a történelmi esemény vagy jelenség jellemzőit!
7. Írjátok le a történelmi esemény lefolyását, vagy soroljátok fel a főbb szakaszait!
8. Fogalmazzátok meg a történelmi esemény vagy jelenség következményeit, és értékeljétek azokat!
9. Állapítsátok meg, hogy mit őrzött meg a történelmi emlékezet az eseményről vagy jelenségről!

- »» 1. Elemezzétek a történelmi kutatási tervet! Szükség van-e a szerző személyes véleményére egy ilyen kutatásban?
2. Szerintetek milyen mértékben befolyásolhatja a szerző személyes álláspontja a kutatás eredményét?
3. Képzeljétek el, hogy történelemkutatók vagytok! Válasszatok ki egy történelmi tényt, és elemezzétek a javasolt terv segítségével! Mutassátok be az eredményeket projekt formájában (*prezentáció, infografika, poszter, stb.*)!

A kutató tehát választ egy problémás kérdést, és keresi annak megoldási módjait, történelmi forrásokra és elődei munkáira támaszkodva. A kutatás lényege a választott témával kapcsolatos összes rendelkezésre álló információforrás elemzése és ellenőrzése. Az ilyen kutatás eredménye egy történelmi leírás, amelynek köszönhetően létrejön a **múlt képzete**.

Mivel ez a kép a történész tudatában alakul ki, ezért kutatónként eltérő lehet, sőt különböző kutatóknak különböző elképzelése lehet ugyanarról a történelmi eseményről.

Érdeemes megjegyezni!

A **történelmi képzet** — egy bizonyos eseményről vagy személyről alkotott elképzelés, amely történelmi kutatás eredményeként alakul ki.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

A történelemben ismerünk nőket, akik hozzájárultak a kultúra, az oktatás és a tudomány fejlődéséhez Ukrajnában. A megadott emlékeztető és további információforrások felhasználásával írjatok történetet **Szofija Okunevszkaról**, az Osztrák-Magyar Monarchia első ukrán orvosnőjéről!

EMLÉKEZTETŐ EGY TÖRTÉNELMI SZEMÉLY TEVÉKENYSÉGÉNEK JELLEMZÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE ELVÉGZÉSÉHEZ

1. Mikor és melyik országban élt és dolgozott a történelmi személy? Milyen tevékenységéről volt híres?
2. Írjátok le a személy külsejét és jellemét!
3. Értékeljétek a személy tevékenységét! Fejtsétek ki a véleményeteket azzal kapcsolatban, hogy mely cselekedeteit helyeslitek, és melyeket helytelenítitek!
4. A történelmi személy mely jellemvonásait szeretnédté átvenni, ápolni magadban?

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Határozzátok meg a fogalmakat: „történelmi tény”, „történelmi kutatás”, „történelmi képzet”!
2. Milyen formái és módszerei vannak a történelmi kutatásnak?

II. Beszéljétek meg a csoportokban!

Alkossatok két csoportot, és elemezzétek a fényképeket! Milyen történelmi tényeket tudhattok meg belőlük? Hogyan tudjátok ellenőrizni ezeket a tényeket?

Ukrajna elnökének beszéde az Ukrajna függetlensége évfordulójának megünneplése alkalmából (1992. augusztus 24.)

Leonyid Kadenyuk ukrán rhajós az 1997. november 19-től december 5-ig tartó repülés során a „Columbia” rsiklón

31. §. TÖRTÉNÉSZ LESZEK

Mi az értéke a történészek munkájának? Mikor és hogyan alakult ki a történettudomány? Mi a történelemtudós kutatásának tárgya?

1. HOGYAN DOLGOZNAK A TÖRTÉNÉSZEK?

A történészek munkája több okból is érdekes.

1. A múlt tanulmányozása. A történészek az emberiség múltját, annak eseményeit, kultúráját, technológiáját és az élet más területeit tanulmányozzák.

2. Elemzés és kritikai gondolkodás. A történész munkája nagyszámú forrás, bizonyíték és információ elemzését igényli a történelem különböző korszakaiból.

3. A múlt tanulságainak jelentősége. A történelem arra tanít, hogy következtetéseket vonjunk le a múlt tanulságaiból.

4. Kulturális örökség megőrzése. A történészek fontos szerepet töltenek be a kulturális örökség megőrzésében és a történelmi források archiválásában.

? Gondolkodjunk el rajta!

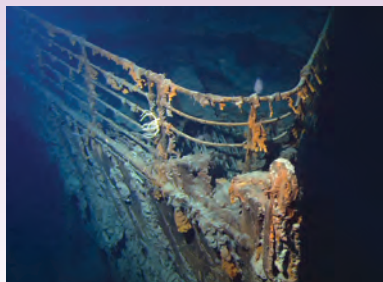
Az ókori görög történész, Hérodotosz, akit a „történelem atyjának” neveznek, ezt írta: „Információkat gyűjtöttem és jegyeztem le a múltbeli eseményekről, azt kívántam, hogy a nemzetek cselekedetei ne merüljenek feledésbe.” Hogyan értelmezték a tudósnak ezt a gondolatát?

Nézzétek meg az ábrákat! Gondolkodjatok el azon, hogy hasonlít-e a történész munkája egy nyomozó munkájához! Milyen nyomozásokat folytathat egy történész a munkája során?

* Egy percnyi érdekesség

A víz alatti régészet segít feltárni a tengerek, folyók, tavak és torkolatok fenekén található történelmi objektumokat. E sajátos történelmi tudományág szakembereinek köszönhetően sikerült az Atlanti-óceán északi részének vizében megtalálni az 1912-ben elsüllyedt brit Titanic gőzhajót, melynek roncsait 3750 méteres mélységben fedezték fel. Az elsüllyedt hajó felderítéséhez batiszkáfokat és modern hidroakusztikus berendezéseket kellett használni.

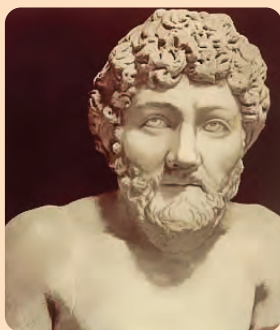
A Titanic orra az Atlanti-óceán fenekén
(víz alatti fotó, 2004)

A történelmi dokumentumokkal dolgozva a jelenkor történezszeinek részletesen elemezniük kell a forrás szerzőjének véleményét. Néha nem csak a szavak szó szerinti jelentését kell tanulmányozni, hanem meg kell keresni rejtett jelentésüket is.

? Gondolkodjunk el rajta!

Az ókori világban rendkívül népszerűek voltak Aiszóposz ógörög író meséi. Művei tele vannak allegorikus képekkel. Például állatok alakjában ábrázolta az embereket, így mutatva meg azok jellemét.

Gondold át, miért fontos megérteni a történelmi források szimbolikus jelentését! Milyen tényeket, eseményeket „rejtettek el” a szerzők műveikben?

Aiszóposz
(ókori Görögország
Kr. e. VI. sz.)

„Aiszóposzi nyelv”

Egy nyelv tele utalásokkal.
A szerző véleménye álcázva van.

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

Dolgozzátok fel Aiszóposz „A tücsök és a hangya” című meséjének szövegét! Milyen allegorikus tartalommal töltötte meg a szerző a művét? Mi a történet tanulsága? Felhasználható-e az „aiszóposzi nyelv” az írott történelmi forrásokban?

A tücsök és a hangya

A hangya télen nedves gabonát szárított a napon, amikor az éhes tücsök odalépett hozzá és enni kért. Ekkor megkérdezte tőle a hangya, hogy miért nem gyűjtött magának ennivalót nyáron, mire ő azt felelte: „Nem volt időm, mert hegedültem”. Erre a hangya nevetve válaszolt: „Hát ha nyáron hegedültél, akkor télen táncolj!”.

2. A TÖRTÉNÉSZ SZAKMÁJA

A kutató-történész munkájának célja a múlt újrateremtése, megértése és értékelése abból a szempontból, hogy ez a történelmi tapasztalat hogyan lehet hasznos a jelenkor társadalmá számára. Ahhoz tehát, hogy valaki történész lehessen, művelt, sokoldalúan képzett embernek kell lennie. A történészeknek képesnek kell lenniük általánosítani, elemezni és kifejteni saját álláspontjukat a történelmi eseményekről.

Gondolkodjunk el rajta!

Olvassátok el a történészekről szóló mondásokat, és magyarázzátok meg a jelentésüket!

- A múltat még az istenek sem tudják megváltoztatni, de a történészek igen (*Agathon, ógörög költő*).
- A történész gyakran olyan, mint az újságíró, aki visszafelé néz (*Karl Kraus, osztrák író és satirikus*).

A történészi hivatás választásával az ember megtanul logikusan és kritikusan gondolkodni, elképzeléseket megfogalmazni és vitázva megvédeni álláspontját, érvelni, ok-okozati összefüggéseket megállapítani a különböző jelenségek és események között. Történész diplomával akár újságíróként vagy politikusként is sikeresen lehet dolgozni. Nagy történész és kiváló államférfi volt **Mihajlo Hruszevszkij**.

Mihajlo Hruszevszkij
(1866—1934)

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Nézzétek meg a Mihajlo Hrusevszkij életéről és munkásságáról szóló videót és hozzátok létre ennek a kiváló történésznek a Facebook-oldalát (*használgátok a sablont!*)

Videó „Mihajlo Hrusevszkij, az ukrán történelem arca” (időtartam 05 perc 15 mp), (ukrán nyelven) cutt.ly/a51GwRz

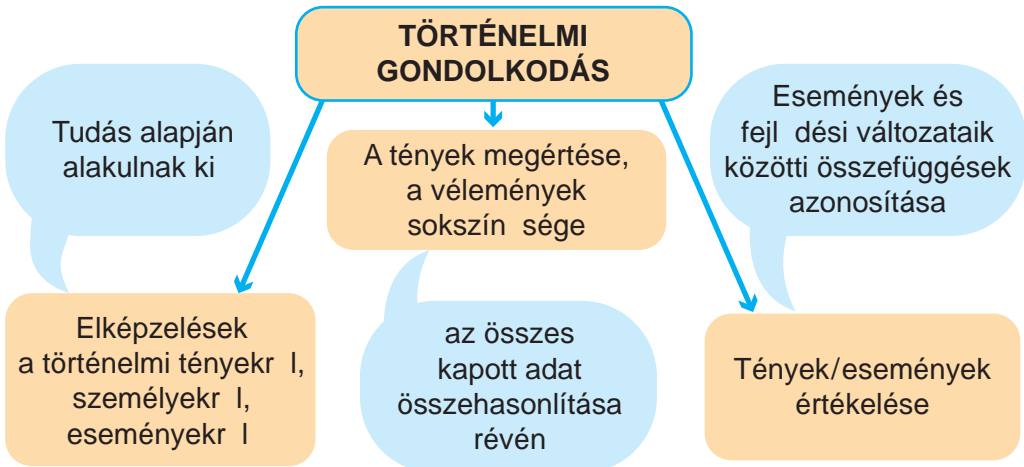
Facebook-oldal sablonja, cutt.ly/251F9bB

3. A TÖRTÉNELMI GONDOLKODÁS

Manapság a világban az embereket rengeteg különböző információ veszi körül. Néha ezek az információk hamisak, azaz valótlanok lehetnek. Ahhoz, hogy képesek legyetek elemezni és értékelni a múltból szóló információkat, elengedhetetlen a **történelmi gondolkodás**.

Érdeemes megjegyezni!

A **történelmi gondolkodás** olyan szellemi tevékenység, amely lehetővé teszi az ember számára, hogy megértse a múltat, értékelje a jelent és előre jelezze a jövőt.

A történelmi gondolkodásnak a következő jellemzői vannak:

- a különböző társadalmi jelenségek történelmi tények alapján történő leírásának, a történelmi események helyes elemzésének képessége;

- a történelmi jelenségek okainak, kialakulásuk sajátosságainak, jelentésüknek tudatosítása;
- történelmi szabályszerűségek keresése;
- a múlt és a jelen összehasonlításának képessége;
- a történelem tanulságainak tudatosítása.

A történelmi forrásokkal való munka során a történészek kiemelik a tényeket, értelmezik azokat, meghatározzák a történelmi események közötti kapcsolatokat, és előre jelzik a lehetséges következményeket. Így a történelmi gondolkodás valójában — válaszok keresése a problémás kérdésekre.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Mik a történészi hivatás jellemzői?
2. Miért hasonlítható a történészek munkája a nyomozóéhoz?
3. Mivel foglalkozik a víz alatti régészet?
4. Mi a történelmi gondolkodás és mi a jelentősége a történészek munkája szempontjából?

II. Beszéljétek meg a csoportokban!

Alkossatok két csoportot! Dolgozzátok fel a szövegeket és készítsetek rövid beszámolót a „Történész szakmája” témában!

III. Alkotó módon gondolkodom

Gondolkozzatok el azon, milyen jellemzői vannak a történész szakmájának a jelenlegi világban! Hallottatok-e már a történész-bloggerekről? Olvassátok be a QR-kódot, vagy kövessétek a hivatkozást, és nézzétek meg a Kapranov-testvérek — ukrán írók és bloggerek — által létrehozott YouTube-csatornát, amely a történelemről szól! Képzeljétek magatokat bloggernek, és készítsetek egy rövid videót egy történelmi témáról saját YouTube-csatornátokhoz!

T. G. Sevcsenko
nevét viselő
YouTube-csatorna
(ukrán nyelven)
cutt.ly/L51FXmk

32. §. MIÉRT VAN SZÜKSÉG A TÖRTÉNELEMRE?

Emlékezzetek vissza, mit tanulmányoz a történelem! Gondolkozzatok el azon, mit jelenthet Miguel de Cervantes megfogalmazása: „A történelem — a mi cselekedeteink kincstára, a múlt tanúja, tanítás és példa a mának, figyelmeztetés a jövőre nézve”.

1. A TÖRTÉNELEMTANÍTÁS CÉLJA

Gondolkojunk el rajta!

Gondolkozzatok el azon, hogy miért fontos nem csak a saját történelmünket ismerni, hanem tisztelni más népek történelmét és kultúráját is! Milyen konfliktusokat lehetne elkerülni, ha minden nép tiszteletben tartaná egymás kultúráját és történelmét?

A történelemtanítás célja napjainkban az általános emberi, nemzeti és a polgári tudat kialakítása. Az az ember, aki ismeri és tiszteli saját történelmét, tanul a múlt hibáiból, kötődik saját hazájához és tiszteli annak kulturális értékeit, törekedni fog más népek megértésére és a béke megőrzésére.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Elemézzétek a gyerekek beszélgetését! Gondolkozzatok el azon, milyen hibás következtetéseket vonhat le az ember, ha nem tudja a történelmet! Indokoljátok meg, miért fontos tudni a történelmet!

Orosz város-e Kijev, mivel hogy az Ősi Rusz korától kezdve létezik?

Te nem tudod, hogy Kijev jóval korábban keletkezett, mint a Moszkvai Cárság?

Olvasd történelmi munkákat! Rusz-Ukrajna egyáltalán nem azonos a mai Oroszországgal!

2. TÖRTÉNELMI TÖRVÉNYSZERŰSÉG ÉS LEHETŐSÉG. A TÖRTÉNELMI VÉLETLEN

Az emberiség fejlődése — a természet fejlődésével ellentétben — nem tartozik egyértelmű törvények hatálya alá, hanem leginkább bizonyos szabályok szerint történik. A történelem eseményeit kutatva, a köztük lévő kapcsolatokat tanulmányozva, a történészek arra a következtetésre jutottak, hogy létezik **történelmi törvényszerűség**. De néha olyasmi is történik, amire senki sem számított.

Gondolkodjunk el rajta!

Platón és Arisztotelész — ógörög történészek — a történelmet egy körforrásnak tekintették, amely ugyanazokat a korszakokat ismétli. Gondolkozzatok el azon, miért jutottak erre a következtetésre az ókori történészek! Vannak-e olyan események a történelemben, amelyek hasonlítanak egymásra?

A történészek hajlamosak azt gondolni, hogy bizonyos események ismétlődnek, ha ehhez megvannak a hasonló történelmi feltételek. De létezik véletlen is — az események előre nem látható alakulása. Szóval, a történelem — különösen összetett dolog, a törvényszerű és a véletlenszerű események összefonódásából áll, amit előre jelezni vagy tökéletesen megismerni rendkívül nehéz. Nem létezik mindenki számára egységes értelmezése a történelmi eseményeknek és azok magyarázatának. A történelemnek mindig van **alternatívája (más lehetőség)**.

Amikor a történészek vizsgálják a történelmi lehetőséget, akkor olyan, mintha feltennék a kérdést: „mi lett volna ha?” Mi lett volna, ha nem kezdődött volna el a második világháború? Mi lett volna, ha a háborúba más államok is bekapcsolódtak volna, vagy ha nem írtak volna alá bizonyos nemzetközi szerződéseket? Hogyan fejlődtek volna tovább a történelmi események, ha nem születtek volna meg bizonyos történelmi személyek? Vagy ha nem találják fel a lőfegyvereket? Milyen országok léteztek volna akkor? Milyen emberek lakták azokat?

Érdeemes megjegyezni!

Történelmi törvényszerűség — ez a történelmi események és a társadalmi élet jelenségei közötti kapcsolat, amely időszakonként ismétlődik, és nem függ az ember akaratától.

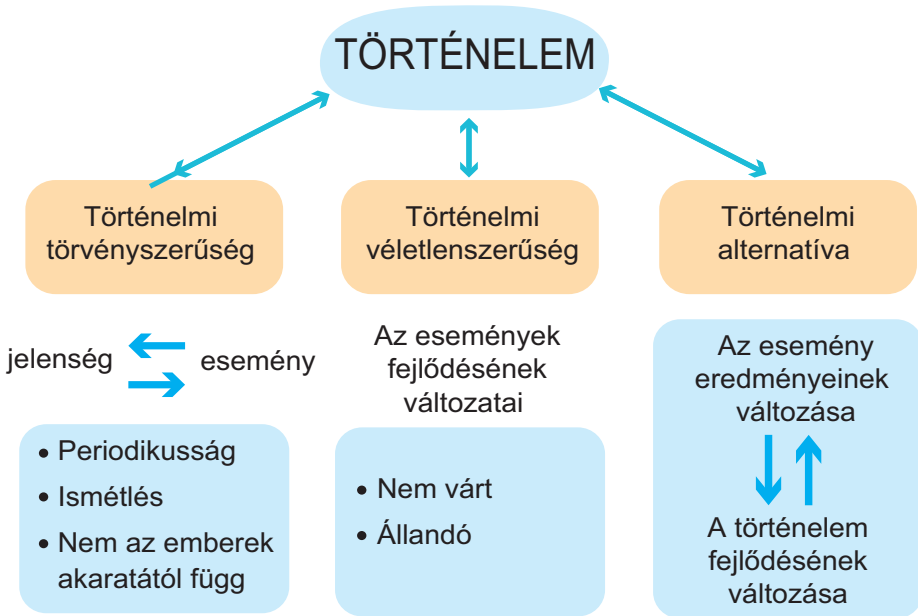
Történelmi véletlenszerűség — a történelmi események más irányú fejlődésének állandó lehetősége, amelyet senki sem tudhat előre.

Történelmi lehetőség — a történelem lehetséges fejlődési iránya, amelyet bizonyos múltbeli események válthatna ki.

A történészeknek — a körülményektől függően — el kell ismeriük nemcsak a törvényszerűségek és véletlenszerűségek hatását a történelmi folyamatra, hanem az események lehetséges (más irányú) fejlődését is. A történelem megköveteli a tudós kutatóktól, hogy elemezzék az eseményeknek azt a változatát, ami megtörtént, valamint azt is, amely nem valósult meg. Gyakran ezek a lehetőségek a véletlennek köszönhetően nem valósultak meg. Alternatívák nélkül a történelem bármely értelmezése hiányos lesz. Hiszen az alternatíva példáján észrevehetjük, hogy bizonyos következményeket milyen döntések vagy események okoztak, és el lehetett volna-e kerülni ezen következményeket, ha más döntést hoznak.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Az infografika segítségével magyarázzátok meg a fogalmakat „történelmi törvényszerűség”, „történelmi véletlenszerűség”, „történelmi lehetőség”!

3. PROGRESSZIÓ ÉS REGRESSZIÓ. CIVILIZÁCIÓ

Egy társadalom sem változatlan, hanem állandóan fejlődik. Idővel ez a fejlődés elér egy bizonyos szintet és a társadalom civilizált lesz.

Mi is a civilizáció? Mindenekelőtt, a társadalmi fejlődés és a nép anyagi kultúrájának magas színvonala. A legrégebbi civilizációk első jelei az írás, a városok és az állam voltak.

Érdeemes megjegyezni!

Progresszió (latinul progressus — *mozgás előre*) — társadalmi fejlődés „előre”: átmenet az alsó színtről a felsőbbre, az egyszerűbből a tökéletesebb felé.

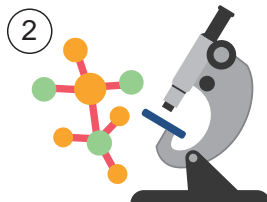
Regresszió (latinul regressus — *fordított mozgás*) — a korábbi fejlődési szinthez képest „hátra történő” mozgás, vagy hanyatlás.

Cselekedjünk: gyakorlati percek

Figyeljétek meg a képeket! Gondolkozzatok el azon, közülük melyiken ábrázolják azt a fogalmat, amelyik a progressziót illusztrálja, és melyiken — a regressziót! Mely ábrákat sorolhatjuk azokhoz, amelyek a „civilizáció” fogalmát illusztrálják? Válaszokat indokoljátok meg!

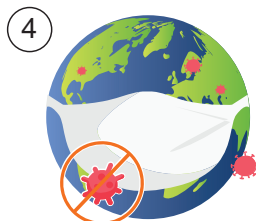
Igazságos bíróság

A tudomány fejlődése

A munkanélküliség növekedése

Járvány

Urbanizáció

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK**I. Ismerem és rendszerezem az új információt**

Magyarázzátok meg, mit jelent a „történelmi lehetőség” és „történelmi törvényszerűség”? Modellezzétek valamely esemény fejlődését e fogalmak szemszögéből!

II. Beszéljétek meg a csoportokban!

Alakítsatok két csoportot! Válasszatok ki bármely számotokra ismert történelmi eseményt! Gondolkozzatok el azon, miért történt meg! Próbáljátok előre jelezni az esemény fejlődésének más lehetőségét!

III. Alkotó módon gondolkodom

Képzeld magad történelemkutatónak! Írj egy rövid történelmi cikket „Miért tanulmányozzuk a történelmet?” témára!

33. §. A TÖRTÉNELEM „ÉRTELME”. A TÖRTÉNELEM SOKOLDALÚSÁGA

Mi a hasonlóság és az eltérés a történelemtudomány és az iskolai történelem tantárgy között?

1. VAJON MINDEN FEL VAN-E MÁR TÁRVA?

Az utóbbi évtizedek történelemtudományának gyors fejlődése ellenére, a múltat érintő számos kérdés igényel még részletes finomítást és újragondolást. Ez különösen **a történelem „fehér foltjainak”** tanulmányozására vonatkozik.

Érdeemes megjegyezni!

A történelem „fehér foltjai” — olyan tények, események vagy jelenségek, amelyeket bizonyos ideig elhallgattak, el voltak rejtve vagy bizonyos torzítással mutattak be.

A „fehér foltok” megléte a történelemben arról tanúskodik, hogy a jelenség vagy az esemény nincs kellően feltárva. Képzeljük el, hogy a történelmi kutatás egy puzzle (képes kirakó)! Csak akkor láthatjuk meg a teljes ábrázolást és ismerkedhetünk meg vele részletesebben, ha minden eleme össze van gyűjtve. Ha néhány elem hiányzik, a kép hiányos és érthetetlen lesz. Hogy kijavítsák ezt a helyzetet, a tudósok részletesen tanulmányozzák a különböző történelmi forrásokat, feltárják azok közös vonásait, ami lehetővé teszi, hogy a tudományos kutatások igazságosságáról beszéljünk. Csak a tények megerősítése után lehet kijelenteni, hogy a kutatás befejeződött, vagyis a történelmi puzzle helyesen lett kirakva.

A „fehér foltok” kutatása a történelemben lehetőséget ad a történelmi folyamatok és jelenségek átgondolására, az események okainak és következményeinek megállapítására. Sok hasonló „folt” jelent meg abban az időben, amikor az ukrán földek az orosz és az osztrák birodalom, valamint a Szovjetunió kötelékébe tartoztak. Azt a gondolatot erőltették, hogy az ukránok nem különálló nemzet, hanem arra van ítélve, hogy egy másik állam része legyen, hogy az ukrán nyelv csak egy dialektus (nyelvjárás). Idővel az etnográfusok (tudósok, akik a népeket kutatják) megcáfolták ezeket a hamis állításokat.

1. Nézd meg a képeket! Mit tudtok az azokon ábrázolt eseményekről?
2. Találd ki milyen „fehér foltok” jöttek létre körülöttük.

2. A TÖRTÉNELEM — AZ ÉLET TANÍTÓMESTERE

Az emberek régóta törekedtek saját tudásuk és készségük fejlesztésére, amelyek bizonyos szükségleteik kielégítéséhez elengedhetetlenek voltak. Az őskorban az emberek tökéletesítették a vadászati, gyűjtögetési, földművelési, állattenyésztési és más gazdasági tevékenységük képességeit. Az első államok megjelenése tágitotta a lakosság elképzelését a hatalom rendszeréről, a törvényekről, a jogokról és a kötelességekről. A tudomány és a technika aktív fejlődése hozzájárult a társadalmi rendszer felülvizsgálatához és új lehetőségeket nyitott. Így az emberiség történelmi tapasztalatot gyűjthetett.

Érdemes megjegyezni!

Történelmi tapasztalat — az emberiség legjobb vívmányainak elérése során megszerzett tudás és készségek összessége.

A történelemtudomány fejlődésével a tudósok érdekes törvényszerűségeket fedeztek fel: az események időről időre hajlamosak megisméltődni. A kérdésesen — miért történik ez így — már az ősi egyiptomiak és görögök is elgondolkodtak. Arthur Schopenhauer és Thomas Braun megkísérelték megmagyarázni a ciklikusság (*időszakonként visszatérő*) elméletének lényegét: „Minden új — egy korábban elfeledett régi”. A tudósok véleménye megoszlik arról, hogy ez a feltevés igaz-e. Ugyanakkor

megfigyelhetjük, hogy az emberiség történelmének folyamán hogyan ismétlődnek a hasonló események.

? **Gondolkodjunk el rajta!**

Az államok keletkezése és szétesése hasonló körülmények között történik. Mivel megmagyarázható ez?

A nagy államok gyakran az eszmei és a szociális krízisek miatt hanyatlanak. A Nyugat Római Birodalom Kr. e. 476. szeptember 4-én így esett szét. Ennek oka az utolsó uralkodó, Romulus Augustus megbuktatása volt. A társadalmat gazdasági válság sújtotta és az egykori hatalmas birodalom megszűnt létezni.

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

Ukrajna függetlenségének 30. évfordulója kapcsán a Kognitív Modellezés Intézete elindított egy projektet „A mi függetlenségünk” címmel, ahol összegyűjtöttek 30 fontos eseményt a független Ukrajna történetéből, és hasonlóságokat a múltból.

Ismerkedjete meg ezzel a projekttel és figyeljétek meg a különböző események közötti közös vonásokat! Fogalmazzák meg a lehetőséget, miért történt úgy!

A mi függetlenségünk

„A mi függetlenségünk” projekt
(ukrán nyelven) cutt.ly/N51GIFI

Történelmi apróságok

1991. augusztus 24-én az USZSZK Legfelsőbb Tanácsa kihirdette Ukrajna függetlenségét. Ezzel szemben a jelenkori történészek a „függetlenség felújítása” szakki-fejezés használatát javasolják, mivel a XX. században először 1919. január 22-én volt kihirdetve a függetlenség, amikor az UNK (Ukrán Népköztársaság) Direktóriuma aláírta az „Egyesítési törvény”-t a NYUNK-al (Nyugat Ukrajnai Népköztársaság). 1939. március 14-én

Az állami függetlenség
nyilatkozatának
címlapja, 1990

kihirdették Kárpáti Ukrajna függetlenségét. 1990. július 16-án jóváhagyták Ukrajna szuverenitásának nyilatkozatát Ukrajna állami függetlenségéről. Mind-ezen eseményeket Ukrajna függetlensége kikiáltásának mondhatjuk.

Az „Egyesítési törvény” kihirdetése
UNK és NYUNK között a Szófia téren,
Kijevben, 1919. január 22.

A „Távol Kelet” újság
Kárpáti Ukrajna
megalakulásáról

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

I. Ismerem és rendszerezem az új információt

1. Határozzák meg a fogalmakat: „*fehér foltok*”, „*történelemben*”, „*a történelem ciklikussága*”, „*történelmi tapasztalat*”!
2. Hogy alakul ki a történelmi tapasztalat és mit jelent a kifejezés: „tanulni a múlt hibáiból”?
3. Hogy találják meg és kutatják a tudósok a történelem „fehér foltjait”?

II. Beszéljétek meg a csoportokban!

1. Vajon mindig pozitív-e a történelmi tapasztalat?
2. Miért sokoldalú és öleli fel az emberi élet minden területét a történelem?
3. Hogyan értelmezik a következő mondást: „*A nap is ott kel fel, ahol az ember — csak utóbbi egy villanás?*”

III. Alkotó módon gondolkodom

1. Végezzétek el a „**Fehér foltok, Ukrajna történetében**” című feladatot!
2. Nézzék meg a „*Ütikönyv. Ukrajna*” című Youtube-csatornán (ukrán nyelven) az animációs filmeket! Határozzátok meg, milyen „fehér foltok”-ról van szó a történetekben!

Ahtem Szejtblajev
Olekszander Dovzsenko
rendezőről (időtartam
03 perc 32 mp)
cutt.ly/nwy9byQF

A propaganda katonái
(időtartam
02 perc 53 mp)
cutt.ly/Kwy9bbx9

Dzsamala a krími tatárok
deportációjáról
(időtartam
02 perc 55 mp)
cutt.ly/pwy9b6XO

34. §. GYAKORLATI MUNKA. CSALÁDUNK TÖRTÉNETÉT KUTATJUK

Hogyan értelmezik a tudós Abulpharagius (ejtsd: *Abulfaradzsius*) kijelentését: „*Aki nem emlékszik a múltra, annak nincs jövője*”? Aktuálisak-e ma is ezek a szavak?

Szüleinknek köszönhetően jövünk a világra és válunk azzá, akik vagyunk. Minden ember saját családi hagyományainak folytatója, amelyek nemzedékről nemzedékre szállnak. Azt a tudományt, amely segítségünkre van a család történetének tanulmányozásában, **genealógiának** nevezik.

Érdeemes megjegyezni!

Genealógia (görög — *származástan*) — az a tudomány, amely az egyének és családi kapcsolataik, híres történelmi személyek származását kutatja. A származás tanulmányozásához felhasználhatók a szóbeli elbeszélések, a történelmi feljegyzések és más források, amelyek megerősítik a családi rokonságot, és segítenek a családtagok származásának azonosításában

Egyesek úgy vélik, hogy az embernek a hetedik emberöltőig ismernie kell a saját származását. Az ukrán társadalomban mindig is megtiszteltetés volt ismerni és tisztelni saját őseinket.

Annak érdekében, hogy a lehető legtöbbet megtudjunk a származásunkról, különböző generációk képviselőiről kell információkat gyűjtenünk. Ehhez jól jönnek a genealógiai kártyák.

GENEALÓGIAI KÁRTYA

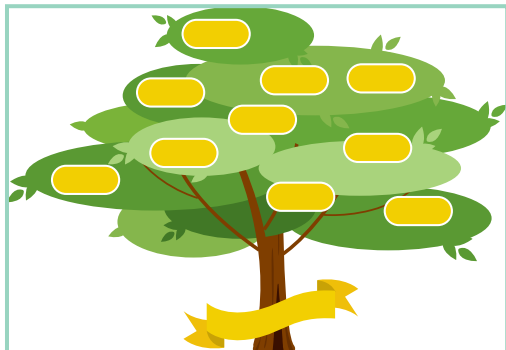
1. Vezetéknév (férjzett nők esetében a leánykori név feltüntetésével), keresztnév, apai/anyai név.
2. Születési idő és hely.
3. Információk a szülőkről: anya, apa.
4. Információ a testvérekről.
5. Végzettség.
6. További információk.

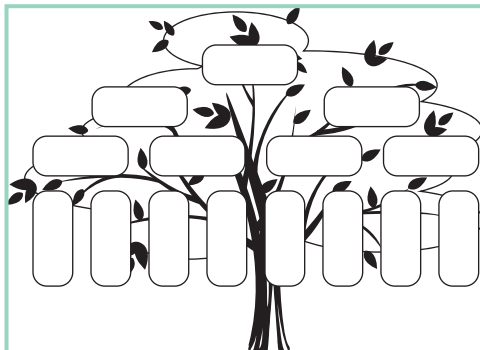
Genealógiai kártya
(sablon, ukrán nyelven)
cutt.ly/wwqshR7H

Cselekedjünk: gyakorlati feladat

A „Hogyan készítsünk családfát” című útmutató segítségével kutassátok fel a származásotokat és mutassátok be azt egy családfa vagy genealógiai táblázat formájában! Ha szeretnétek, használjatok online alkalmazásokat is! Mutassátok be az órán a munkátokat!

Családfa

Genealógiai táblázat

HOGYAN KÉSZÍTSÜNK CSALÁDFÁT?

1. Töltsétek ki magatokról a genealógiai kártyát és kérjétek meg ugyanerre a különböző generációkból származó családtagjaitok is!
2. Rendezzétek generációs sorrendbe a családtagjaitok genealógiai kártyáit úgy, hogy a legfiatalabbak legyenek felül, a legidősebbek pedig alul! Ha egy fát képzeltek el, akkor a gyerekek annak a koronája, a szülők — az ágak, a legidősebb rokonok pedig a gyökerek.
3. Rajzoljatok külön papírlapra családfát vagy genealógiai táblázatot! Ragasszatok rá fényképeket vagy rajzoljatok portrét rokonaitokról a megfelelő helyekre, és írjátok be róluk a genealógiai kártyákon rögzített adatokat!

Online-alkalmazások családfa készítéséhez

MyHeritage
cutt.ly/y51GWXp

Canva
cutt.ly/QK7o7tJ

35. §. ÖSSZEFOGLALÓ ÓRA A TANTÁRGYBÓL

Hogyan értelmezték Cicero kijelentését: „A történelem a múlt tanúja, az igazság fénye, élő emlék”? Magyarozzátok meg annak jelentését az „Ukrajna és a világ: bevezetés a történelembe és az állampolgári ismeretekbe” című tantárgy során szerzett ismeretek alapján!

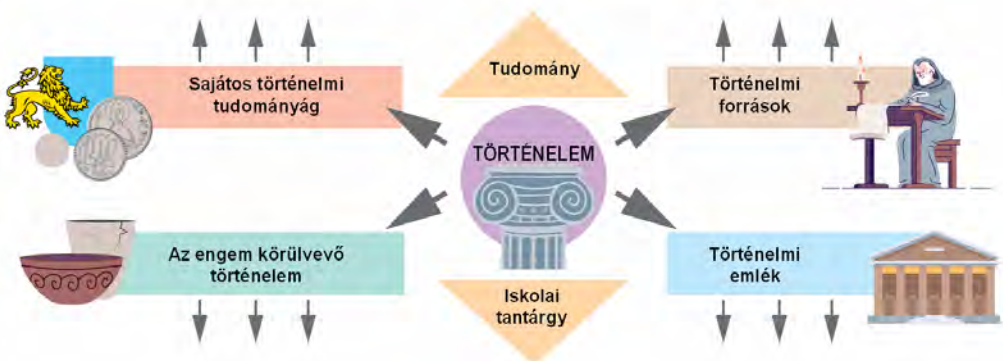
1. TÖRTÉNELMI AGYTORNA

Válaszoljatok a kérdésekre!

1. Mi a történelmi emlékezet?
2. Milyen naptárrendszereket ismertek?
3. Milyen típusú történelmi periodizációt ismertek?
4. Milyen történelmi segédtudományok segítik a múlt tanulmányozását?
5. Milyen típusú térképeket ismertek?
6. Milyen történelmi forrástípusokat ismertek? Hozz fel példákat!
7. Milyen szerepet játszik a néphagyomány a történelem tanulmányozásában?
8. Hogyan kell helyesen feldolgozni egy írott történelmi forrást?
9. Kik a levéltárosok és a restaurátorok?
10. Hogyan lehet felismerni a hamis információkat?
11. A világ és Ukrajna mely múzeumait ismeritek? Mi a jelentőségük?
12. Mi a történelmi emlékezet és hogyan lehet megőrizni?

2. TÖRTÉNELEM INFÓGRAFIKÁBAN

Dolgozzátok fel és egészítsétek ki szóban az infógrafikát!

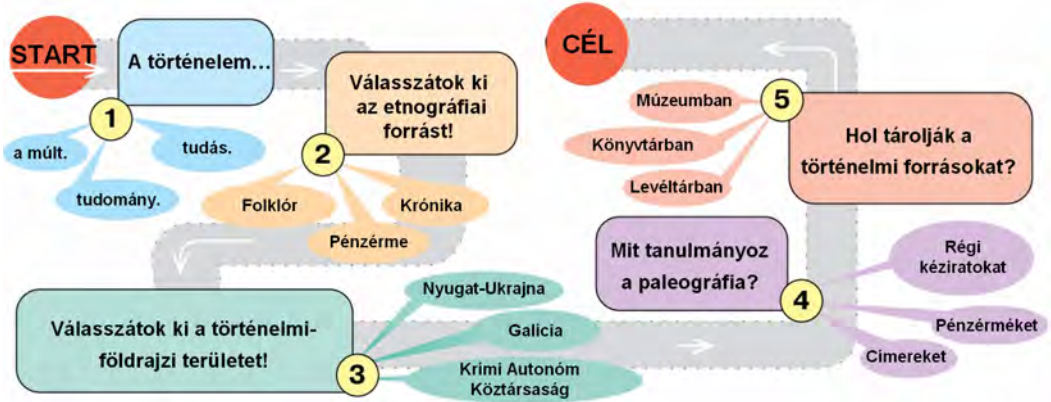
3. TÖRTÉNELMI TÖRTÉNETMESÉLÉS (STORYTELLING)

A tankönyvben szereplő illusztrációk és anyagok felhasználásával írjatok történetet „A történelem sokoldalúsága” témában!

4. TÖRTÉNELMI LABIRINTUS

Menjeteek végig a történelmi labirintuson! Idézzétek fel a tanév során tanultakat, és válasszátok ki a kérdésekre a helyesen válaszokat! Válaszaitokat a tanárral együtt ellenőriztétek és állapítsátok meg, sikerült-e célba érnetek!

5. ÖSSZEFOGLALÓ TESZTELÉS

Ellenőriztétek tudásotokat az online összefoglaló teszt kitöltésével (a teszt ukrán nyelvű)! Ehhez olvassátok be a QR-kódot, vagy kövessétek a linket: <https://forms.gle/LuMkFWL1KJs1AB816>

Sok sikert kívánunk! Hamarosan találkozunk!

Навчальне видання

ЩУПАК Ігор Якович
ВЛАСОВА Наталія Сергіївна
КРОНГАУЗ Владислав Олександрович
ПАВЛОВСЬКА-КРАВЧУК Вікторія Анатоліївна
СЕКИРИНСЬКИЙ Дмитро Олександрович

УКРАЇНА І СВІТ: ВСТУП ДО ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

**Підручник інтегрованого курсу для 5 класу
з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Переклад з української мови
Перекладачі:
Юрій Юрійович Чотарі
Борнобаш Гейзович Кейс
Ібоя Іванівна Самборовскі-Нодь
Угорською мовою**

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Редактор *М. В. Короденко*. Технічний редактор *В. О. Дяченко*.
Головна художниця *І. П. Медведовська*.

Художні редакторки *Н. Андрійченко, І. Медведовська*.
Художники *Н. А. Андрійченко, О. С. Шуклінова, Н. В. Гожа (форзаці)*.
Комп'ютерна верстка *В. О. Дяченка*. Коректорка *І. І. Самборовскі-Нодь*.

Карти у підручнику розроблені картографічною редакцією УОВЦ „Оріон”
під керівництвом *І. С. Руденко*.

У підручнику використані фото з вільних джерел мережі інтернет, фотобанку Shutterstock.

Формат 70×100/16. Папір офсетний. Гарнітура Шкільна.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 14,256. Обл.-вид. арк. 13,50.
Наклад 46 пр. Зам. № 23-12-1311.

ТОВ Видавництво «Атлант»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7928 від 08.09.2023.
Адреса редакції: 02095, м. Київ, вул. Княжий Затон, 9а, офіс 369.
E-mail: atlant_publishing@ukr.net.

Віддруковано у ТОВ «ПЕТ», вул. Максиміліанівська, 17, м. Харків, 61024.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 6847 від 19.07.2019.

Az engem körülvevő történelem

Én már itt vagyok!!!

Az én történetem a Történelemről
A történetmeselési maraton folytatódik Ismerjétek meg egyedül a történelmet és meséljétek róla érdekeseket másoknak is!
Ez nagyon érdekes!
Sok sikert kívánunk!

Először múzeumot látogatunk.

Miben különbözik a világ népeinek építészete és kultúrája?

Louvre

Mennyi sok mindent tud elmondani egy szobor a történelemről?

A könyvtár — a könyvek, újságok, folyóiratok nagy tárolóhelye. Sok közülük — régi kézirat, jelenkori nyomtatott vagy multimédiás kiadvány — a történelmi korszakokról tartalmaznak információt.

Én pedig az Eiffel-toronyról írtam beszámolót: magassága — több mint 300 méter!

A történetmeselés titkai

<https://cutt.ly/GwdZ99cx>

A történelem kutatói

Folytatom az állatok származásának tanulmányozását

Milyen a legjobb akciója a maguk jótékonyági alapítványának?

Nekem érdekes a történelmi események szemtanúival beszélgetni

Megvizsgálom a dinoszaurusz csontjait és megállapítom a DNS-ét

DONATION

Dinoszauruszok

Jótékonyági alapítvány

És elkészítettük a projekt bemutatóját.

Mi összegyűjtöttük az anyagokat.

Viszont látásra, iskola!